



วารสารทางวิชาการ

นาฬาคีรีปริทรรศน์

Academic Journal Nalakiri Parithat [AJNP]

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2567 Vol. 2, No. 1 January - April 2024

ISSN: XXXX-XXXX [Online]

A
J
N
P
2567
2024



✉ mongkholkkan1977@gmail.com

☎ 082 996 7963, 064 442 4598

🌐 <https://so15.tci-thaijo.org/index.php/AJNP>



วารสารทางวิชาการนาฬาคีรีปริทรรศน์

Academic Journal Nalakiri Parithat (AJNP)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 [มกราคม-เมษายน 2567]

Vol. 2 No. 1 [January-April 2024]

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสตร์ และศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารทางวิชาการนาฬาคีรีปริทรรศน์

วัดอังกัญโคกบวรเลข หมู่ 10 ตำบลบุฤาษี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000

โทรศัพท์ 092-996-7963 อีเมล nalakiri197@gmail.com



ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระพรหมวชิรโมลี

พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระเทพเวที, รศ.ดร.

พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร.

พระเมธีวราญาณ, ผศ.ดร.

พระโสภณรัตน์บัณฑิต, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

พระอุดมสิทธิธนายก, รศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

พระมหาจีรวัฒน์ กนตวณโณ, รศ.ดร.

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ

พระครูสิริรัตนบัณฑิต, ผศ.ดร.

รศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, กรรมการมหาเถรสมาคม

ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๑

อธิการบดี

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์

คณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ศูนย์อาเซียนศึกษา

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริการสังคม

รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์

รองคณบดีคณะพุทธศาสตร์

บรรณาธิการ

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร.

บรรณาธิการผู้ช่วย

พระมหายยุทธ ธีรธมโม,ดร พระจาดรงค์ อาจารย์สุโณ, ดร. ดร.พูนศักดิ์ กมล

กองบรรณาธิการ

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

รศ.ดร.บุญเหลือ ใจมน

รศ.ดร.เจือง ธิห์

รศ.ดร.ชนกนารถ บุญวัณณะกุล

รศ.ดร.นิรนาท แสนสา

ผศ.ดร.ชนิษฐา ใจมน

ผศ.ดร.ธนพร หมูคำ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง



ผศ.ดร. ชาทรี ชุมเสน

ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

ดร.ประชัน ชะชิกุล.

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอีสาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตอีสาน

ผู้จัดการวารสารและประสานงาน

ดร.พูนศักดิ์ กมล

พิมพ์ที่

วัดอังกัญโคกบรลง เลขที่ 129 หมู่ที่ 10 บ้านโคกบรลง ตำบลบุฤๅษี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด
สุรินทร์ 36000

โทรศัพท์ 092-996-7963, 065-063-8090, 064-442-4698



บทบรรณาธิการ

วารสารทางวิชาการนาฬาศรีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 [มกราคม-เมษายน 2567] เป็นฉบับเริ่มแรกเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวารสาร ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งจึงหลายเรื่องที่จะต้องมีความรอบคอบเพื่อพิจารณา ทั้งในเรื่องคุณภาพที่ทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบบทความอย่างละเอียดรอบคอบ และปริมาณก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินไปเพื่อสะดวกกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีจำนวน 4 เรื่องดังนี้

บทความวิชาการ มีดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่องพระพรหมตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท เขียนโดย พระวรวิทย์ วิสุทธิเมธี (โอทอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) พระพรหมตามคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขียนโดย พระวรวิทย์ วิสุทธิเมธี (โอทอง), พูนศักดิ์ กมล, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 3) ศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพโรจน์ งามงาม เขียนโดย กาญจนพงศ์ สุวรรณ, พระวรวิทย์ วิสุทธิเมธี (โอทอง), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 4) ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขียนโดย พระวรวิทย์ วิสุทธิเมธี (โอทอง), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, รศ.ดร.

บรรณาธิการ



สารบัญ

		หน้า
1	ความเชื่อเรื่องพระพรหมตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท BELIEF IN BRAHMA ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM พระวรวัฑฒิ วิสุทธีเมธี (โอทอง)	1
2	พระพรหมตามคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู BRAHMA ACCORDING TO BRAHMAN-HINDUISM พระวรวัฑฒิ วิสุทธีเมธี (โอทอง), พูนศักดิ์ กมล,	19
3	ศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม A STUDY OF AESTHETIC CONCEPT AND BUDDHIST PRINCIPLE APPEARED IN THE POEMS OF PAIVARIN KHAO-NGAM กาญจนพงศ์ สุวรรณ, พระวรวัฑฒิ วิสุทธีเมธี (โอทอง)	34
4	ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู LEGEND OF THE OCCURRENCE OF THE VISHNU FOOTPRINT'S IN BRAHMANISM-HINDUISM พระวรวัฑฒิ วิสุทธีเมธี (โอทอง), ปุ่น ชมภูพระ	50



ความเชื่อเรื่องพระพรหมตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท BELIEF IN BRAHMA ACCORDING TO THERAVADA BUDDHISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

e-mail: warawut19952538@G-mail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 19 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา พระพรหมตามคติพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เทพที่อยู่ในพรหมภูมิ ไม่เสพกาม มีอายุชัวยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีรูปทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีอาภรณ์ทิพย์ มีรัศมีกายสว่างไสว มีฌานเป็นอาหาร มีฌานเป็นอารมณ์ มีความเป็นอยู่ด้วยปิติสุขทางจิต ไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่คล้ายเพศชายมาก พระพรหมมีฐานะสูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ พระพรหมอาศัยอยู่ในภูมิที่ไม่เสพกามคุณ เรียกว่า พรหมภูมิ พรหมมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป 16 ชั้น แต่ละชั้นมีอธิบดีปกครอง อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป 4 ชั้น ไม่มีอธิบดีปกครอง เพราะไม่มีรูปมีแต่วิญญานอยู่ในสภาวะจิต วิมานของพระพรหม เรียกว่า พรหมวิมาน ที่อยู่ของพระพรหม เรียกว่า พรหมโลก พระพรหมมีกำเนิดจากมนุษย์ผู้บรรลุมาน เมื่อตายแล้วมานยังไม่เสื่อม ผลของมานส่งผลให้มาเกิดเป็นพระพรหม เมื่อสิ้นอายุชัยในพรหมโลก ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

พระพรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีกุศลมาก มีความพิเศษกว่าสัตว์ในภูมิอื่น ใบหน้าพระพรหมมีสีฐานกลมเกลี้ยง มีรัศมีแผ่ชานออกจากกายดุจพระอาทิตย์ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัวเข้าข้อศอกมีความกลมเกลี้ยงเรียบงาม พระพรหมมีเกศงาม มีฐานประดับเศียร มีใบหน้าเดียว มีกายตรงนั่งท่าเดียวตลอดเวลา มีเสียงดังกังวาน เสวยสุขในพรหมโลกตราบสิ้นอายุชัย คำสอนในพระพุทธศาสนาเชื่อว่า พระพรหมมีจริง พระพรหมเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ ตอนประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ แสดงธรรม ปรีณิพพาน พระสูตรที่กล่าวถึงพระพรหม คือกฐินัตถก นารทชาดก พรหมชาลสูตร พรหมสูตร เกวัญสูตร ในพระพุทธศาสนาแบ่งพระพรหมเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พรหมบุคคลาธิฐาน คือรูปพรหม อรูปพรหม พรหมธรรมาธิฐาน คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระพุทธเจ้า บิดา มารดา สังคมไทยรับเอาอิทธิพลเรื่องพระพรหมมาจากพระพุทธศาสนา คือการบูชา



บทความนี้มีคุณว่าเป็นพระพรหม เพราะว่ามีพรหมวิหารเป็นคุณธรรม คนไทยที่บูชาพระพรหมเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้วิเศษ เป็นผู้มีคุณธรรม และเป็นผู้บริสุทธิ์

คำสำคัญ: คติความเชื่อ, แนวคิด, พระพรหม, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aims to serve educational objectives According to Theravada Buddhism, Brahma is a deity who resides in the Brahma realm, does not indulge in sensual pleasures, has a lifespan of a kalpa to a great kalpa, has a divine form, divine complexion, divine clothing, a bright aura, has meditation as food, and meditation as an object, and lives with mental bliss. He has no apparent gender, but looks very much like a male. Brahma is of a higher status than the deities in the Kamavacara realm. Brahma resides in a realm that does not indulge in sensual pleasures, called the Brahma realm. There are two types of Brahma: the 16 levels of Brahma with a form, each level has a ruler governing it; the 4 levels of formless Brahma without a form, which have no ruler governing them because they have no form, only spirit in the state of mind. The mansions of Brahma are called the Brahma mansions, the residences of Brahma are called the Brahma worlds. Brahma originates from humans who have achieved meditation. When they die, meditation has not yet diminished. The results of meditation cause them to be born as Brahma. When their lifespan in the Brahma world ends, they must cycle through rebirths in samsara.

Brahma is a type of being with great merit, more special than other realms of beings. Brahma's face is round and smooth, with a halo radiating from his body like the sun. His jointed body parts, namely his knees and elbows, are smooth and beautiful. Brahma has beautiful hair, a crown on his head, a single face, an upright body, and always sits in the same position, with a resonating sound. He enjoys happiness in the Brahma world until the end of his life. The teachings of Buddhism believe that Brahma is real. Brahma is related to the Lord Buddha, including his birth, ordination, enlightenment, teaching the Dharma, and nirvana. The sutras that mention Brahma are the Bhuridatta Jataka, Narada Jataka, Brahmajalasutra, and Brahma Sutra. In Buddhism, Brahma is divided into 2 types: Brahma-personal-adhisthan, which is the form Brahma, and the formless Brahma; Brahma-dharma-adhisthan, which is the Sotapanna, Sakadagami, Anagami, Arahant, the Lord Buddha, father, and mother. Thai society has received influences on Brahma from Buddhism, which is the worship of parents who have virtue as Brahma.



Because he has the divine virtues, Thai people who worship Phra Phrom believe that Phra Phrom is a great person, a virtuous person, and a pure person.

Keywords: Belief, Concept, Brahma, Theravada Buddhism

บทนำ

ความเชื่อของมนุษย์ในสมัยพุทธกาล ต่างเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลกจักรวาล รวมถึงสร้างมนุษย์ขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ ของพระองค์ ได้แก่ สร้างพราหมณ์ขึ้นมาจากพระโอษฐ์ สร้างกษัตริย์ขึ้นมาจากพระหัตถ์ สร้างแพศย์ขึ้นมาจากพระอุระ และสร้างศูทรขึ้นมาจากพระบาทของพระองค์ พระพรหมยังเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวทอีกด้วย พระพรหมเป็นหนึ่งในตรีมูรติ เป็นการรวมร่างอวตารของพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พรหมเทพ คือเทพผู้สร้าง วิษณุเทพ คือเทพผู้รักษา และศิวะเทพ คือเทพผู้ทำลาย ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน พระพรหมยังเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่ชาวอินเดีย และชาวไทยให้ความเคารพนับถือ ต่อมามีการสร้างเทวาลัยขึ้นมา เพื่อประดิษฐานเทวรูปของพระพรหม ผู้ที่มากกราบไหว้บูชาเชื่อว่า พระพรหมเป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิต มีความเมตตากรุณาต่อผู้ศรัทธา และพระองค์ก็จะทรงประทานพรให้แก่ผู้ทำความดี และเพื่อให้สาวกผู้นั้นได้รับความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต (พิน ดอกบัว, 2555)

ในคติของพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พระพรหมเป็นเทพในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกาม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมที่มีรูป อรูปพรหม คือพรหมที่ไม่มีรูป ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า พระพรหมมีอายุทิพย์ มีรัศมีที่แผ่ออกจากสรีระ เหตุที่มักบังเกิดเป็นพระพรหม ในคติพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า มนุษย์ผู้มีความดีสูง ดำรงตนในพรหมวิหาร คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ประพฤติตามคุณธรรมที่ประเสริฐ ครั้นละอัฐภาพจากมนุษย์ ย่อมเข้าถึงฐานะแห่งพระพรหม ในพระอภิธรรมปิฎกแสดงไว้ว่า พรหมเกิดจากมนุษย์ผู้ทำบุญด้วยสมาธิ ทำทานให้เกิดขึ้น มีปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน พละอัฐภาพมนุษย์ย่อมเกิดในพรหมโลก ในพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่เน้นให้บูชาพรหม แต่ให้ยึดมั่นในพรหมวิหาร เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ บุคคลใดมีพรหมวิหารธรรม ย่อมเป็นพระพรหมผู้ประเสริฐ อาทิ เช่น บิดา มารดา ย่อมมีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ล้วนเป็นพรหมของบุตร (พระธรรมปิฎก, 2545)

ความหมายของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ความหมายของคำว่า “พระพรหม” เอาไว้ต่างกันโดยความหมายของคำว่า “พระพรหม” ในทัศนะคติของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีดังนี้ ความหมายของพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในทัศนะคติของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า “พระพรหม” หมายถึง ความเจริญ ความกว้างขวาง ความขยายตัว และความเบิกบานใจ มีการนำคำว่า “พระพรหม” นำมาใช้มากมาย เช่น คำว่า พรหมจรรย์ พรหมบุตร และพรหมวิหาร นอกจากนี้ คำว่า “พระพรหม” ยังเป็นเทวดาชั้นสูงกว่าเทวดาทั่วไป แต่จะมีการเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส ในภพชาติ



ก่อนจุติและปฏิสนธิเป็นพระพรหม เพราะว่ามีกุศลกรรมมาก มีมานสมาบัติเป็นอารมณ์ เมื่อตายแล้วจึงเกิดที่สวรรค์ชั้นนี้ เรียกว่า “พรหมภูมิ” หรือพรหมโลก (พระพินิจ ญาณชีโว, 2550)

พระพรหมแบ่งออกเป็นสองประเภท คือพระพรหมที่มีรูป เรียกว่า “รูปพรหม” โดยมีอยู่ทั้งหมด 16 ชั้น พระพรหมที่ไม่มีรูป เรียกว่า “อรูปพรหม” มีอยู่ทั้งหมด 4 ชั้น อรูปพรหมมักจะสูงกว่ารูปพรหม และพระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง คือมีกายละเอียด เรียกว่า “กายทิพย์” พระพรหมไม่มีเพศ ไม่ต้องบริโภคอาหาร อิ่มเอิบโดยมีมานสมาบัติเป็นอาหาร และไม่ต้องซบถ่ายเหมือนมนุษย์ ในบางแห่งกล่าวว่า พระพรหมหมายถึง คุณธรรมชั้นสูง บางแห่งกล่าวว่า บิดากับมารดาเป็นพระพรหมอีกด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

กำเนิดของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

กำเนิดของพระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า พระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เทวดาประเภทหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมโลก มีกายทิพย์ มีฤทธิ์ มีรัศมีแผ่ออกจากกาย ไม่เสพกามคุณ ไม่มีเพศปรากฏ ไม่บริโภคอาหาร เิบอิ่มด้วยกำลังแห่งมานสมาบัติ มีอายุชัวยเป็นกัป แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ รูปพรหม หรือรูปาวจรภูมิ เรียกว่า พรหมมีรูป และอรูปพรหม หรืออรูปาวจรภูมิ เรียกว่า พรหมไม่มีรูป กำเนิดของพระพรหมในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พรหมกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือกำเนิดขึ้นมาแล้วโตทันที ไม่ต้องมีบิดามารดา เป็นอภัพพสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีอายุชัวยยืนยาว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมเป็นอดีตชาติของมนุษย์ ที่เคยเจริญสมถกรรมฐานได้มานสมาบัติ ครั้นสิ้นอายุชัวยในมนุษยโลก มานสมาบัติยังไม่เสื่อม ทำให้มาบังเกิดอยู่ในพรหมโลก ในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า พรหมกำเนิดมาจากมนุษย์ ผู้ทำบุญด้วยเจริญสมาธิจนได้ฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อสิ้นอายุชัวยในโลกมนุษย์ อาณิสสแห่งกำลังฌานแรงกล้า บันดาลให้บังเกิดเป็นพระพรหม ตามกำลังฌานที่เจริญมาในสมัยเป็นมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า พระพรหมกำเนิดมาจากมนุษย์ที่เจริญสมาธิจนได้ฌาน บุคคลใดเจริญสมาธิภาวนาจนได้ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมื่อสิ้นอายุชัวยแล้วฌานไม่เสื่อม บุคคลนั้นจะมาบังเกิดอยู่ในรูปพรหม บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในอากาศานัญญาตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความรู้สึกว่ามีอากาศมาเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในวิญญานัญญาตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความว่างที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ ที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในอากิญจัญญาตนภูมิ บุคคลใดบำเพ็ญฌาน ยึดเอาความรู้สึกว่าไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยละทิ้งไป เอาความรู้สึกที่นิ่งสนิท มีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ เมื่อสิ้นชีพจะมาบังเกิดในเนวสัญญานาสัญญาตนภูมิ (พระธรรมปิฎก, 2545)

อายุชัวยของพรหมแต่ละชั้นมีความต่างกัน รูปพรหมมีอายุชัวยที่น้อยกว่าอรูปพรหม เช่น พรหมชั้นปาริสัชชาภูมิมีอายุชัวย 1 ใน 3 ของวิวัฏฐัญญาอัยสงไขยกัป พรหมชั้นบุโรหิตาภูมิมีอายุชัวย 1 ใน 2 วิวัฏฐัญญาอัยสงไขยกัป พรหมชั้นมหาพรหมภูมิมีอายุชัวย 1 วิวัฏฐัญญาอัยสงไขยกัป พรหมชั้นปริตรตาภูมิมีอายุชัวย 2 มหากัป พรหมชั้นอัปมาณภูมิมีอายุชัวย 4 มหากัป พรหมชั้นอาภัสสราภูมิมีอายุชัวย 8 มหากัป พรหมชั้นปริตต



สุภาภุมมียายุชัย 16 มหากัป พรหมชั้นอัปปมาณสุภาภุมมียายุชัย 32 มหากัป พรหมชั้นสุภกัณหาภุมมียายุชัย 64 มหากัป พรหมชั้นเวหัพผลาภุมมียายุชัย 500 มหากัป พรหมชั้นอัสสณฺเฐสัตตาภุมมียายุชัย 500 มหากัป พรหมชั้นอวิหาสุทธาวาสมียายุชัย 1000 มหากัป พรหมชั้นอตัปปาสุทธาวาสภุมมียายุชัย 2000 มหากัป พรหมชั้นสุทฺธสาสุทธาวาสภุมมียายุชัย 4000 มหากัป พรหมชั้นสุทฺธสัสสุทธาวาสภุมมียายุชัย 8000 มหากัป พรหมชั้นอกนิฏฐสุทธาวาสภุมมียายุชัย 16000 มหากัป อรูปพรหมมียายุชัยที่มากกว่ารูปพรหม เช่น พรหมชั้นอาภาสณฺญายตนภุมมียายุชัย 20000 มหากัป พรหมชั้นวิญญานณฺญายตนภุมมียายุชัย 40000 มหากัป พรหมชั้นอาภิกญฺญายตนภุมมียายุชัย 60000 มหากัป พรหมชั้นเนวสัณฺญานาณฺญายตนภุมมียายุชัย 84000 มหากัป ทำให้พรหมแต่ละชั้นต่างกัน คือเกิดจากกุศล ฌานสมาบัติที่บำเพ็ญมาต่างกัน (พระธรรมปิฎก, 2545)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น มีการกล่าวเอาไว้ว่า พระพรหม คืออดีตชาติของมนุษย์ ที่ได้เจริญจิตตภาวนาด้วยสมถกรรมฐาน ได้กระทำให้ฌานสมาธิบังเกิดขึ้นมาในภวังคจิต กล่าวคือ ตั้งแต่ได้ปฐมฌาน (ฌานที่ 1) ทุตติยฌาน (ฌานที่ 2) ตติยฌาน (ฌานที่ 3) และจตุตถฌาน (ฌานที่ 4) นอกจากนี้ “พระพรหม” นั้นยังเป็นผู้ที่มีความเจริญอยู่ด้วยคุณที่พิเศษ โดยมีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมจึงไม่มีความกำหนัด หรือการยินดีในกามคุณทั้งปวง สาเหตุที่ว่าท่านเหล่านั้นได้มีความฝึกฝน ในการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างมาก ท่านจึงสามารถล่วงพ้นจากกามคุณทั้งปวงและพรหมมีอยู่สองประเภท คือรูปพรหม (พรหมมีรูป) และอรูปพรหม (พรหมไม่มีรูป) คำว่า “รูปพรหม” ได้มีอยู่ 16 ชั้น คือพรหมปาริสัชชาภุมิ พรหมบุโรหิตาภุมิ มหาพรหมาภุมิ ปริตรตาภาภุมิ อัปปมาณาภาภุมิ อาภัสสราภุมิ ปริตตสุภาภุมิ อัปปมาณสุภาภุมิ สุภกัณหาภุมิ เวหัพผลาภุมิ อัสสณฺเฐสัตตาภุมิ อวิหาสุทธาวาสภุมิ อตัปปาสุทธาวาสภุมิ สุทฺธสาสุทธาวาสภุมิ สุทฺธสัสสุทธาวาสภุมิ และอกนิฏฐสุทธาวาสภุมิ ส่วนคำว่า “อรูปพรหม” ได้มีอยู่ 4 ชั้น คือชั้นอาภาสณฺญายตนภุมิ ชั้นวิญญานณฺญายตนภุมิ ชั้นอาภิกญฺญายตนภุมิ ชั้นเนวสัณฺญานาณฺญายตนภุมิ พรหมโลกในพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ 20 ชั้น แบ่งเป็นรูปพรหม 16 ชั้น และอรูปพรหม 4 ชั้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2555)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงนั้น ได้มีการกล่าวเอาไว้ว่า พระพรหมเป็นเทพในพรหมโลกประเภทหนึ่ง ที่มีฐานะที่สูงส่งกว่าเทพยดาในสวรรค์ พระพรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่าพรหมมีรูปร่างลักษณะ ที่คล้ายคลึงกับเพศชายมากกว่า พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ เสพสุขด้วยกำลังแห่งฌานสมาบัติ มีความปิติเป็นอารมณ์ทางใจ และพรหมเป็นผู้มีกายเป็นทิพย์ จึงไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า พระพรหมแต่ละชั้นนั้นมีรัศมีที่แตกต่างกัน ตามกำลังของฌานที่สร้างสมอบรมมาในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง พรหมกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือกำเนิดขึ้นมาเองโดยไม่มีมารดาบิดา ผู้ที่บำเพ็ญด้วยการเจริญจิตตภาวนา



จนสามารถทำฌานให้เกิดขึ้นมาได้ เมื่อผู้นั้นละโลกไปแล้ว ผู้นั้นก็จะได้มาบังเกิดเป็นพระพรหม เสวยความสุขสบายอยู่ในวิมาน และมีอายุขัยที่ยาวนานกว่าเทพดาทั่วไป (พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ, 2527)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสะผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมเอาไว้ว่า ในปริเฉทที่ 10 อารูปนินิตะ แสดงถึงวิธีการเจริญรูปกรรมฐานทั้งสี่ประการ ได้แก่ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับปฐมฌาน ครั้นละจากมนุษยโลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นพรหมปาริสาชากุมิ ชั้นพรหมบุโรหิตากุมิ และชั้นมหาพรหมากุมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับทุติยฌาน ครั้นละจากมนุษยโลกแล้วก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นปริตตภาวกุมิ ชั้นอัปปมาณาภาวกุมิ และชั้นอาภัสสราภวกุมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับตติยฌาน ครั้นละจากมนุษยโลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นปริตตสุภาวกุมิ ชั้นอัปปมาณสุภาวกุมิ และชั้นสุภิกินหาภวกุมิ เมื่อเจริญสมาธิจนได้ระดับจตุตถฌาน ครั้นละจากมนุษยโลกแล้ว ก็จะได้ไปบังเกิดอยู่ในชั้นเวทฬผลากุมิ ชั้นอัสสณีสัตตภาวกุมิ และชั้นพรหมสุทธาวาสกุมิ และเมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอัตตภาพในมนุษยโลกแล้ว ก็จะมาบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในชั้นอากาศานัญจายตนกุมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลुอากาศานัญจายตนฌาน (พระพรหมโมลี, 2555)

เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่า มีอากาศมาเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอัตตภาพในมนุษยโลกแล้ว จะมาบังเกิดเป็นพรหมอยู่ในชั้นวิญญานัญจายตนกุมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลुวิญญานัญจายตนฌาน เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความว่าง ที่ละเอียดยิ่งกว่าอากาศ ที่ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอัตตภาพในมนุษยโลกแล้ว จะมาเกิดเป็นพรหมในชั้นอากิญจัญญายตนกุมิ คือภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้บรรลुอากิญจัญญายตนฌาน เมื่อบำเพ็ญฌานโดยเอาความรู้สึกว่า ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยละทิ้งไป เอาความรู้สึกที่นิ่งสนิท และมีแต่สัญญาอย่างละเอียดเป็นอารมณ์ ครั้นสิ้นอัตตภาพในมนุษยโลกแล้ว จะมาบังเกิดเป็นพรหมในชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนกุมิ คือภูมิเป็นที่อยู่ของผู้บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน (พระพรหมโมลี, 2555)

อายุขัยของรูปพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีการกล่าวถึงอายุขัยของรูปพรหมเอาไว้ว่า “รูปพรหม” หรือรูปาวจรกุมิ “เป็นพรหมที่มีรูป” ซึ่งพรหมในแต่ละชั้นนั้น ต่างก็มีอายุขัยที่แตกต่างกันออกไป เช่น พรหมชั้นปาริสาชากุมิมีอายุขัย 1 ใน 3 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกัป พรหมชั้นบุโรหิตากุมิมีอายุขัย 1 ใน 2 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกัป พรหมชั้นมหาพรหมากุมิมีอายุขัย 1 ของวิวัฏฏัญญายตโยสขัยกัป พรหมชั้นปริตตภาวกุมิมีอายุขัย 2 มหากัป พรหมชั้นอัปปมาณาภาวกุมิมีอายุขัย 4 มหากัป พรหมชั้นอาภัสสราภวกุมิมีอายุขัย 8 มหากัป และพรหมชั้นปริตตสุภาวกุมิมีอายุขัย 16 มหากัป พรหมชั้นอัปปมาณสุภาวกุมิมีอายุขัย 32 มหากัป พรหมชั้นสุภิกินหาภวกุมิมีอายุขัย 64 มหากัป พรหมชั้นเวทฬผลากุมิมีอายุขัย 500 มหากัป พรหมชั้นอัสสณีสัตตภาวกุมิมีอายุขัย 500 มหากัป พรหมชั้นอวิหาสุทธาวาสกุมิมีอายุขัย 1000 มหากัป พรหมชั้นอติปาสุทธาวาสกุมิมีอายุขัย 1000 มหากัป



อายุขัย 2000 มหากัป พรหมชั้นสุทธาสสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 4000 มหากัป พรหมชั้นสุทธาสสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 8000 มหากัป และพรหมชั้นอนิภูตสุทธาวาสภูมิมีอายุขัย 16000 มหากัป (พระพรหมโมลี, 2541)

อายุขัยของอรุปรพพรหมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้กล่าวถึงอรุปรพพรหม และอายุขัยของอรุปรพพรหมเอาไว้ว่า “อรุปรพพรหม” หรืออรุปรพาวจรภูมิ ถือเป็นพระพรหมที่ไม่มีรูป โดยอายุขัยของสัตว์ที่เกิดในอรุปรพาวจรภพนั้น มีความแตกต่างกันไป ตามกำลังของฌานสมาบัติ ที่ตนเองได้ปฏิบัติมาสมัย ที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง อายุขัยของอรุปรพพรหมนั้น มีความแตกต่างกันออกไปมาก เช่น อรุปรพพรหมในชั้นอากาศาณญายตนภูมิมีอายุขัย 20000 มหากัป อรุปรพพรหมในชั้นวิญญาณญายตนภูมิมีอายุขัย 40000 มหากัป อรุปรพพรหมในชั้นอาภิกิณญายตนภูมิมีอายุขัย 60000 มหากัป อรุปรพพรหมในชั้นเนวสัณญานาสัณญายตนภูมิมีอายุขัย 84000 มหากัป (พระพรหมโมลี, 2541)

รูปร่างของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พระพรหมมีร่างกายสว่างไสว มีรัศมีแผ่ชานออกจากกาย พรหมทั้งหลายมีกายเป็นทิพย์ เพศของพรหมไม่มีปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่ว่าพรหมทั้งหลายนั้น มีรูปร่างคล้ายเพศชายมากกว่า คัมภีร์อรธกถากล่าวว่า พรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง มีอายุขัยยืนยาว มีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เอบอิมด้วยฌานเป็นโภชนาหาร ไม่มีการขับถ่าย พรหมมีรัศมีแผ่ออกจากสรีระกายสว่างไสว มีรูปร่างเป็นทิพย์ มีความงดงามนัก นั่งตัวตรงอยู่ท่าเดียว มีพรหมโลกเป็นวิมานอยู่อาศัย พรหมมีความสุขสบาย ไม่เสพกามราคะทั้งปวง เป็นอยู่ด้วยอารมณ์แห่งฌานสมาบัติ มีฤทธิ์ มีรูปงดงาม มีเสียงดังกังวาน มีเสียงไพเราะ และไม่มีเพศปรากฏ ในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ มีเสียงทิพย์ มีฤทธิ์มาก มีความสุขจากการเข้าฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมไม่มีความยินดีในกามราคะทั้งหลาย พรหมเป็นเทพผู้มีแต่ความสุขสบาย อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน ไม่มีการขับถ่ายเหมือนอย่างมนุษย์โลก พรหมไม่บริโภคอาหาร มีความสุขใจอยู่ตลอดเวลา นั่งในท่าเดียว มีกายตรง ไม่มีเพศปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่มีรูปร่างคล้ายกับเพศชายมากกว่า สาเหตุที่พวกพรหมไม่มีเพศ (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546) เพราะว่าเจริญฌานสมาบัติเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา พรหมจึงปราศจากกามคุณทั้งห้าอย่าง พรหมทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องกับกามทั้งปวง ใบหน้าของพรหมมีอยู่หน้าเดียว และไม่ได้มีอยู่สี่ใบหน้า คัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า สรีระร่างกายของพรหม ใบหน้าของพรหม มีสัณฐานกลมเกลี้ยงสวยงาม มีรัศมีออกจากกายล้อมเป็นประกาย สว่างไสวกว่ารัศมีของพระอาทิตย์และพระจันทร์หลายพันเท่า หากพรหมปรารถนาจะให้รัศมีสว่างทั่วจักรวาลย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัวเข่าและข้อศอก มีความกลมเกลี้ยงเรียบงาม มองดูไม่รู้เลยว่า เป็นส่วนรอยต่อของอวัยวะส่วนใด เกศาของพรหมงดงามมาก เหนือศีรษะประดับด้วยขลุ่ย เสาวยุขอยู่ในพรหมโลกทราบสิ้นอายุขัย พรหมมีอยู่เพียงใบหน้าเดียว คือมีใบหน้าเพียงหนึ่งหน้าเท่านั้น เป็นใบหน้าทั้งงดงามกว่าเทวดาทั้งหลาย หน้าพรหมงดงามผ่องใส มีรัศมีสว่างตามอำนาจฌานสมาบัติ (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)



รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมโลก มีฐานะที่สูงกว่าเทวดาในกามาวจรภูมิ พรหมไม่เสพกามคุณ ไม่บริโภคอาหาร ไม่มีการขับถ่าย มีฤทธิ์อำนาจมาก มีอายุยืนยาวเป็นกัป มีรัศมีกายที่สว่างไสว มีความสุขสบาย เิบอ้อมด้วยมีถรณ์เป็นอารมณ์ คัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า พรหมเป็นอดีตชาติของมนุษย์ ที่บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานเป็นอารมณ์ ตั้งแต่ขั้นปฐมฌานไปจนถึงขั้นจตุตถฌาน กล่าวคือตั้งแต่ในระดับฌานที่ 1 ถึงระดับฌานที่ 4 เมื่อบุคคลนั้นสิ้นชีพในมนุษย์ แต่ว่ากำลังแห่งฌานยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจแห่งฌานนั้น จึงทำให้มาบังเกิดเป็นพระพรหม มีพรหมโลกเป็นภพที่อยู่อาศัย พระพรหมนั้นมีร่างกายที่สว่างไสว มีรัศมีแผ่ซ่านออกจากกาย พระพรหมทั้งหลายมีกายเป็นทิพย์ เพศของพรหมนั้นไม่มีปรากฏให้เห็นว่า เป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่พรหมทั้งหลายมีรูปร่างคล้ายเพศชายมากกว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์อรรถกถา

ในคัมภีร์อรรถกถา มีการกล่าวถึงรูปร่างของพรหมเอาไว้ว่า พรหมเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง มีอายุชัวยืนยาว มีถรณ์สมาบัติเป็นอารมณ์ เิบอ้อมด้วยฌานเป็นภักขาหาร ไม่มีการขับถ่าย พรหมมีรัศมีแผ่ออกจากสรีระกายสว่างไสว มีรูปกายเป็นทิพย์ มีความงดงามนัก นั่งตัวตรงอยู่ท่าเดียว มีพรหมโลกเป็นวิมานอยู่อาศัย พรหมมีความสุขสบาย ไม่เสพกามราคะทั้งปวง เป็นอยู่ด้วยอารมณ์แห่งฌานสมาบัติ มีฤทธิ์ มีรูปงดงาม มีเสียงดังกังวาน มีเสียงไพเราะ และไม่มีเพศปรากฏเลย (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

พระพรหมเป็นเทพผู้มีรัศมีกายที่สว่างไสว พรหมเป็นผู้มีความรุ่งโรจน์ด้วยรัศมีทั้งงดงาม พรหมเป็นผู้มีอายุชัวยาวนานหลายกัปจนถึงมหากัป พรหมเป็นผู้ไม่เสพกามคุณทั้งปวง พรหมเป็นผู้มีกายทิพย์ มีเสียงทิพย์ มีฤทธิ์มาก มีความสุขจากการเข้าฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ พรหมไม่มีความยินดีในกามราคะทั้งหลาย พรหมเป็นเทพผู้มีแต่ความสุขสบาย อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน ไม่มีการขับถ่ายเหมือนอย่างมนุษย์โลก พรหมไม่บริโภคอาหาร มีความสุขใจอยู่ตลอดเวลา นั่งในท่าเดียว มีกายตรง กายไม่เอนเอียง (สุภัทรทิศติกุล, 2547) และไม่มีเพศปรากฏให้เห็นเลยว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่มีรูปร่างคล้ายกับเพศชายมากกว่า สาเหตุที่พวกพรหมไม่มีเพศ เพราะว่าเจริญฌานสมาบัติเป็นอารมณ์อยู่ตลอดเวลา พรหมจึงปราศจากกามคุณทั้งห้าอย่าง พรหมทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องกับกามทั้งปวง และใบหน้าของพรหมมีอยู่หน้าเดียว ไม่ได้มีอยู่สี่ใบหน้า นอกจากนี้ พระพรหมยังมีคุณธรรมที่สูงส่ง กล่าวคือมีความเมตตา มีความกรุณา มีความมุทิตา มีความอุเบกขา ซึ่งพรหมแต่ละชั้นนั้น ได้มีอายุชัยที่ยืนยาวต่างกัน ตามกำลังของฌานสมาบัติ ที่ตนเองเคยบำเพ็ญมาในสมัยที่เป็นมนุษย์ (พระพรหมโมลี, 2555)



รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า สรีระร่างกายของพรหม ใบหน้าของพวกพรหม มีสัณฐานกลมเกลี้ยง สวยงามมาก มีรัศมีออกจากกายเลื่อมเป็นประภัสสร สว่างไสวกว่ารัศมีของพระอาทิตย์ และพระจันทร์หลาย พันเท่า หากว่าพวกพรหมปรารถนา ที่จะให้รัศมีสว่างไปทั่วจักรวาลย่อมทำได้ อวัยวะร่างกายที่ต่อกัน คือหัว เข้าและข้อศอก มีความกลมเกลี้ยงเรียบงามมาก มองดูไม่รู้เลยว่า เป็นส่วนรอยต่อของอวัยวะส่วนใด เกศา ของพรหมงดงามมาก เนื้อสีระประดัดด้วยงา เสวยสุขอยู่ในพรหมโลกตราบสิ้นอายุขัย พรหมมีอยู่เพียง ใบหน้าเดียว คือมีใบหน้าเพียงหนึ่งหน้าเท่านั้น และเป็นใบหน้าซึ่งงดงามกว่าเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายอีก ด้วย ใบหน้าของพรหมนั้นงดงามมาก ผุดผ่องใส และมีรัศมีสว่างไสวตามอำนาจของฌานสมาบัติ (พระพรหม โมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า ที่อยู่ของพระพรหม คือพรหมโลก เป็นดินแดนของพรหม เป็นภูมิ ที่สถิตอยู่เสวยสุขของพระพรหม ผู้อุบัติเกิดในพรหมโลก เป็นภูมิที่มีแต่ความสุขที่เกิดจากฌานเท่านั้น แบ่ง ขึ้นตามอำนาจฌานที่บรรลุ ภูมินี้ปราศจากความสุขที่เนื่องด้วยกามราคะ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า ที่อยู่ ของพระพรหม คือพรหมภูมิเป็นภูมิที่อาศัยของพระพรหม และพรหมภูมินั้นถูกแบ่งออกเป็นสองอย่าง คือ รูปภูมิ 16 ชั้น และอรูปภูมิ 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1-3 เรียกว่า ปฐมฌานภูมิ (เสฐียร พันธงสี, 2542) พรหมใน ชั้นนี้บรรลุด้วยปฐมฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แยกสถานที่เป็นสามเขต ชั้นที่ 4-6 เรียกว่า ทุตติยฌานภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยทุตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็นสามเขต ชั้นที่ 7-9 เรียกว่า ตุตติยฌานภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยตุตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็นสามเขต ตั้งแต่ชั้นที่ 10 ขึ้นไป เรียกว่า จตุตถฌาน ภูมิ พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยจตุตถฌาน ชั้นที่ 10-11 ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่สถานที่กันอยู่ มี ระยะห่างไกลกันมาก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

หากเฉพาะพรหมในชั้นที่ 12-16 เรียกว่า ปัญจสุทธาวาส เป็นชั้นที่พรหมในชั้นนี้จะต้องเป็น พรหมอริยบุคคลในพุทธศาสนา ระดับอนาคามีอริยบุคคลเท่านั้น ต่างจาก 11 ชั้นแรก พรหมทั้งหลายได้ สำเร็จฌานพิเศษเพียงใด อุบัติในสุทธาวาสภูมิไม่ได้อย่างเด็ดขาด สุทธาวาสภูมินี้มีอยู่ห้าชั้น ตั้งอยู่ท่ามกลาง อากาศ และตั้งอยู่เป็นชั้นขึ้นไป ตามลำดับภูมิไม่ตั้งในระดับเดียวกันเช่นชั้นแรกที่ผ่านมา คัมภีร์ไตรภูมิพระ ร่วงกล่าวว่าที่อยู่ของพรหมคือพรหมวิมาน พรหมเป็นผู้วิเศษสถิตอยู่ในปราสาทแก้วพรหมวิมาน อันมโหฬาร กว้างขวางมีบุปผชาติดอกไม้สุคันธรสประดับประดาเรียงกันเป็นระเบียบ เป็นบุปผชาติที่ไม่เหี่ยวแห้ง และ ไม่ร่วงโรย ประดับอยู่รอบพรหมวิมานทุกทิศ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวเอาไว้ว่า “พรหมภูมิ” หรือพรหมโลกนั้นถือว่า ได้เป็นดินแดนที่อยู่ ของพรหม โดยเป็นภพภูมิที่สถิตอยู่เสวยสุขของพวกพรหม ผู้ซึ่งอุบัติเกิดในพรหมวิมานในพรหมโลก คือเป็น



แดนซึ่งมีแต่ความสุข ที่ได้เกิดจากมานเท่านั้น กล่าวคือได้ถูกแบ่งชั้นตามอำนาจตามที่ได้บรรลุตนเอง และในภพภูมินี้เองตามพระคัมภีร์ได้กล่าวว่า เป็นภพภูมิที่ปราศจากความสุขที่เนื่องด้วยกามราคะทั้งปวงนั่นเอง นอกจากนี้ “พรหมภูมิ” อาจแบ่งออกเป็นสองพวก ได้แก่ รูปพรหม และอรูปพรหม ประกอบด้วย พรหมโลกชั้นที่ 1 ถึงชั้นที่ 3 โดยภาพรวมเรียกว่า “ปฐมฌานภูมิ” (ธนู แก้วโอภาส, 2542)

ด้วยสาเหตุว่า เหล่าพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยปฐมฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่เป็นออกเป็นสามเขต พรหมโลกชั้นที่ 4 ถึงชั้นที่ 6 โดยภาพรวมเรียกว่า “ทุติยฌานภูมิ” ด้วยสาเหตุว่าเหล่าพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยทุติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่เป็นออกเป็นสามเขต พรหมโลกชั้นที่ 7 ถึงชั้นที่ 9 โดยภาพรวมเรียกว่า “ตติยฌานภูมิ” ด้วยสาเหตุว่า พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ความจริงตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่ออกเป็นสามเขต พรหมโลกตั้งแต่ชั้นที่ 10 ขึ้นไปรวมเรียกว่า “จตุตถฌานภูมิ” (พระพรหมโมลี, 2555)

ด้วยสาเหตุว่า เหล่าพระพรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยจตุตถฌาน ในชั้นที่ 10-11 ซึ่งได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ระดับเดียวกัน แต่ว่าแยกสถานที่กันอยู่ และก็ได้มีระยะห่างไกลกันมากมายยิ่งนัก แต่ว่าเหล่าพรหมในชั้นที่ 12-16 มักจะเรียกว่า “ชั้นปัญจสุทธาวาสภูมิ” หรือชั้นสุทธาวาสภูมิ คือเป็นชั้นที่เหล่าพรหมในชั้นนี้มักจะต้องเป็นพรหมอริยบุคคลในพุทธศาสนา ระดับอนาคามีอริยบุคคลเท่านั้น โดยต่างจาก 11 ในชั้นแรก แม้ว่าเหล่าพรหมทั้งหลาย จะได้สำเร็จฌานพิเศษเพียงใดก็ตาม ก็จะไม่อุบัติในสุทธาวาสภูมิไม่ได้ อย่างเด็ดขาด เพราะว่าในชั้นสุทธาวาสภูมินี้มีเอง โดยมีอยู่ 5 ชั้น ได้ตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศขึ้นไป และตั้งอยู่เป็นชั้นขึ้นไปตามลำดับภพภูมิ ไม่ต้องอยู่ในระดับเดียวกัน ดังเช่นในชั้นแรกที่ผ่านมา (พระพรหมโมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงอันสงสของการเจริญพรหมวิหารธรรมไว้ว่า การเจริญพรหมวิหารธรรมนั้น เป็นสิ่งที่มีอันสงสรมาก และเมื่อบุคคลใดเจริญพรหมวิหารธรรมทั้ง 4 ข้อนี้เป็นประจำแล้ว ย่อมสามารถบังเกิดเป็นพระพรหมอยู่ในพรหมโลกได้อีกด้วย และพรหมโลกนั้นเป็นภพภูมิที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง อันเป็นดินแดนที่อุปติของผู้กระทำกุศลด้วยสมาธิ อาจจะกล่าวได้ว่า การเจริญพรหมวิหารธรรมนั้น ถือว่าจัดเป็นมหากุศลอย่างหนึ่ง นำพาผู้ปฏิบัติให้ไปสู่ความเป็นพระพรหมได้อีกด้วย (พระพรหมโมลี, 2555)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

ในพรหมโลกนี้ได้มีพระมหาเจดีย์องค์สำคัญ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเป็นพรหมโลกที่เคารพนับถือพุทธศาสนา โดยมีพระมหาเจดีย์องค์หนึ่งมีนามว่า “ทุสสะเจดีย์” อันเป็นที่บรรจุผ้าขาวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งที่เสด็จออกผนวช พระพรหมทั้งหลายได้นำบริวาร และไตรจีวรลงมาถวาย และพระองค์ถอดผ้าขาวที่ทรงอยู่ยื่นให้ พระพรหมจึงรับเอา และนำมาบรรจุไว้ยังเจดีย์ที่นฤมิตขึ้นนี้ และให้เป็นที่สักการบูชาของพวกพระพรหมทั้งหลายในปัจจุบันนี้ พรหมอนาคามีทั้งหลาย (สนั่น ไซยานุกุล, 2519) ใน



สุทธาวาสพรหมแรกทั้งสี่หาวยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และละสังขารเข้าสู่นิพพาน พอสิ้นพรหมายุขัยต้องจุติจากสุทธาวาสพรหมภูมิ ที่ตนสถิตอยู่มาก่อนในชั้นที่สิบหกนี้ เพื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานทั้งสิ้น กล่าวคืออกนิภสุทธาวาสพรหมภูมิ เป็นพรหมภูมิที่มีศีลคุณ สมาธิคุณ และปัญญาคุณอย่างประเสริฐล้ำเลิศยิ่งกว่าพรหมโลกในชั้นอื่นทั้งหมดตอรูปพรหม หรืออรูปรวจรภูมิ คือสมัยที่โลกยังว่างจากพระพุทธศาสนา บรรดาเหล่าโยคี ฤๅษี ซีไพร และดาบส ที่บำเพ็ญตบะเดชะภาวนารำพึงว่า (พระพรหมโมลี, 2541)

อันว่าตัวตนคืออัตภาพร่างกายนี้ ไม่ดีเป็นนักหนาอุปถัมภ์ทุกขโทษหาประมาณไม่ได้ ควรที่จะปรารถนากระทำตัวให้หายไปเสียเถิด แล้วเกิดความพอใจ ในภาวะที่ไม่มีตัวตนไม่มีรูปกาย แล้วจึงปรารถนาอยู่แต่ในความไม่มีรูป อรูปภูมิมีอยู่ถึงสี่ชั้น ได้แก่ อากาสนัญญายตนภูมิ วิญญูญายตนภูมิ อาภิกิญญายตนภูมิ และเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ และพรหมในชั้นนี้ไม่มีรูปร่าง มีแต่จิตและเจตสิก โดยเห็นว่าหากมีร่างกายอยู่นั้นจะมีแต่โทษ อาจจะไปทำร้ายซึ่งกันและกัน จึงบริกรรมด้วยความว่างเปล่า ยึดเอาอากาศซึ่งเป็นความว่างเปล่าเป็นอารมณ์ จนได้ฌานที่มีอากาศเป็นอารมณ์ เรียกว่า “อากาสนัญญายตนภูมิ” โดยมีอายุอยู่ได้สองหมื่นกัป หลังจากนั้นอาจจะภาวนาเพื่อจะได้ ไปอยู่ในพรหมโลกชั้นสูงต่อไปอีกได้ ซึ่งอายุของพรหมเหล่านี้มักจะยืนอยู่ได้สี่หมื่น หกหมื่น และแปดหมื่นสี่พันกัปตามลำดับ (พระพรหมโมลี, 2541)

บทบาทของพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า พระพรหมมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลายตอน เช่น ก่อนพระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธทนะพระราชากุมาร และนางสุชาภาอสุรินทรธิดาจุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นสถิตบนรัตนราศีที่อภิเชกตอนที่พระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่าพระแม่เจ้าทรงโสมนัสเถิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ทรงมีมหะศักดิ์อาณานุกาภาพยิ่ง ตอนเสด็จออกบรรพชาและ ฌกการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์นำเอาบริวารทั้งแปด มาจากพรหมโลกลงมาถวายพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงไตร จีวร และเปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ เป็นสี่ขาวให้แก่มหาพรหม และมหาพรหมจึงอัญเชิญไปบรรจุในทูลสเจตียสูง 12 โยชน์ ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ ดำริว่าโลกจะพินาศหนอ พระตถาคตทรงน้อมพระทัยเพื่อความชวนชวายน้อย จึงปรากฏร่างต่อพระพักตร์กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน สหัมบดีพรหมกล่าวคาถา พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก ตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลกถึงแล้วกำลังพระญาณเป็นพระพุทธเจ้าเช่นนี้ยังปรินิพพาน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2519)

ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่จึงทรงพิจารณาเห็นว่า ธรรมะอันเป็นของลึกซึ้ง ยากที่บุคคลที่ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตาม จึงท้อพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ กราบทูลว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรง



สักการะเคารพธรรมของพระองค์ แม้แต่พระพุทธเจ้าในอดีตทรงสักการะพระธรรมเช่นกัน ในที่สุดพุทธองค์ทรงรับอาราธนาจะแสดงธรรมโปรดสัตว์ กล่าวขยายพระพุทธดำริปรารภการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นบุคคลลาธิฐาน พรหมมีเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม เมื่อกล่าวถึงสัทัมบดีพรหม คือกล่าวถึงพระกรุณาทำให้กลับทรงพระปรารภถึงการแสดงธรรม เมื่อกล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม คือทรงเปิดช่องแก่พระกรุณา ให้เป็นปุเรจาริกไปเบื้องหน้านั่นเอง (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2519)

บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า พระพรหมได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ตั้งแต่พระพุทธองค์ ยังไม่ทรงประสูติเสียอีกด้วย กล่าวคือเมื่อพระเจ้าสีหราช และพระเจ้าชนาธิปราช ทรงกระทำพิธีอภิเษกสมรส ระหว่างพระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร กับพระนางสิริมหามายา ครั้นเมื่อได้อุดมมฤตฤกษ์แล้ว ท้าวสุททาวาสพรหมก็ทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธทนะพระราชกุมาร และนางสุททาอสุรินทรธิดา ก็จุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นมา สถิตบนรัตนราศีที่อภิเษก เมื่อสองกษัตริย์ทรงจับพระหัตถ์ซึ่งกันและกัน สมเด็จพระสัทสนันย์ก็เป่าทิพย์วิไชยุดมहाสังข์ทักษิณาวัฏ คันธรรมบุตรก็ตีตีพิณสามสาย เหล่าเทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ประคองทิพยดุริยางค์ และมนุษย์ดุริยางค์ และท้าวสุททาวาสมหาพรหม ทรงหลังทิพย์อุทกธารจากรัตนถิงคาร อีกครั้งหนึ่งสุททาวาสพรหมทั้งหลาย ได้ประกาศเหตุแห่งพุทธโกลาหลแก่มนุษย์ว่า (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

อีกแสนปีข้างหน้าพระสัพพัญญูจะบังเกิดขึ้นในโลก ถ้าผู้ใดใคร่พบเห็นจงเว้นจากเบญจกิเลสทั้งห้า อุตส่าห์บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และกระทำการกุศลต่าง ๆ ในตอนที่พระพุทธองค์ประสูติจากพระครรภ์ ยังมีทันถึงพื้นปฐพี ท้าวสุททาวาสพรหมทั้งสิ้น ก็ทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่า พระแม่เจ้าทรงโสมนัสเกิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ มีเทศกตาอานุภาพยิ่งนัก ในขณะที่นั้นอุทธาราทั้งสองก็ไหลหลังจากอากาศ ท่อธารอันหนึ่งเป็นสีโตทก ท่อธารอันหนึ่งเป็นอุณโหกทก ตกลงมาโสจรสรงพระกายพระมหาสัตว์ และพระราชมารดา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำอธิบายในตอนประสูติว่ามีเทวบุตรพรหม มารับท่อน้ำร้อน น้ำเย็น ตกลงมาจากอากาศสนานพระกาย ได้แก่ อาหารดาบส และอุทกดาบส หรือนักบวชอื่นรับไว้ในสำนักทฤกกริยาที่เปรียบด้วยท่อน้ำร้อน วิริยะทางจิตที่เปรียบด้วยท่อน้ำเย็น ชำระพระสันดานให้สิ้นสนทนหว่า อย่างไรเป็นทาง อย่างไรไม่เป็นทาง และอีกตอนหนึ่ง คือเมื่อพระสิริธัตถะเสด็จออกจากพระราชวัง เนื่องจากทรงเบื่อหน่ายในโลกียวิสัย ในกาลนั้นท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งมีนามว่า ภูมิการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์ ครั้งเสวยพระชาติเป็นโชติปาละมานพ สมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า อันมิตรธรรมมิได้บาราศประมาณถึงพุทธานดรหนึ่ง จึงนำเอาบริวารทั้ง 8 อันเป็นทิพย์ มีไตร จีวร เป็นต้นมาจากพรหมโลกลงมาถวายพุทธองค์ พุทธองค์ทรงไตรจีวรกาสาฬหพัศตร์ เปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ อันเป็นสืขาวให้แก่ท้าวมหาพรหม ท้าวมหาพรหมอัญเชิญขึ้นไปบรรจุไว้ในทูลสเจดีย์สูง 12 โยชน์ในพรหมโลก (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)



บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์อรรถกถา

ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงบทบาทของพรหมไว้ว่า ในสมัยหนึ่งพรหมตนหนึ่งมีความเห็นว่า ไม่มีสมณะใดมีความสามารถเข้าถึงพรหมโลกได้ พระพุทธรังค์และพระสาวก ได้แก่ พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัปปิยะ และพระอนูรุทธะ ปรากฏกายขึ้นในพรหมโลกนั้นต่อหน้าพรหม พระพุทธรังค์ทรงแสดงธรรมทำลายทิฐิที่หลงผิดของพรหม แล้วเสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ตามเดิม จากนั้นพรหมเรียกพรหมปารีสชาตคนหนึ่ง ให้ไปหาพระโมคคัลลานะมีอีกหรือไม่ พระโมคคัลลานะตอบว่ามี ปารีสชาตพรหมได้กลับไปหาพรหมตนนั้น และได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้พรหมตนนั้นทราบ อีกเรื่องหนึ่งสมัยที่พระโกกาลิกะภิกษุได้อาพาธหนัก ท้าวตทุปปเจกพรหมได้มาพบพระโกกาลิก ได้กล่าวเตือนสติพระโกกาลิกว่า ให้พระโกกาลิกทำจิตให้เลื่อมใสต่อพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ แต่พระโกกาลิกปฏิเสธถึงแม้พระพุทธรังค์จะทรงตรัสตักเตือน ก็ได้ผลภายหลังพระโกกาลิกได้ถึงกาละ โดยความทุกข์เวทนาหนัก และได้เข้าถึงปฐมนรก เมื่อพระพุทธรังค์ทรงเข้าปรินิพพานแล้ว ท่านท้าวสัทัมบดีพรหมกล่าวคาถานี้ พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

สัตว์ทุกหมู่เหล่าจักทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก พระตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลกถึงแล้วซึ่งกำลังพระญาณเป็นพระสัมพุทธชนนี้ ท่านก็ยังจะต้องปรินิพพาน เมื่อพระพุทธรังค์ทรงตรัสรู้ใหม่ พระองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วว่าเป็นธรรมะที่ลึกซึ้ง ยากที่บุคคลผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ จึงท้อพระทัยที่จะตรัสสั่งสอน ครั้นนั้นท้าวสัทัมบดีพรหมทราบความบริวิตก แห่งพระทัยของพระผู้มีพระภาคได้มีดำริว่า โลกจะวิบัติจึงกราบทูลให้พระพุทธรังค์ทรงแสดงธรรม เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสติดอยู่ในดวงตาน้อยเป็นปกติมีอยู่ เพราะมิได้สลัดปล่อยมละจากธรรม สัตว์ทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี และพระพุทธรังค์ทรงเปรียบบุคคลเอาไว้ว่า ดอกบัว 3 ประเภท ได้แก่ (พื้น ดอกบัว, 2555)

ประเภทแรก ดอกบัวที่ผุดขึ้นพ้นน้ำแล้วและคอยสัมผัสสรัศมีพระอาทิตย์จากบานวันนี ประเภทสอง ดอกบัวที่ผุดอยู่เสมอน้ำจะบานในวันพรุ่งนี้ และประเภทสาม ดอกบัวที่ยังไม่ขึ้นจากน้ำ ยังจมอยู่ภายใต้ น้ำจะบานในวันต่อไป ในที่สุดพุทธรังค์ทรงรับอาราธนาที่จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ สันนิษฐานว่าเรื่องนี้ ได้เคยกล่าวขยายพุทธดำริปรารภการแสดงพระธรรมเทศนาเป็นบุคคลาธิฐานว่า พรหมนั้นมีเมตตากฎมาเป็นวิหารธรรม กล่าวถึงสัทัมบดีพรหม กล่าวถึงพระกรุณาทำให้กลับทรงปรารภถึง การแสดงธรรมกล่าวถึงทรงรับอาราธนาของพรหม คือการเปิดช่องแก่พระกรุณา เพื่อให้เป็นปุเรจาริกไปเบื้องหน้า (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

บทบาทของพระพรหมในวรรณคดีบาลี

ในวรรณคดีบาลีกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมไว้ว่า บทบาทของพระพรหมมีคำกล่าวถึงทศชาติทั้งสามเรื่องด้วยกัน ได้แก่ ภูริทัตชาดก นารทชาดก และสุวัณณสามชาดก คือในภูริทัตชาดกกล่าวถึงบทบาทของพรหมเอาไว้ว่า ครั้นเมื่อภูริทัตนาคราชถูกพราหมณ์ทำร้ายบาดเจ็บสาหัส สุโกคะซึ่งเป็นอนุชาของคัถมา จากพระองค์จะทำร้ายพราหมณ์ แต่ว่าอริยฐานะผู้เป็นอนุชาของคัถมาสุดท้ายได้ห้ามไว้ว่า อย่าได้ทำร้ายพราหมณ์ เพราะว่าพราหมณ์เป็นลูกพรหม ถ้าทำมหาพรหมรู้จะโกรธ พวกนาคเหล่านี้ทำร้ายลูกหลานท่าน แล้วท่าน



จะบันดาลพิภพของเราให้ย่อยยับ เพราะว่าพราหมณ์เป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้ที่เข้าใจให้เลื่อมใสในพราหมณ์ จะไม่ไปบังเกิดในที่อื่น นอกจากเทวะโลกอย่างเดียว พรหมเป็นผู้สร้างโลกมีอำนาจที่จะบัญชาทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้เป็นไปตามปรารถนา ถ้อยคำเหล่านี้ฤทิษฏนาคราชได้คัดค้านทั้งสิ้น (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

บทบาทของพระพรหมในสวัณณสามชาดก ได้กล่าวถึงบทบาทของพระพรหมเอาไว้ว่า ทุกุกุมาร และปาริกามารผู้เป็นบิดา มารดาของสวัณณสามนั้นจุติมาจากพรหมโลก เมื่อทั้งสองถูกบังคับให้แต่งงานจึงไม่เสพเมถุน เพราะว่าประพฤติพรหมจรรย์ ที่นางปรีกาทั้งครรภ์ได้เนื่องจากบุคคลทั้งสองนั้นภายหลังได้ออกบวช แต่ด้วยเวรกรรมแต่ปางหลังได้เกิดตาบอด เทวดาสงสารจึงได้บอกแก่ทุกุกุมาร แล้วให้อาหมื้อลูบท้องนางปรีกา ในขณะที่มีประจำเดือนสามครั้ง เพื่อที่จะได้มีลูกชายไว้คอยช่วยเหลือเกื้อกูล บทบาทของพรหมในนารทชาดกนั้น ได้กล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า (สมักร ปุราवास, 2554) พระนางรुजारชกุมารี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอังคติ ทรงได้กราบทูลเตือนสติพระราชบิดา ผู้ทรงมีวเมาในกามคุณต่างๆ เพราะว่าได้หลงเชื่อในคำสอนของคุณาชีวก เพื่อให้เลิกประพฤติกิเลสเสีย แต่ว่าพระเจ้าอังคติไม่ทรงเลิกละมิฉฉาภิธิฐิ ฝ่ายพระราชธิดาจึงไม่เห็นอุปายใด ที่จะเหมาะสมนอกจากที่จะตั้งใจอธิษฐานอำนาจของเทวะฤทธิ์ ครั้นเมื่อจบคำอธิษฐานแล้ว ก็ได้รื้อนถึงท้าวมหาพรหมผู้พิทักษ์โลกสาม ซึ่งมีนามว่านารท สกุกัสสปะโคตร ได้ทรงจำแลงมาเป็นฤษิมมนุษย์ แล้วได้มาแก้ความเห็นผิดของพระเจ้าอังคติให้หมดไปจากพระทัยได้ในที่สุด (พระพรหมโมลี, 2541)

คติความเชื่อพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

คติความเชื่อพรหมในพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยพบว่า พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า เป็นเทพตนหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน กำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น (สมักร ปุราवास, 2554) อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนจนบรรลุนานตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอัตภาพมนุษย์ ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย (เสฐียร พันธรั้งสี, 2542) ด้วยอำนาจของฌานบันดาลให้บังเกิดเป็นพรหมสิ่งสถิตในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกามคุณ พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เือบอ้อมด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลก หรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่มีอายุยืนเป็นกัปจนถึงมหากัป (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความเป็นพรหมปรากฏอยู่ในพรหมจริยสูตรว่า พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิบัติทาพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นพรหมธรรมาธิษฐาน ที่เป็นหลักธรรมของพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพรหม คือพรหมวิหาร มรรคมืองค์แปด พรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

เทวาลัยของพรหมในประเทศไทย คือชาวไทยส่วนใหญ่รับเอาคติความเชื่ออิทธิพลการบูชาเทพเจ้าส่วนหนึ่ง มาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนไทย เทวาลัยหรือเทวสถานของพรหมในประเทศไทย มีอยู่จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เทวสถานพรหมธาดา เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เขตพระนคร



กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 1 สำหรับประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อาทิ เช่น พิธีตรีปวาย พิธีตรียมปวาย พิธีตัดจุก พิธีโล้ชิงช้า (สุนทร ณ รั้งสี, 2545) และเทวาลัยพระพรหม อำเภอมือง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2551 โดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรรย์ ฐิตธมโม) แห่งวัดอัมพวัน อำเภoprหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำหรับเป็นอนุสรณ์สำคัญแห่งจังหวัดสิงห์บุรี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549)

พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน

พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน มีกำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2538) พระพรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนเองจนได้บรรลุฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอภิญญาพรหม ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจของฌานบันดาล ให้ไปบังเกิดเป็นพระพรหม สถิตอยู่ในพรหมโลก หรือพรหมภูมิ อันเป็นโลก ที่ปราศจากกามคุณทั้งปวง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน

พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เอิบอิมด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลกหรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่ มีอายุยืนยาวเป็นกัปจนถึงมหากัป พระพรหมในฐานะธรรมาธิษฐานนั้น เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิปทา เพื่อไปสู่ความเป็นพระพรหม ปรากฏอยู่ในพรหมจริยสูตรว่า (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2519) พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิปทาของพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ อันเป็นพรหมธรรมาธิษฐานที่เป็นหลักธรรมของพระพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพระพรหมได้ คือพรหมวิหาร มรรคมืองค์แปด พระพรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

บทสรุป

พระพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกาม อาศัยอยู่ในพรหมโลก หรือพรหมภูมิ มีอายุชัวยาวนานเป็นกัปจนถึงมหากัป มีอาภรณ์ทิพย์ มีวรรณะทิพย์ มีอายุทิพย์ และมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายกว่าเทวดาในภพมาพจรภูมิหลายเท่า พระพรหมไม่มีเพศปรากฏให้เห็น แต่ว่ามีรูปร่างลักษณะคล้ายกับเพศบุรุษ พระพรหมไม่ต้องบริโภคอาหารเหมือนกับมนุษย์ ไม่มีการขับถ่ายเหมือนกับมนุษย์ พระพรหมอาศัยอยู่ในวิมานอันเป็นทิพย์ ไม่มีความต้องการในกามคุณทั้งปวง พรหมมีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เอิบอิม และแช่มชื่นด้วยมีปิติเป็นอาหาร สาเหตุที่เกิดมาเป็นพระพรหม เพราะว่าในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ได้เจริญสมาธิภาวนาจนได้ฌานสมาบัติ คือตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อขณะใกล้สิ้นชีพิตักษัยสมาบัตียังไม่เสื่อมคลาย ด้วย



อำนาจผลแห่งฌานสมาบัติ จึงบันดาลให้มาบังเกิดเป็นพรหม สถิตในพรหมภูมิตลอดกาล และเมื่อสิ้นอายุขัยในพรหมโลกแล้วก็ต้องลงมาเกิดในสังสารวัฏทั้ง 31 ภูมิ ตามผลกรรมของตนที่ได้กระทำมา

พระพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่หลายองค์ โดยแบ่งพระพรหมออกเป็นสองประเภท คือ รูปพรหม หมายถึง พระพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 พรหมปาริสัชชาภูมิ ชั้นที่ 2 พรหมบุโรหิตาภูมิ ชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ ชั้นที่ 4 ปริตรตาภูมิ ชั้นที่ 5 อัปปมาณาภูมิ ชั้นที่ 6 อาภัสราภูมิ ชั้นที่ 7 ปริตตสุภาภูมิ ชั้นที่ 8 อัปปมาณสุภาภูมิ ชั้นที่ 9 สุภิกขหาภูมิ ชั้นที่ 10 เวทปผลาภูมิ และชั้นที่ 11 อสัณณิสัตตาภูมิ ชั้นที่ 12 อวิหาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 13 อตปาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 14 สุทิสสาสุทธาวาสภูมิ ชั้นที่ 15 สุทิสสิสุทธาวาสภูมิ และชั้นที่ 16 อภินิภูสุทธาวาสภูมิ อรูปพรหม มีอยู่ 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 17 อากาสาณัญจายตนภูมิ ชั้นที่ 18 วิญญูณัญจายตนภูมิ ชั้นที่ 19 อากิญจัญญายตนภูมิ และชั้นที่ 20 เนวสัณญานาสนัญญายตนภูมิ เพราะฉะนั้น พระพรหมมีอยู่ทั้งหมด 20 ชั้น แบ่งออกเป็นพระพรหมมีรูป 16 ชั้น และพระพรหมไม่มีรูปอีก 4 ชั้น ซึ่งรูปพรหม หรือรูปภูมิจะมีผู้ปกครองสูงสุด คือท้าวมหาธาตูปาชาบดีพรหม ผู้เป็นพรหมาธิบดีสูงสุด ส่วนอรูปพรหม หรืออรูปภูมิจะไม่มีอธิบดีพรหม เพราะไม่มีรูปมีแต่วิญญูณอยู่ในสภาวะจิตเท่านั้น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า พระพรหมมีอยู่จริง เรื่องของพระพรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนามากมาย เช่น ภูริทัตตชาดก สุวัณณสามชาดก นารทชาดก พรหมชาลสูตร พรหมสูตร และแก้วกฐสูตร พรหมมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลายตอน เช่น ก่อนพระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงจุ่งพระหัตถ์พระสิริสุทโธนะพระราชากุมาร และนางสุชาภาอสุรินทรธิดาจุ่งพระหัตถ์พระนางสิริมหามายาขึ้นสถิตบนรัตนราศีที่อภิเชก ตอนที่พระพุทธองค์ประสูติ ท้าวสุทธาวาสพรหมทรงรองรับด้วยตาข่ายทองในที่เฉพาะพระพักตร์ราชเทวี แล้วกล่าวว่าพระแม่เจ้าทรงโสมนัสเกิด พระราชโอรสที่ประสูตินี้ทรงมีมหัศจรรย์ยิ่งนัก ตอนเสด็จออกบรรพชา ฌกการพรหมผู้เป็นสหายกับพระโพธิสัตว์นำเอาบริวารทั้งแปด มาจากพรหมโลกลงมาถวายพระพุทธองค์ พุทธองค์ทรงไตร จีวร เปลื้องเครื่องทรงคฤหัสถ์ เป็นสีกาให้แก่มหาพรหม และมหาพรหมจึงอัญเชิญขึ้นไปบรรจุในทูลเสด็จสูง 12 โยชน์ ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มหาพรหมทราบถึงปริวิตกของพระพุทธองค์ ดำริว่าโลกจะพินาศหนอ พระตถาคตทรงน้อมพระทัยเพื่อความชวนชวนน้อย จึงปรากฏร่างต่อพระพักตร์กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ตอนที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพาน สหัมบดีพรหมกล่าวคาถา พร้อมกับกาลปรินิพพานว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก ตถาคตผู้ศาสดาผู้หาบุคคลเปรียบมิได้ในโลก ถึงแล้วกำลังพระญาณเป็นพระพุทธเจ้า เช่นนี้ยังปรินิพพาน

พรหมแบบบุคลาธิษฐาน คือบิดามารดาเป็นพรหมของบุตร พรหมแบบธรรมาธิษฐาน คือการยกธรรมมาแสดงเป็นพรหม เพื่อเป็นปฏิบัติไปสู่ความเป็นพรหม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม อริยมรรคมีองค์แปด อริยสัจสี่ อริยบุคคลสี่จำพวก คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ สมัยพุทธกาลเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าพรหมจรรย์ คือการปฏิบัติอันเป็นผู้บริสุทธิ์ดุจพรหม ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพรหมถือว่า ชาวพุทธรับรู้เรื่องของพรหมผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา ศาสนิกชนบางส่วนเห็นว่า การบูชาพรหมคือการบูชามารดาบิดา บุคคลใดมีพรหมวิหารประจำใจ ย่อมชื่อว่าเป็นพรหม เพราะพรหมคือผู้ประเสริฐ



พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง อาศัยอยู่ในพรหมวิมาน กำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ได้ฌาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปพรหม คือพรหมมีรูป มีอยู่ 16 ชั้น อรูปพรหม คือพรหมไม่มีรูป มีอยู่ 4 ชั้น พรหมในฐานะบุคคลาธิษฐาน คือมนุษย์ผู้ฝึกฝนอบรมตนจนบรรลุฌาน ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน ครั้นตายจากอภิญญาพรหม ฌานที่บรรลุยังไม่เสื่อมถอย ด้วยอำนาจของฌานบันดาลให้ไปบังเกิดเป็นพรหม สถิตอยู่ในพรหมโลก เป็นโลกที่ปราศจากกามคุณ พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน คือพรหมเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่ไม่เสวยกามคุณ เฝือกด้วยผลแห่งฌาน มีพรหมโลกหรือพรหมวิมานเป็นที่อยู่ มีอายุยืนยาวเป็นกัปจนถึงมหากัป พรหมในฐานะธรรมาธิษฐาน เป็นการยกเอาหลักธรรมมาเป็นปฏิบัติ เพื่อไปสู่ความเป็นพรหม ปรากฏในพรหมจริยสูตรว่า

พรหมที่เป็นธรรมาธิษฐาน คือการกล่าวยกย่องปฏิบัติพาพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นพรหมธรรมาธิษฐานที่เป็นหลักธรรมของพรหม หรือหลักธรรมที่สามารถทำให้คนเป็นพรหม คือพรหมวิหาร มรรคมืองค์แปด พรหมประเภทนี้ คือมารดาบิดา พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก เทวาลัยของพรหมในประเทศไทย คือชาวไทยรับความเชื่ออิทธิพลการบูชาเทพเจ้ามาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนไทย เทวาลัยหรือเทวสถานของพระพรหมในประเทศไทยมีอยู่จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เทวสถานพรหมธาตุา เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นมาสมัยรัชกาลที่ 1 สำหรับประกอบพิธีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พิธีตรีปวาย พิธีตรียัมปวาย พิธีตัดจุก พิธีโล้ชิงช้า เทวาลัยพระพรหม อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2551 โดยพระธรรมสิงหบุราจารย์ วัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี สำหรับเป็นอนุสรณ์สำคัญแห่งจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต). (2555). เหนือสามัญวิสัย. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- _____. (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: ศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต). (2545). ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). (2555). วิปัสสนาวงศ์. กรุงเทพฯ: ธรรมอินเทรนด์.
- _____. (วิลาส ญาณวโร). (2541). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระสัทธัมมโชติกะ. (2546). ปรมัตถโชติกะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพานิข ญาณชีโว. (2550). ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระมหาณรงค์ จิตโตโสภณ. (2527). พระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2555). ธรรมสารทีปนี. กรุงเทพฯ: พุทธปรัชญา.
- พิน ดอกบัว. (2555). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: บุรพาสาน.
- ธนู แก้วโอภาส. (2542). ศาสนาโลก. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สนั่น ไชยานุกุล. (2519). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมักร ปุราवास. (2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพฯ: สยาม.



- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2547). ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2511). ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2538). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2549). พลังลาวชาวอีสานมาจากไหน. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุนทร ณ รังสี. (2545). ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
-



พระพรหมตามคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
BRAHMA ACCORDING TO BRAHMAN-HINDUISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง), พูนศักดิ์ กมล,
PhraWorawut Wisutthimethi (Othong), Poonsak kamol
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum SanghaCollege
e-mail: warawut19952538@G-mail.com poonsakkamol@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

พรหมเป็นผู้สร้างโลก คัมภีร์อุปนิษัทกล่าวว่า พรหมที่อยู่ในพราหมณะที่เก่าที่สุด มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ้อนวอน เป็นเพียงแค่ความศรัทธาที่เล้าสืบเนื่องมา ชาวฮินดูส่วนหนึ่งที่นับถือพรหมเชื่อว่า พรหมเป็นผู้สร้างทุกสิ่ง พรหมเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทั้งสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต เมื่อพรหมสร้างขึ้นมาแล้วจักรวาลจะคงอยู่ได้มีกำหนดหนึ่งวันของพรหม คิดเป็นปีมนุษย์ได้สองร้อยหกสิบโกฏิปี เมื่อสิ้นวันของพรหมก็จะมีไฟบรรลัยกัลป์มาไหม้โลกจักรวาล และพรหมจะทรงสร้างจักรวาลและสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาอีกครั้งชาวฮินดูส่วนหนึ่งที่นับถือพรหม และขอพรจากพรหมเชื่อว่า การขอพรจากพรหมเป็นสิ่งมงคล พรหมจะประทานพรให้แก่สาวก ผู้กราบไหว้บูชาพระองค์ด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง พระองค์จึงจะทรงประทานพรให้บุคคลนั้นได้มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง

คำสำคัญ: ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, พระพรหม, คติความเชื่อ, แนวคิด

Abstract

Brahma is the creator of the world. The Upanishads say that the Brahma in the oldest Brahmana has only the meaning of prayer. It is just a sacred story that has been passed down. Some Indians who believe in Brahma believe that Brahma is the creator of everything. Brahma is the one who knows everything, both living and non-living things. When Brahma created the universe, it will last for one day of Brahma, which is two hundred and sixty crore human years. When Brahma's day ends, there will be a fire of the



end of the world and Brahma will create the universe and things again. Some Indians who believe in Brahma and like to ask for blessings from Brahma believe that asking for blessings from Brahma is auspicious. Brahma will give blessings to his followers who worship him with true faith. Then he will give blessings to that person to have only prosperity.

Keywords: Brahmanism-Hinduism, Brahma, beliefs, concepts

บทนำ

ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า พรหมเป็นเทพสูงสุด เป็นเทพผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ รวมถึงสัตว์ทั้งหลาย เป็นเทพผู้ลิขิตชีวิตมนุษย์ มีอยู่เพียงองค์เดียว คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมเป็นผู้สร้างบุคคล วรรณะทั้งสี่ ให้กำเนิดจากอวัยวะแต่ละส่วน พราหมณ์กำเนิดจากพระโอษฐ์ กษัตริย์กำเนิดจากพระอุระ แพศย์กำเนิดจากพระเพลา ศูทรกำเนิดจากพระบาท คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นผู้ลิขิตความเป็นไปทุกสรรพสิ่ง เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ พรหมเป็นผู้รู้ความเคลื่อนไหวของสรรพชีวิต เหตุการณ์สำคัญของโลกอยู่ในสายตาของพรหม (พิทักษ์ โค้ววันชัย, 2553) คัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะกล่าวว่า พรหมทรงถือกำเนิดขึ้นมาโดยพระศิวะ ใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง พลันบังเกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์ พรหมจึงถือกำเนิดออกมาจากแสง เหตุผลที่พระศิวะต้องการสร้างโลก จึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้

คัมภีร์พรหมานทปุราณะกล่าวว่า พรหมถือกำเนิดในดอกบัว และดอกบัวนี้ได้ผุดขึ้นมาจากพระนาภีของวิษณุ คือวิษณุมีมาก่อนทุกสิ่ง พระองค์ต้องการสร้างโลกจึงให้กำเนิดพรหมขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ พรหมเกิดขึ้นมาโดยไม่มีสิ่งใด พระองค์ไม่มีจุดกำเนิด มีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล เรียกว่า อาปวะ (พิทักษ์ โค้ววันชัย, 2553) เมื่อพรหมประสงค์ที่จะสร้างสิ่งใด จึงแบ่งตัวเองออกเป็นสองภาค คือภาคหนึ่งเป็นชาย ภาคหนึ่งเป็นหญิง ร่วมมือสร้างเทพองค์อื่นขึ้นมา ชาวฮินดูเชื่ออีกว่า พรหมมีเพียงองค์เดียว ไม่มีวันเกิด ไม่มีวันตาย หากที่กำเนิดไม่ได้ และที่สิ้นสุดไม่ได้ มีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง ชาวฮินดูนิยมกราบไหว้ขอพรซึ่งเชื่อว่า พรหมจะประทานพรให้มีสุข (มัลลย์ จุฑารัตน์, 2562)

ความหมายของพระพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ความหมายของพระพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในทัศนคติของนักวิชาการด้านเทววิทยากล่าวเอาไว้ว่า พระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พรหมเป็นมหาเทพผู้สร้างโลก สร้างจักรวาลขึ้นมา พรหมเป็นผู้กำเนิดมาจากดอกบัว มีชีวิตเป็นอมตะตลอดกาล ไม่มีวันเกิด และไม่มีวันดับ พรหมเป็นผู้สร้างเทวดา มนุษย์ ยักษ์ อสูร สัตว์บก สัตว์น้ำ วานยา สมุนไพโร (พระยาสังฆาภิรมย์, 2562) และพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ รวมถึงเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวทอีกด้วย พรหมทรงเป็นหนึ่งในสามมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นหนึ่งในพระตรีมูรติของไตรโลก เรียกสภาวะของพรหมว่า “อาปวะ” คือหาที่สิ้นสุดไม่ได้ ไม่มีเบื้องต้น และไม่มีที่สิ้นสุด พรหมทรงเป็นพระบิดาแห่งจักรวาล โดยเรียกว่า “พรหมธาดา” พรหมมีอยู่สี่พระ



พักตร์ มีอยู่แปดพระกร ทรงมีหงส์ทองเป็นเทพพาหนะ ทรงมีพระชายา คือพระสุรัสวดี อาวุธวิเศษของพรหม คือลูกประคำ หม้อน้ำอมฤต ดอกบัว และคัมภีร์พระเวท (มนตรี จันทรศิริ, 2554)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์พระเวท

ในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมเอาไว้ว่า พระพรหม หรือพรหมเทพ คือเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และเป็นหนึ่งในมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามพระองค์ กล่าวคือพรหมเทพทรงเป็นหนึ่งในพระตรีมูรติ ประกอบด้วย พรหมเทพ (มหาเทพผู้สร้าง) วิษณุเทพ (มหาเทพผู้รักษา) ศิวะเทพ (มหาเทพผู้ทำลาย) คัมภีร์พระเวทระบุไว้ว่า พรหมเทพทรงเป็นบิดาของทุกสรรพสิ่งในโลกทั้งสาม พระองค์ทรงสร้างโลก สร้างจักรวาล สร้างสวรรค์ สร้างมนุษย์ชายหญิง รวมทั้งสร้างสัตว์บก สัตว์น้ำ พืช สมุนไพร และว่านยาต่าง ๆ นอกจากนี้ พรหมเทพยังเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์พระเวทอีกด้วย (ศานติ ภักดีคำ, 2556) ในคัมภีร์ได้กล่าวเอาไว้ว่า พรหมเทพนั้นเกิดขึ้นมาเองโดยไม่มีสิ่งใดมาก่อน อันแท้จริงแล้วพระองค์ไม่มีจุดกำเนิด กล่าวคือทรงมีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล จึงเรียกสภาวะของพระพรหมนี้ว่า “อาปาอะ”

เมื่อพรหมเทพประสงค์จะสร้างสิ่งต่าง ๆ พระองค์จึงแบ่งตัวเองออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่ง คือเพศชาย ภาคหนึ่ง คือเพศหญิง (พระสุรัสวดี) ร่วมมือกันสร้างเทพเจ้าองค์อื่นอีกด้วย เช่น เทวดา มนุษย์ สัตว์บก สัตว์น้ำ และพืชพรรณทั้งหลายในโลกนี้อีกด้วย (วรพล สุทธินันท์, 2552) ส่วนพระสุรัสวดี คือพระชายาของพรหมเทพ แต่ทั้งสองพระองค์มักไม่ปรากฏพร้อมกันทั้งในรูปวาดและรูปปั้น พรหมเทพมักปรากฏพร้อมกับวิษณุเทพ และศิวะเทพ เป็นสามมหาเทพผู้ปกครองโลก นรก สวรรค์ หากทั้งสามพระองค์ได้รวมร่างกันมักจะปรากฏเป็นมหาเทพตรีมูรติ คือมหาเทพผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกจักรวาลทั้งปวง และสัตว์พาหนะของพรหมเทพ คือหงส์ ส่วนสัตว์พาหนะของพระสุรัสวดี คือนกยูง พรหมของพราหมณ์-ฮินดู คือเทพผู้ยิ่งใหญ่ เทพผู้สร้างโลก มีอยู่เพียงองค์เดียว แต่เรียกได้หลากหลายพระนาม เช่น พรหมมา พรหมเทพ พรหมธาดา จตุระมุข ประชาบดี (วิทยา จินประดิษฐ์, 2520)

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ปุราณะ

กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์ปุราณะ คือในคัมภีร์ปุราณะระบุเอาไว้ว่า “พรหมเทพ” คือเทพเจ้าหรือพระเจ้าผู้สร้าง ทรงเป็นผู้ลิขิตความเป็นไปของทุกสรรพสิ่งในโลกสามภพ ทรงเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ทุกคนบนโลก องค์พรหมจึงเป็นผู้รู้ความเคลื่อนไหว ของสรรพชีวิตในโลกสามภพ ซึ่งทุกเหตุการณ์สำคัญของโลกนั้น ล้วนแต่อยู่ในสายตาของพระพรหมเสมอ ดังนั้น “พรหม” คือมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ทรงเป็นเทพหนึ่งในสามตรีมูรติ และทรงรับฟังคำอธิษฐานของผู้ศรัทธาเสมอมา ซึ่งผู้บูชาพรหมเทพแล้ว และกระทำแต่คุณงามความดี ท่านก็จะได้รับการบันดาลพร เพื่อให้สมหวังในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ (ศานติ ภักดีคำ, 2556)

องค์พรหมเทพนั้นทรงมีพระนามหลากหลาย เช่น พรหมมา พรหมเทพ พรหมธาดา มหาพรหม ประชาบดี อาทิกวี อาตมภู และโลกาธิปติ คัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์ฝ่ายวิษณุเป็นใหญ่ อาจจะกล่าวถึงกำเนิดพรหมเทพว่า องค์พรหมเทพนั้นทรงถือกำเนิดในดอกบัว ซึ่งดอกบัวนี้ผุดขึ้นมาจากพระนาภี (สะดือ)



ขององค์วิชญเทพ กล่าวคือในตำนานนี้วิชญเทพทรงมีมาก่อนทุกสรรพสิ่งในสามภพ พระองค์ต้องการสร้างโลกจักรวาลขึ้นมา พระองค์จึงทรงได้ให้กำเนิดพรหมเทพขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้เอง ในคัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์ฝ่ายคิเวเทพเป็นใหญ่ กล่าวถึงกำเนิดพรหมเทพว่า องค์คิเวเทพทรงใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่ง ลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง แล้วพลันบังเกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์นั้น ในทันใดนั้นเององค์พรหมเทพออกมาจากแสงนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าคิเวเทพทรงต้องการสร้างโลกจักรวาลขึ้นมา พระองค์จึงได้ให้กำเนิดพรหมเทพขึ้นมาเพื่อภารกิจนี้ คือในตำนานนี้องค์คิเวเทพ เป็นผู้มาก่อนทุกสรรพสิ่งในสามโลก (ศานติ ภักดีคำ, 2556)

ในคัมภีร์ปุราณะยังระบุเอาไว้ว่า พรหมเทพทรงเป็นเทพเจ้าแห่งการสร้างสรรค์ ทรงมีอำนาจในการลิขิตชะตาชีวิต โดยควบคุมทุกอย่างให้เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎแห่งกรรม พรหมเทพจึงทรงเป็นผู้คุ้มครองคนดี และลงโทษผู้กระทำความผิด ผู้มีกิเลสตัณหา มักจะถูกพรหมเทพลิขิตให้ชีวิตมีแต่ความลำบากยากเข็ญ ผู้มีจิตใจเอื้ออารีต่อผู้อื่น พรหมเทพมักจะบันดาลให้มีความสุข และความอุดมสมบูรณ์ในชีวิตตลอดไป และการเสียสละต่อส่วนรวม คือการถวายความจงรักภักดีต่อพรหมเทพ และองค์พรหมเทพมักจะบันดาลพรเพื่อให้ผู้เสียสละนั้นให้มีแต่ความสุขตลอดกาล (คณิศพร, 2540)

ในคัมภีร์อณิปุราณะนั้น ยังได้กล่าวถึงกำเนิดของพรหมว่า พรหมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏแต่มีอยู่ในเบื้องต้นไม่มีท้องฟ้า กลางวันหรือกลางคืน เริ่มต้นด้วยมีประภฤติ (ธรรมชาติ) และในปุรุષและวิชญปะปนอยู่ในสิ่งทั้งสองนั้น ในเบื้องต้นของการสร้างโลกนั้นมีหัต (ความเป็นใหญ่) แล้วจึงมีอหังการ (ความเห็นแก่ตัว) และแล้วจึงมีไวการิกะ ไตชสะ และตามสะตามลำดับ จากอหังการก็เกิดอากาศซึ่งเป็นสื่อของเสียง อากาศซึ่งช่วยในการได้ยินและเห็น รสเกิดจากส่วนเบื้องต้นของน้ำ และกลิ่นเกิดจากแผ่นดิน ต่อมาพระผู้เกิดเอง (วิชญเทพ) ประารถนาที่จะสร้างสัตว์ต่าง ๆ ในตอนแรกทรงสร้างน้ำ และเขื่อนน้ำ เรียกว่า “นารา” เพราะว่าเป็นการสร้างของนาระ และน้ำเป็นอายตนะหรือทางไป หรือการเคลื่อนไหวของพระองค์ เรียกว่า “นารายณะ” แปลว่า ผู้เคลื่อนไหวในน้ำ ไข่ที่อยู่ในน้ำมีสีทอง พรหมเทพเกิดอยู่ในนั้นด้วยตนเอง เรียกว่า “สวียมภู” และมีชื่อที่ว่า “หิรัณยะครรภ” อีกชื่อหนึ่ง และไข่แบ่งออกเป็นสองภาค คือภาคหนึ่งเป็นสวรรค์ และภาคหนึ่งเป็นโลก ในระหว่างสองภาคนี้อันสร้างท้องฟ้าขึ้นมานั่นเอง (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2551)

ในคัมภีร์ครุฑปุราณะกล่าวถึงกำเนิดของพรหมเอาไว้ว่า วิชญเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพให้มีสี่พระโอษฐ์ ในฐานะผู้สร้างโลก ในฐานะวิชญเทพทรงรักษาโลกและจักรวาล และทรงสร้างรุทรขึ้นมา เพื่อเป็นเทพแห่งการปราบปรามอธรรมในโลกจักรวาล (วิทยา ศักยภินันท์, 2549) ในคัมภีร์วราหปุราณะกล่าวถึงกำเนิดของพรหมเอาไว้ว่า วิชญเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพขึ้นมา และพรหมเทพก็กลายเป็นภาคหนึ่งของวิชญเทพ เหมือนกับพระมนุเคยเป็นภาคหนึ่งของพรหมเทพ และพรหมเทพบุขาร่างที่มีเศียรเป็นม้าของวิชญเทพ และรับภพของวิชญเทพ พรหมเทพกล่าวว่า ในลำดับแรกเราเกิดจากพระประสงค์ของท่านเอง ในลำดับที่สองเกิดจากดวงพระเนตรของท่านเอง ในลำดับที่สามเกิดจากพระดำรัสของท่านเอง ในลำดับที่สี่เกิดจากพระกรรมของท่านเอง ในลำดับที่ห้าเกิดจากพระนาสิกของท่านเอง และในลำดับที่หกเป็นเหมือนไข่จากท่านเอง และนี่ก็เป็นการเกิดครั้งที่เจ็ดอีกด้วย จากดอกบัวที่ผุดขึ้นจากพระนาภีของท่านเอง ซึ่งทำให้พระองค์ได้รับสมญานามว่า “นาภีชะ” หมายถึง ผู้เกิดจากนาภีของวิชญเทพ (ปรีดา ปัญญาจันทร์, 2559)



กำเนิดของพระพรหมในคัมภีร์เทพปรณัม

ในคัมภีร์เทพปรณัมนี้ มีการกล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมเอาไว้ว่า กำเนิดของพรหมนั้นในแต่ละสมัยจะไม่เหมือนกันเลย ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ว่า ในสมัยใดพรหมได้รับความนับถือมากหรือน้อยเพียงใด อย่างกระนั้นกำเนิดของพรหมในสมัยมหากาพย์ และปุราณะนี้เอง มีวิวัฒนาการมาจากคัมภีร์พระเวทนั่นเอง กล่าวคือในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวว่า มีเทพเจ้าองค์หนึ่งชื่อว่า “หิรัณยครรณ” คือเทพเจ้าองค์นี้ได้ถือกำเนิดมาจากไข่ทอง พระองค์ได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างโลกและน้ำ เสมือนว่าเป็นเชื้อของทุกชีวิต และสมัยมหากาพย์กล่าวว่า พรหมเกิดจากไข่ทองเช่นเดียวกัน และเพื่อหลีกเลี่ยงคำว่าพระองค์เป็นผู้เกิด โดยถือว่าพระองค์เป็นผู้ไม่เกิด (อชชะ) จึงได้ตีความหมายของไข่ทองว่าเป็นช่องว่าง ในบางครั้งก็ว่า พระองค์เกิดจากดอกบัว พระองค์จึงได้ชื่อว่า “ปัทมโยนิ” โดยทั้งนี้เพื่อเป็นการยกย่องพระองค์ และในยุคนี้อ้างว่าพระองค์ทรงเป็นนปงสกลิงค์ ในสมัยนี้พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น “สวยามภู” และ “อาตมภู” หมายถึง ผู้เกิดเอง และผู้เป็นเอง (พระราชครูวามเทพมูณี, 2539) ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์กล่าวว่า พรหมผู้สร้างโลก ประชาบัติไปตามหะหิรัณยครรณ และถือว่าเป็นเทพเจ้าผู้สูงสุด อันเป็นต้นเหตุของการสร้างโลก บางทีเรียกว่า “สวยามภู” (ผู้เกิดเอง) ได้มีกล่าวเอาไว้ในมานวธรรมศาสตร์ว่า พระสวยามภูเกิดจากความมืดตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ทรงสร้างน้ำ และปล่อยเชื้อลงในน้ำ เชื้อนี้กลายเป็นไข่ทอง พระองค์ทรงถือกำเนิดจากไข่ทองจึงได้ชื่อว่า “นารายณะ” แปลว่า ผู้มีน้ำเป็นทางไป (เทพย์ สาริกบุตร, 2539) หลังจากนั้นพระองค์ทรงสร้างสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตทั้งปวงจากพระกายของพระองค์ เช่น ทรงสร้างวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร ทรงสร้างมาจากปาก แขน ขา และเท้าของพระองค์ไปตามลำดับ และยังได้ทรงสร้างคัมภีร์ไตรเพท โดยเลือกเฟ้นจากพระอัคนี พระวายุ และพระอาทิตย์อีกด้วย (เทพย์ สาริกบุตร, 2523)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์พรหมปุราณะ

คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวถึงพรหมเอาไว้ว่า เมื่อหากกล่าวถึงรูปร่างของเทพเจ้าต่าง ๆ และลักษณะของทวยเทพได้พรรณนาอย่างละเอียดลออ ยิ่งไปกว่าวรรณคดีในยุคก่อน กล่าวคือโดยทั่วไปแล้วทวยเทพมีรูปร่างงามมาก ซึ่งไม่มีเหงื่อไคล และฝุ่นละอองตามร่างกายเลย รวมถึงการไม่กระพริบพระเนตรเลย และไม่มีเงาเลย ฝ่าเท้าไม่สัมผัสพื้นดิน โดยมีรูปร่างเป็นเหมือนหนุ่มอายุ 25 ปี ทั้งดอกไม้ที่ทรงก็จะไม่เหี่ยวแห้ง และก็จะมิเสียงดังมาก พรหมเทพนอกจากมีลักษณะเช่นนี้แล้ว ยังทรงมีลักษณะพิเศษต่างจากทวยเทพทั่วไปอีกด้วย คือพระองค์ทรงเป็นผู้มีสี่หน้า ทรงมีสี่ปาก ในแต่ละเศียรทรงไว้ซึ่งพระเวททั้งสี่ และทรงสามารถมองเห็นได้ทุกทิศ และทรงเป็นนปงสกลิงค์เพศ (มหาสม พ่วงภักดี, 2509)

ครั้นเมื่อถึงในสมัยปุราณะ พรหมเทพทรงกลายเป็นนปงสกลิงค์ คือทรงมีรูปร่างเด่นชัดขึ้น แต่ว่าในบางปุราณะได้พรรณนาเอาไว้ว่า พระองค์มีพระวรกายสีแดงกำ ในลัทธิไศวะนิกายอธิบายว่า ทรงมีพระวรกายสีขาว ทรงมีสี่พักตร์ จึงทำให้พระองค์ได้สมญาว่า “พระจักรมุข” คือทรงมีแปดกรรณสี่กร และพระกรทั้งสี่นั้นทรงสิ่งของ มีดังนี้ ทรงธารพระกร (ไม้เท้า) ข้อนสำหรับตักเนย หม้อน้ำ คัมภีร์ และทรงมีประจำคล้องพระศอ (คอ) และทรงมีธนูที่ชื่อว่า “ปรีวิตะ” ทรงมีหงส์เป็นพาหนะชื่อว่า “หงสาวहन” อีกทั้งยังมีที่สถิต เรียกว่า “พรหมพุนหา” อันอยู่ในพรหมโลกนั่นเอง (มานิจ ชูชัยมงคล, 2554)



รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์ปุราณะ

คัมภีร์ปุราณะกล่าวถึงรูปร่างของพระพรหมเอาไว้ว่า แต่เดิมนั้นพรหมเทพหาได้มีสี่เศียรอย่างที่รู้จักกันทุกวันนี้ไม่ แต่ทว่าหากว่ามีอยู่เศียร ในคัมภีร์มัตสยาปุราณะได้กล่าวว่า เดิมนั้นพรหมมีเศียรเพียงเศียรเดียวเท่านั้น ในกาลต่อมาพรหมเทพได้สร้างสตรีขึ้นมา ด้วยสารบริสุทธิ์ของตนเองให้เป็นหญิงนามที่ชื่อว่า “พระนางศตรูปา” หรือพระนางสาวิตรี หรือพระนางคายนี หรือนางพราหมณี แล้วพรหมเทพก็ทรงดูพระธิดาของพระองค์ ซึ่งเกิดจากพระวรกายของพระองค์เอง และพระองค์ถูกศรกรรมเทพเสียบหัวใจ และพระองค์ทรงได้ออกอุทานว่า “เธอช่างน่ารักจริง” (พระยาสังจาภิรมย์, 2562)

พระนางศตรูปาได้มายืนอยู่ข้างหน้าของพระองค์ และพระองค์ต้องการที่จะมองดูพระธิดา เศียรที่สองก็ผุดขึ้นมาทันที ในขณะที่นางผ่านมาจากซ้ายและข้างหลัง เศียรที่สามและที่สี่ก็ผุดขึ้นมาอีก พระนางจึงเหาะขึ้นข้างบน เศียรที่ ห้าก็ผุดขึ้นมาอีก พระองค์ตรัสกับพระธิดาของพระองค์ว่า (แย้ม ประพัฒน์ทอง, 2517) “อนุญาตให้พ่อสร้างสิ่งมีชีวิต คือมนุษย์ สุระ และอสุระ” และเมื่อนางได้ยินเช่นนี้แล้ว พระนางเหาะลงมาทั้งสองอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานร้อยปี สวรรค์ และตอนที่หมดเวลาร้อยปีทางสวรรค์ได้ให้กำเนิดพระมनु เรียกว่า สวยาม์ญ และวิราช (วรพล สุทธิพันธ์, 2552)

นอกจากนี้ ในคัมภีร์ปุราณะบางเล่มได้กล่าวว่า แต่ก่อนนี้ไม่มีอะไรเลยแม้แต่สวรรค์ก็ไม่มีตลอดจนเทวดา และอสูรก็ไม่มีเลย ในกาลต่อมาจึงเกิดสิ่งหนึ่งขึ้นตามลำพังซึ่งสิ่งนั้น คือมหากาล (คิเวเทพ) ซึ่งพระองค์ได้แทรกอยู่ทุกหนทุกแห่ง พระองค์ได้ใช้กวนมือซ้ายด้วยนิ้วชี้มือขวา จนได้กลายเป็นไขสีทอง ภาคบนสร้างท้องฟ้า และภาคกลางสร้างโลก ในท่ามกลางมีพรหมซึ่งมีอยู่ 5 พระเศียร มีอยู่ 4 พระกร แล้วมหากาลทรงตรัสว่า นี่เป็นผลงานสร้างโลก อันเป็นที่รักของเราเอง (แย้ม ประพัฒน์ทอง, 2517)

รูปร่างของพระพรหมในคัมภีร์เทพปรณัม

ในคัมภีร์เทพปรณัมกล่าวถึงรูปร่างของพระพรหมเอาไว้ว่า เมื่อคิเวเทพให้กำเนิดแก่พรหมเทพ ครั้งแรกนั้นมีอยู่ห้าพระเศียร และมีอยู่สี่พระกร และคิเวเทพจึงหายไป พรหมเทพจึงบำเพ็ญตบะอย่างยิ่งยวดเพื่อความประสงค์ที่จะเห็นคิเวเทพ และคิเวเทพจึงประทานพรให้แก่พรหมเทพว่า ขอให้พรหมเทพจงเลือกพรที่ดีที่สุด พรหมเทพจึงขอพรให้คิเวเทพเป็นลูกของพระองค์ แต่คิเวเทพตรัสว่า พรหมเทพขอในสิ่งที่ไม่ควรขอ เพื่อสนองความต้องการของพรหมเทพ และคิเวเทพก็จะเป็นลูกของพรหมเทพในรูปของรูปุระ แต่ว่าพรหมเทพขอในสิ่งที่ไม่ควรขอ และคิเวเทพจึงตัดเศียรพระพรหมออกหนึ่งเศียร และเมื่อคิเวเทพเป็นบุตรของพรหมแล้ว พรหมเทพจึงมีชื่อว่า “ปีตามะ” (สมพงษ์ งามแสงรัตน์, 2550)

ในคัมภีร์เทพปรณัมได้พรรณนาว่า เนื่องจากเศียรที่ห้าของพรหมเทพ กำลังอ่านพระเวทที่อีกสี่เศียรยื่นให้ดูงามสง่า ส่องแสงเจิดจ้าเกินกว่าที่เหล่าทวยเทพ และอสูรทั้งหลายที่จะเข้าถึงได้พวกเขาทั้งหลายจึงตกลงใจไปหาคิเวเทพ เพื่อให้คิเวเทพทรงช่วยเหลือ และเมื่อคิเวเทพไปถึงพรหมเทพไม่ต้อนรับให้เกียรติตามธรรมเนียมปฏิบัติ และคิเวเทพเห็นว่าเศียรที่ห้าของพรหมเทพนั้น กำลังส่องความร้อลงไปสู่โลกยิ่งกว่าพระอาทิตย์นับพันดวง จึงเข้าไปใกล้และพูดว่าเศียรนี้ส่องสว่างมากเกินไป จึงตัดออกด้วยเล็บหัวแม่มือซ้าย (สมพงษ์ งามแสงรัตน์, 2550)



ในคัมภีร์เทพปกรณัมยังกล่าวเอาไว้อีกว่า ศิวะเทพตัดเศียรของพรหมเทพเพราะว่าเหล่าทวยเทพได้ขอรับรอง เนื่องจากพระองค์พยายามที่จะโอ้อวดพระอิศริยาของพระองค์เอง ดังนั้น เมื่อพรหมเทพถูกตัดเศียรที่หัวออกไปแล้ว พรหมเทพจึงสาปให้เหล่าทวยเทพเป็นผู้ดื่มสุราต่อไป เหล่าทวยเทพจึงได้ซื้ออีกชื่อหนึ่งว่า “สุระ” แปลว่า ผู้ดื่มสุรา ในลัทธิไวษณพได้แสดงความเห็นว่า พรหมเทพและวิษณุเทพได้ถกเถียงกันว่า ใครเป็นผู้เกิดก่อนจนกระทั่งมหาเทพ (ศิวะเทพ) ได้ปรากฏพระกายขึ้น และทรงตรัสว่าพระองค์เป็นผู้เกิดก่อน และไม่ได้แอบอ้างเหมือนเทพทั้งสองท่าน แล้วจึงให้พิสูจนียอดเศียรอันสูงสุด (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2551)

สันพระบาทของพระองค์พรหมเทพเหาะขึ้นไปในทันที คือเพื่อที่จะหายอดสูงสุด แต่ความเหน็ดเหนื่อยได้เกิดขึ้นกับพระองค์ ไม่สามารถที่จะคาดคะเนความใหญ่โต จึงกลับมาหามหาเทพประกาศว่า พระองค์ได้เห็นยอดอันสูงสุดของมหาเทพ เรียกว่าที่เกิดเป็นครั้งแรกเป็นพยาน การกล่าวเท็จนี้ทำให้มหาเทพพิโรธสาปว่า “ไม่มีพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำโดยเฉพาะต่อเจ้า” ครั้นเมื่อวิษณุเทพกลับมาจึงกราบทูลว่า พระองค์ยอมรับว่า พระองค์ไม่สามารถที่จะเห็นพระบาทของศิวะเทพได้เลย ยอมรับว่าศิวะเทพเป็นผู้เกิดก่อนทวยเทพทั้งหลาย ภายหลังเหตุการณ์นี้ ศิวะเทพได้ตัดเศียรที่หัวของพรหมเทพออกเสีย (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2524)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์พรหมปุราณะ

คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวถึงที่อยู่ของพรหมว่า ที่อยู่ขององค์พระพรหม คือเขาพระสุเมรุราช ซึ่งอยู่สูงกว่าดวงอาทิตย์ และได้มีแสงสว่างในตัวเอง เป็นที่อยู่ของเหล่าเทพเทวดาทั้งหลาย ซึ่งในมหาภารตะเรียกว่า “เขาพระสุเมรุราช” ในรามายณะ ฉบับอุตตระ เรียกว่า “ภูเขาสระ” และอีกแห่งหนึ่งคือเขาคันธมาทน์ ส่วนในวิษณุปุราณะพรรณนาไว้ว่า ที่อยู่ส่วนตัวของพรหม คือเขาพระสุเมรุราช กล่าวว่าเป็นภูเขาซึ่งเป็นโพรง ภายในมีน้ำและมีทะเลศักดิ์สิทธิ์ล้อมรอบ และในวิษณุปุราณะยังได้พรรณนาอีกว่า ยอดของเขาสระสุเมรุราชได้มีเมืองของพรหม โดยถือกำเนิดจากเท้าของพระวิษณุเทพ เมืองของพรหมนั้นกว้าง 1 หมื่น 4 พัน โยชน์ จัดว่าเป็นขอบเขตของสวรรค์ มีแม่น้ำคงคาซึ่งตกจากสวรรค์ลงสู่เมืองของพรหมนั้น ในขณะที่ตกลงไปก็แบ่งออกเป็นสี่สาย คือสีตา อลกกันทา จักขุ วัทธา เขาพระเมรุราชอยู่ระหว่างเขานิละ และนิษะ (ทางทิศเหนือและทิศใต้) และในระหว่างเขามาลยวันและเขาคันธมาทน์ (ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออก) (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2524)

ในคัมภีร์พรหมปุราณะยังกล่าวเอาไว้อีกว่า มีฤชิตคนหนึ่งชื่อว่านารทะ ได้เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศเทวดา และเป็นโอรสของพรหมด้วยประกาศว่า ตนเองไม่สามารถที่จะพรรณนาความงามของวิมานของพรหมได้เลย (วิมานของพรหมชื่อว่า พรหมพณฑา) อาจจะถึงใช้เวลาสองร้อยปี ก็ไม่สามารถที่จะพรรณนาความงดงามได้ทั้งหมด ซึ่งวิมานของพรหมนั้น ประมวลมาด้วยความงามอย่างสูงสุด ของโลกสวรรค์อื่นเข้ามารวมกันเอาไว้ (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2562)

ที่อยู่ของพระพรหมในคัมภีร์ปุราณะ

ในคัมภีร์ปุราณะกล่าวถึงที่อยู่ของพระพรหมเอาไว้ว่า ที่อยู่ของพระพรหม คือเขาพระเมรุราช ซึ่งภูเขาพระเมรุราชนั้นได้ถูกแบ่งออกได้เป็นสามยอด อันเป็นที่ตั้งของภูเขาไวคุณฐ์ ภูเขาพรหมปุระ และภูเขา



ไกรลาส ส่วนยอดสูงที่สุด คือพรหมปุระส่วนเบื้องล่างเป็นเมืองแปดเมือง คือเมืองศตมฆะ เมืองอิวลนะ เมืองอันตะกะ เมืองรักษส เมืองอัมพูปะ เมืองอนิละ เมืองศลิน เมืองอิสะ และทั้งแปดเมืองนั้น ก็ได้อยู่ตามทิศต่างๆ และได้มีผู้รักษาดูแลตลอดเวลา มีดังนี้ (แย้ม ประพัฒน์ทอง, 2517)

ทิศตะวันออก เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระอินทร์ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระอัคนี ทิศใต้ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระยม ทิศตะวันตกเฉียงใต้ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระไนริตะ ทิศตะวันตก เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระวรุณ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระวายุ ทิศเหนือ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระกুবเระ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เทพผู้รักษาประจำทิศ คือพระคิเว อาจะกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากเขาพระสุเมรุ ที่อยู่อีกแห่งหนึ่งของพรหม คือดอกบัว พระองค์ทรงประทับอยู่บนดอกบัวเสมอ พระองค์ชื่อว่า “กมลასนะ” แปลว่า ผู้ประทับบนดอกบัว (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2562)

บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์พรหมปุราณะ

ในคัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวถึงบทบาทของพรหมเอาไว้ว่า พรหมนั้นได้ชื่อว่าผู้เป็นสยัมภู หรือผู้เป็นอาตมภู และพระองค์นั้นได้ชื่อว่า ผู้เป็นจอมเทพของโลกสาม ในสมัยมหากาพย์ตอนต้นฐานะของพรหมอยู่สูงส่งกว่าพระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพ ซึ่งกล่าวกันว่าพระองค์เป็นเทพเจ้าองค์เดียวที่ทำหน้าที่ทั้งผู้รักษา และผู้ปราบปราม พระศิวะเทพและพระวิษณุเทพ ก็ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์อีกด้วย แม้ว่าพระศิวะเทพจะเกิดจากการขมวดหน้าทิสี่ของพระองค์ จึงได้ชื่อว่ารุทรา สำหรับพระวิษณุเทพได้มีข้อความในมหากาพย์กล่าวว่า พระองค์คือกระตุซึ่งเป็นโอรสองค์หนึ่งของพรหม และพรหมได้ส่งพระวิษณุเทพ จูติลงมาเกิดในโลกจักรวาลนั่นเอง และพระวิษณุเทพทรงรับพระบัญชาซึ่งพระอินทร์นำมาให้อีกต่อหนึ่ง และพรหมตรัสว่าเทพผู้มีสี่กร ได้ถูกส่งมาเกิดในโลกมนุษย์โดยบัญชาของเราเพื่อปราบราวันะ (ยักษ์) (มนตรีจันทร์ศิริ, 2554)ยังได้กล่าวว่าพระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพยังต้องเกรงกลัวพระองค์อีกด้วย เพราะว่าพระศิวะเทพ และพระวิษณุเทพก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกัน บรรดาเทพทั้งหลาย กระทั่งพระองค์ต้องแนะนำให้รู้จักกัน (อติเทพ เทวินทร์, 2554)

ในสมัยปุราณะนั้น ฐานะของพรหมตกต่ำลงมาก ในขณะที่พระศิวะเทพและพระวิษณุเทพมีฐานะสูงขึ้นมาก กระทั่งกล่าวว่าพระองค์ถูกพระศิวะเทพหลงโทษ ในคัมภีร์วราหะปุราณะได้กล่าวว่า พระวิษณุเทพเป็นผู้สร้างพรหมขึ้นมา ดังนั้น องค์พรหมเทพกลายเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุเทพ ซึ่งเหมือนพระมनु ที่เคยเป็นภาคหนึ่งขององค์พรหมเทพนั่นเอง และในปุราณะบางคัมภีร์ได้พยายามที่จะอธิบายว่า การสร้างและการทำลายเป็นแบบเดียวกันนั้น โดยกล่าวว่าการทำลาย คือการสร้างแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อจะอธิบายว่า พระศิวะเทพและพระพรหม คือเป็นองค์เดียวกันนั่นเอง (อติเทพ เทวินทร์, 2554)

บทบาทของพระพรหมในคัมภีร์วิษณุปุราณะ

ในคัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวถึงบทบาทของพระพรหมเอาไว้ว่า องค์พระพรหมเทพเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต ครั้นเมื่อพรหมสร้างขึ้นมาแล้ว โลกและจักรวาลก็จะคงอยู่ได้มีกำหนดหนึ่งวันของพรหมเทพ คือคิดเป็นปีมนุษย์ได้สองร้อยหกสิบโกฏิปี เมื่อสิ้นวันของพรหมก็มี



ไฟบรรลัยกัลป์มาไหม้โลก และไหม้จักรวาล รวมถึงมอดไหม้สัตว์ทั้งปวงอีกด้วย ซึ่งเว้นแต่เหล่าพระมหาฤๅษีทั้งหลาย และเหล่าเทวดาทั้งหลาย รวมถึงธาตุทั้งห้า คือดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ องค์พรหมเทพหลับแล้วตื่นขึ้นมา แล้วจึงสร้างโลกขึ้นมาใหม่ อันจะคงทนอยู่ไปได้อีกหนึ่งวันของพรหมเทพ และวนเวียนเช่นนี้ไปจนกว่าจะครบร้อยปีขององค์พรหมเทพ แล้วจึงจะถึงเวลามาหาประลัย คือเวลากระจัดกระจายที่ใหญ่ยิ่ง องค์พรหมเทพเองก็ดี มหาฤๅษีก็ดี และของทุกสิ่งทุกอย่างก็จะกระจัดกระจายแยกออกเป็นธาตุต่าง ๆ อย่างที่เป็นอยู่แบบเดิม (อติเทพ เทวินทร์, 2554)

ในสมัยปัจจุบันนี้ ชาวอินเดียยังคงมีความเชื่อที่ว่า พรหมเทพได้มีอำนาจเหนือโชคเคราะห์ของมนุษย์ทั้งหลาย การกระทำของมนุษย์นั้นไม่สามารถเอาชนะพรหมเทพได้เลย ซึ่งอำนาจของพรหมเทพนั้น ได้มีอยู่เหนือกว่าปัญญาของมนุษย์หลายเท่ามาก โดยกล่าวว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นโดยปราศจากจุดประสงค์ และอิสระของจุดประสงค์พระผู้สร้างโลกและจักรวาล กล่าวคือในทุกสิ่งทุกอย่างกำหนดเอาไว้ โดยองค์พรหมเทพผู้เดียวเท่านั้นเอง อันความจริงแล้วพระผู้สร้างโลกทรงแต่งตั้งวางแบบแผนเอาไว้ และทรงได้แบ่งสรรตามกรรมของตน ในสิ่งที่คนทำหรือทำมาแล้ว (อติศักดิ์ ทองบุญ, 2524)

กล่าวคือทางของคนถูกกำหนด โดยโชคเคราะห์ส่วนหนึ่ง โดยไม่รู้ส่วนหนึ่ง และโดยกรรมส่วนหนึ่ง พรหมเทพได้ลิขิตชีวิตของคนทุกคนเอาไว้ โดยท่านจะเขียนไว้ที่หน้าผากของเด็ก เมื่ออายุนั้นได้ประมาณหกวัน ทุกคนจะดำเนินตามลิขิตขององค์พรหมเทพที่ได้ลิขิตเอาไว้ อาจจะหมายความว่า ทุกชีวิตที่บังเกิดขึ้นมาในโลกใบนี้ ก็ล้วนแล้วแต่อยู่ในอาณัติขององค์พรหมเทพทั้งสิ้น หรืออาจจะอยู่ในพระบัญชาการขององค์พรหมเทพทั้งสิ้น เป็นที่มาของคำว่า “พรหมลิขิต” ซึ่งไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เลย (ห้องโหรศรีเมหาโพธิ์, 2555)

อิทธิพลของพระพรหมในคัมภีร์โหราศาสตร์

ในคัมภีร์โหราศาสตร์กล่าวถึงพระพรหมเอาไว้ว่า ตามมติของเหล่าพราหมณาจารย์ทั้งหลายมาแต่ครั้งโบราณกาล มีการกล่าวถึงตำราพรหมชาติว่า ถือว่าเป็นพระตำราที่มาจากองค์พรหมเทพ เป็นพระตำราพุทธลักษณะ ที่บรรดาเหล่าพระฤๅษีทั้งหลายนั้นได้แต่งไว้ก็ล้วนแล้วแต่มาจากองค์พรหมเทพทั้งสิ้น ส่วนสาเหตุที่รู้เห็นถึงพุทธลักษณะได้นั้น เพราะว่าองค์พรหมเทพนั้น พระองค์ทรงเป็นผู้มีอายุยืนยาวนานมาก ท่านได้รู้ได้เห็นเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดกาล เมื่อเวลาเหล่าพวกรัชมณเฑาะว์ทั้งหลายนั้นได้เสาะเที่ยวสืบหาที่เรียนศึกษาวิชาต่าง ๆ ได้ทำความเคารพนับถือ นบนอบในผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ (ห้องโหรศรีเมหาโพธิ์, 2555) องค์พรหมเทพได้เห็นแก่ความกรุณา ครั้นพอได้ทราบเรื่องราวแล้ว พระองค์จึงทรงแปลงเพศมาเป็นบรรณพราหมณ์ผู้เฒ่า แล้วจึงได้บอกวิชาการต่าง ๆ รวมถึงเรื่องราวของมนตรา คาถาอาคม ไสยศาสตร์ มนต์ไสยเวท พระตำรายาการณศาสตร์ต่าง ๆ รวมถึงพระตำราคุณลักษณะของหมอดูต่าง ๆ นั้นเองเหล่าพวกรัชมณเฑาะว์ทั้งหลายนั้น ท่านจึงได้ถือว่าของเหล่านี้เป็นของวิเศษมาก เพราะว่าได้มาจากองค์พรหมเทพทั้งสิ้น และนับถือกันมานานว่า เป็นของศักดิ์สิทธิ์มีความมงคลมาก แม้ว่าพระคัมภีร์ปิงคละดาบส ตลอดจนถึงพระคัมภีร์โหราศาสตร์ในรุ่นหลัง ยังได้กล่าวว่าได้มาจากพระฤๅษีทั้งหลาย และเหล่าทวยเทพบันดาลให้ ครูบาอาจารย์และรวมถึงตัวผู้ที่เรียนรู้เอาไว้ว่าต่างก็กล่าวถึงสิ่งมงคลนี้ ในทำนองเดียวกันนั่นเอง นอกจากนี้



องค์พรหมเทพตามนัยแห่งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หมายถึง มหาเทพผู้สร้างสรรค์สิ่งทั้งหลาย บรรดามีในโลก จักรวาล รวมทั้งโลก ทุกสิ่งในโลก (โหรญาณโชติ, 2539)

ด้วยสาเหตุนี้ พรหมเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ท่านจึงได้ชื่ออีกหนึ่งว่า “ปรมาตมัน” หมายถึง ตัวตนที่ยิ่งใหญ่ หรือพระผู้เป็นเจ้า และเมื่อมีปรมาตมัน หมายถึง พระผู้สร้าง จึงได้มีชื่อสิ่งที่ถูกสร้างตามมา คืออาตมัน แปลว่า ตัวตนเล็ก หรือส่วนย่อยที่แยกออกมาจากปรมาตมันนั่นเอง ในคติความเชื่อของชาวไทย นั้นที่ได้รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเชื่อกันมาว่า พรหมเทพเป็นผู้ลิขิต โชตาชีวิตของ บุคคลต่างๆ คือตั้งแต่วันเกิดไปจนถึงวันตาย เรียกว่า “พรหมลิขิต” (โหรหลวง, 2521)

และบุคคลใดที่บูชาพรหมเทพอยู่เป็นเนืองนิจแล้ว พระองค์ก็มักจะประทานพรให้สมหวังทุกอย่าง และจะมี ความสมปรารถนาทุกอย่าง เรียกว่า “พรพรหม” ในคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้กล่าวว่า องค์ พรหมเทพทรงเป็นเทพ ที่ประจำเบื้องบนสรวงสวรรค์อีกด้วย ในคัมภีร์โหราศาสตร์มหาภารตะนั้น ได้เรียก พระนามของพรหมเทพว่า มีหลากหลายพระนามด้วยกัน เช่น พระพรหมธาดา พระประชาบดี พระหงสธฤ พระหงสวาहन พระจตุรพักตร์ พระปรเมษฐ์ ในลิลิตโองการแช่งน้ำนั้น ได้มีการกล่าวถึงองค์พรหมเทพว่า “ขุนหงส์ทองเกล้าสี่” หมายถึง เทพผู้ทรงหงส์ทองเป็นเทพพาหนะ และเทพผู้มีสี่พระพักตร์ (โหรญาณโชติ, 2539)

อิทธิพลของพระพรหมในคัมภีร์ไสยศาสตร์

ในคัมภีร์ไสยศาสตร์กล่าวถึงพระพรหมเอาไว้ว่า พรหมเทพนั้นเป็นเทพเจ้าแห่งการสร้างสรรค์ ทรงมีอำนาจในการลิขิตชะตาชีวิต โดยควบคุมทุกอย่างให้เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎแห่งกรรม พรหมเทพ นั้นเป็นผู้คุ้มครองคนดี และลงโทษผู้กระทำความชั่ว ผู้มีกิเลสตัณหา มักจะถูกพรหมเทพลิขิตให้ชีวิตมีแต่ความ ลำบากยากเข็ญ ผู้ที่มีจิตใจเอื้ออารีต่อผู้อื่น พรหมเทพก็จะบันดาลให้มีความสุข และสมบูรณ์ในชีวิต ตลอดไป และการเสียสละต่อส่วนรวมนั้น คือการถวายความจงรักภักดีต่อพรหมเทพ และพรหมเทพก็จะ บันดาลประทานพร เพื่อให้ผู้เสียสละนั้นได้มีแต่ความสุขตลอดกาลนั่นเอง ผู้ใดศรัทธาในพรหมเทพหากเมื่อ สวดบูชาต่อพระองค์แล้ว พระองค์ก็จะทรงประทานปัญญา ในการประกอบอาชีพ ปกป้องให้ห่างจากศัตรูหมู่ มารร้าย (โหรหลวง, 2521)

รวมถึงพระองค์ก็จะทรงประทานความแข็งแรง ความรู้แจ้งแทงตลอดในสิ่งอื่น คอยชี้แนะแนว ทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และทรงมอบความบริสุทธิ์ทางจิตวิญญาณ ให้แก่ผู้นั้นตลอดไปนั่นเอง นอกจากนี้ ใน คัมภีร์ไสยศาสตร์ยังกล่าวเอาไว้อีกว่า องค์พรหมเทพจะทรงโปรดความเจียมสงบ ไม่วุ่นวาย ทรงมีพระทัย อ่อนโยน รักสรรพชีวิตที่พระองค์สร้างมาเสมอ เมื่อผู้ศรัทธาต้องการสักการะ องค์พรหมเทพก็จะโปรดการ จัดการอย่างเรียบง่าย มีความตั้งใจแต่ไม่ใหญ่โตวุ่นวายมากนัก พระองค์จะทรงโปรดให้ลูกศิษย์สวดภาวนาว่า โอม สัก ชิต เอกัม พรหมมา “หรือ” โอม อาฮัม พรหมมา อัสมิ เป็นร้อย ๆ พัน ๆ หมื่น ๆ แสน ๆ เทียว และให้นั่งสมาธิตั้งจิตเพ่งไปที่พระองค์ ด้วยการที่ผู้ศรัทธาได้อยู่กับองค์พรหมเทพตามลำพัง รวมถึงการนั่ง สมาธิที่จิตนิ่งสงบแล้ว และให้สวดภาวนาให้นานที่สุด พระองค์ก็จะทรงโปรดปรานมาก เพราะว่าพระองค์ ทรงสอนว่า การนั่งอยู่กับที่ และการตรึงระลึกถึงพระองค์ การบริโภคมังสวิรัติ ไม่ออกไปสร้างสิ่งเดือดร้อน



ให้ผู้อื่นสิ่งนั้นคือการตอบแทนพระคุณอันประเสริฐ ขององค์พรหมเทพได้ดีที่สุดอีกวิธีหนึ่งนั่นเอง (หลวงวิศาลดรรณกร, 2563)

ในคัมภีร์ไสยศาสตร์นั้นถือว่า ได้รับเอาอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีความเชื่อว่า พรหมเทพเป็นเทพเจ้าสูงสุด และเป็นหนึ่งในพระตรีมูรติผู้ยิ่งใหญ่ หากว่าบุคคลใดได้บูชาพรหมเทพแล้ว บุคคลนั้นก็จะมีความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตของตนเองสืบไป ดังนั้น โบราณจารย์จึงได้ผูกตำรายันต์ และตำราคาถาอาคมขึ้นมา โดยอาศัยเรื่องราวดังกล่าวนี้ โดยปรากฏเป็นตำรายันต์ต่าง ๆ ทั้งยันต์สามเหลี่ยม ยันต์สี่เหลี่ยม ยันต์วงกลม ยันต์แปดเหลี่ยม รวมถึงยันต์รูปภาพต่าง ๆ อีกด้วย โดยเชื่อว่ายันต์ต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิคุณต่างกันไปในตัวเอง และหนึ่งในยันต์ศักดิ์สิทธิ์นั้นเอง ก็ปรากฏว่ามียันต์รูปเทพเทวดาต่าง ๆ และปรากฏว่ามียันต์รูปพระพรหมปะปนอยู่ด้วย ได้แก่ (โหรญาณโชติ, 2539) ยันต์พระพรหม ยันต์ท้าวมหาพรหม ยันต์มหาพรหมธาดา ยันต์พรหมสี่หน้า ยันต์บาร์มีพระพรหม และยันต์พระพรหมแปลงรัศมี โดยมีคติความเชื่อว่า ยันต์เหล่านี้เป็นพระยันต์ชั้นสูง เป็นพระยันต์ที่วิเศษมาก บุคคลใดก็ตามที่ได้สักยันต์รูปพระพรหมแล้ว บุคคลผู้นั้นจะมีอำนาจเหนือศัตรูทั้งหลาย เป็นมหาอำนาจแก่คนทั่วไป มีเมตตาตามหานิยมแก่คนและสัตว์ทั้งหลายอีกด้วย รวมถึงเป็นที่รักของผู้บังคับบัญชาทั้งปวง และจะมีโชคลาภ วาสนา บาร์มี มีพลังวิเศษจากพระพรหมมาคอยช่วยเหลือตลอดเวลาอีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นคติความเชื่อที่มาจากคติทางไสยศาสตร์ทั้งสิ้น ปัจจุบันนี้ผู้คนส่วนใหญ่ ได้ให้ความสนใจกับลายยันต์รูปพระพรหมเป็นอย่างมาก เชื่อว่าเมื่อสักยันต์รูปพรหมแล้ว จะพบเจอแต่ความโชคดีตลอดไป (หลวงวิศาลดรรณกร, 2563)

อิทธิพลของพระพรหมในคัมภีร์พราหมณะและอุปนิษัท

คัมภีร์พราหมณะนั้นถือว่า เป็นคัมภีร์ที่อธิบายพิธีกรรมบางอย่าง และเรื่องราวในสิ่งต่างๆ ที่ได้สืบเนื่องมาจากบทพระเวท ในตอนนี้คำว่า พระพรหมในฐานะเทพผู้สร้างสรรค์ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีใช้กัน คำว่า “พระพรหม” ที่อยู่ในพราหมณะที่เก่าที่สุดนั้น ได้มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ้อนวอนเท่านั้นเอง หรืออาจจะเพียงแค่ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่ได้เล่าสืบเนื่องมาจากโลกจักรวาลเท่านั้นเอง และได้นับว่าเป็นนปุงสกลิงค์ ส่วนเทพเจ้าที่มีหน้าที่เดียวกับพระพรหม ในฐานะเทพผู้สร้างในคัมภีร์พราหมณะ คือพระประชาบดี ซึ่งเทพองค์นี้นั้นในพราหมณะได้กล่าวว่า (อรรถกถา วริยะบุรณะ, 2522)

ท่านได้เข้ามานำบำเพ็ญตบะ โดยการทรมานกายเตรียมการที่ท่านจะสร้างโลก โดยท่านได้เลือกเอาน้ำแต่ดึกดำบรรพ์ ได้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างโลกและจักรวาล โดยได้อาศัยความปรารถนาที่เป็นเชื้อของทุกชีวิต และถือว่าเป็นพลังอำนาจ ในการดำเนินการสร้างสรรค์ ในตอนแรกนั้นฐานะของพระประชาบดีเด่นมาก คือฐานะที่เป็นผู้สร้างโลกและจักรวาล ในกาลต่อมาฐานะของพระประชาบดีตกต่ำลงมาก โดยได้มีเรื่องราวของพระองค์ถูกรูท ได้ตัดศีรษะออกศีรษะหนึ่งในฐานะที่ประพฤติดิตถิธรรมอันดีงามที่ท่านได้เอาพระราชาธิมาของตนเป็นภรรยา (อรรถกถา วริยะบุรณะ, 2522)

ในแง่นามธรรมที่เป็นทฤษฎีที่ลึกซึ้งมาก กล่าวเอาไว้ในศตปถพราหมณะ ความว่า พระประชาบดีคือปัญญาที่ทำให้คนอยู่เหนือความตายทั้งมวล ที่สามารถกระทำให้คนบรรลุโมกษะได้ และถึงขั้นนี้พระ



ประชาชนดีที่ไม่ใช่เทพเจ้า ที่มีตัวตนอีกต่อไปนั่นเอง แต่ทว่าได้เป็นสิ่งซึ่งไม่มีตัวตน คือเป็นนามธรรม เป็นสิ่งสูงสุดที่ผู้บำเพ็ญเพียร หวังที่จะบรรลุในที่สุดนั่นเอง ซึ่งลักษณะของพระประชาบดีที่เป็นนามธรรมตามในคัมภีร์ศตปทพราหมณ์นี้เอง มีวิวัฒนาการมาเป็นพระพรหม ในคัมภีร์อุปนิษัตตซึ่งจะกล่าวสืบต่อไป (อรรถนิธ ธีรวิชัยบุรณะ, 2522) กล่าวคือพระพรหมในคัมภีร์อุปนิษัตตนี้ คัมภีร์อุปนิษัตตนี้ถือว่าเป็นปรัชญายุคปลายพระเวท คัมภีร์อุปนิษัตตนั้นได้แสดงถึง ความนึกคิดของคนอินเดียในยุคนั้นได้กล่าวกันว่า พระคัมภีร์อุปนิษัตตมีอยู่ทั้งหมด 108 พระคัมภีร์ และความแตกต่างของอุปนิษัตตต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับพวกพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของสำนักนั้นและคัมภีร์อุปนิษัตตนั้นถือว่าเป็นพัฒนาการวางความคิดอันสูงสุดในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวคือมุ่งหลุดพ้นจากสังสารวัฏ หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (สมพงษ์ งามแสงรัตน์, 2550) นักปราชญ์ทางฝ่ายภาษาสันสกฤตคนหนึ่งได้กล่าวว่า แนวความคิดเรื่องสังสารวัฏนั้น ได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุปนิษัตตรุ่นเก่าประมาณ 600 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งได้ตกอยู่ในระยะเวลาที่พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่พอดี อันคัมภีร์อุปนิษัตตที่ดี พระพุทธศาสนาเถรวาทก็ดี ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏที่เหมือนกันมาก กล่าวคือว่าได้มีความเชื่อเรื่องราวของการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น จึงได้มีความคิดที่จะพ้นสังสารวัฏ เพื่อที่จะไปสู่บรมสุขแท้จริงหรือไปสู่นิรวาณ หรือโมกษะอันประเสริฐ นับว่าเป็นเช่นเดียวกัน แต่ทว่ามีความต่างกันแต่วิธีปฏิบัติเท่านั้น (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2562)

บทสรุป

พระพรหมในความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู คือเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเทพผู้สร้างจักรวาล มนุษย์ และเป็นบิดาแห่งจักรวาล คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พรหมเกิดขึ้นมาไม่มีสิ่งใดมาก่อน ไม่มีจุดกำเนิด มีอยู่ตั้งแต่เริ่มต้นของจักรวาล เรียกสภาวะพรหมว่าอาปาสะ คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า พรหมกำเนิดในดอกบัวซึ่งดอกบัวนี้ผุดขึ้นมาจากนาภีของพระวิษณุ คัมภีร์ศิวะปุราณะกล่าวว่า พระศิวะใช้พระหัตถ์ข้างหนึ่งลูบพระหัตถ์อีกข้างหนึ่ง เกิดแสงขึ้นมาในพระหัตถ์ พรหมจึงออกมาจากแสงนั้น คัมภีร์อัคินิปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏ มีอยู่ในเบื้องต้นไม่มีท้องฟ้า กลางวันและกลางคืน เริ่มต้นด้วยประกายสี ปรุชะ วิษณุ ปะปนอยู่ในสิ่งทั้งสอง เบื้องต้นของการสร้างโลกมีมัท แล้วมือหังการ ไวการิกะ ไตชสะ ตามสะตามลำดับ อหังการเกิดอากาศเป็นสื่อของเสียง อากาศช่วยในการได้ยินและเห็น รสเกิดจากส่วนเบื้องต้นของน้ำ กลั่นเกิดจากแผ่นดิน ต่อมาพระวิษณุปรารถนาสร้างสัตว์ ตอนแรกสร้างน้ำ เรียกว่า นารา น้ำเป็นอายตนะ การเคลื่อนไหวของพระองค์ เรียกว่า นารายณะ แปลว่า ผู้เคลื่อนไหวในน้ำ ไข่ที่อยู่ในน้ำมีสีทอง พรหมเกิดอยู่ในนั้นด้วยตนเอง เรียกว่า สวयัมภู

มีชื่อว่าหิรัณยะครรภ ไข่แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นสวรรค์ ภาคหนึ่งเป็นโลก คัมภีร์ครุฑปุราณะกล่าวว่า วิษณุเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพให้มีสีโอษฐ์ ในฐานะผู้สร้างโลก ในฐานะวิษณุเทพรักษาโลก สร้างรุทระขึ้นมาเพื่อเป็นเทพแห่งการปราบอธรรมในโลก คัมภีร์วราหะปุราณะกล่าวว่า วิษณุเทพเป็นผู้สร้างพรหมเทพขึ้นมา พรหมเทพกลายเป็นภาคหนึ่งของวิษณุเทพ เหมือนกับพระมनुเคยเป็นภาคหนึ่งของพรหมเทพ และพรหมเทพบุขาร่างที่มีเศียรเป็นม้าของวิษณุเทพ และรับกฎของวิษณุเทพ พรหมเทพกล่าวว่าลำดับแรกเราเกิดจากพระประสงค์ของท่าน ลำดับที่สองเกิดจากดวงพระเนตรของท่าน ลำดับที่สามเกิดจากพระ



ดำรงของท่าน ลำดับที่สี่เกิดจากพระกรรมของท่าน ลำดับที่ห้าเกิดจากพระนาสิกของท่าน ลำดับที่หกเป็นเหมือนไข่จากท่าน เป็นการเกิดครั้งที่เจ็ดจากดอกบัวที่ผุดขึ้นจากพระนาสิกของท่าน

ทำให้พระองค์ได้รับสมญานามว่า นาสิกะ หมายถึง ผู้เกิดจากพระนาสิกของวิชฌเทพ คัมภีร์เทพปกรณ์กล่าวว่า เทพองค์หนึ่งชื่อว่าหิรัณยครม เทพองค์นี้ถือกำเนิดมาจากไข่ทอง พระองค์ชื่อว่าเป็นผู้สร้างโลกและน้ำ เสมือนว่าเป็นเชื้อของทุกชีวิต มหาภิกขุกล่าวว่า พรหมเกิดจากไข่ทอง เพื่อหลีกเลี่ยงคำว่าพระองค์เป็นผู้เกิด พระองค์เป็นผู้ไม่เกิด ความหมายของไข่ทองว่าช่องว่าง บางครั้งว่า พระองค์เกิดจากดอกบัว ชื่อว่าปัทมโยนิ เป็นการยกย่องพระองค์ พระองค์เป็นปวงสกลิงค์ พระองค์ชื่อว่าอาตมภู หมายถึง เกิดเอง

คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์กล่าวว่า ปีตามหะหิรัณยครม เป็นเทพเจ้าผู้สูงสุด เป็นต้นเหตุของการสร้างโลก เรียกว่า สวยัมภู หมายถึง ผู้เกิดเอง พระสวยัมภูเกิดจากความมืดตั้งแต่เกิดดำบรรพ์ทรงสร้างน้ำปละลายเชื้อลงในน้ำเชื่อนี้กลายเป็นไข่ทอง พระองค์ถือกำเนิดจากไข่ทองจึงชื่อว่า นารายณะ แปลว่า ผู้มีน้ำเป็นทางไป จากนั้นพระองค์ทรงสร้างสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตทั้งปวงจากพระวรกาย เช่น พรหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร สร้างมาจากปาก แขน ขา เท้าของพระองค์ตามลำดับ สร้างคัมภีร์ไตรเพท เลือกเฟ้นพระอัคนี พระวายุและพระอาทิตย์พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือเทพผู้ยิ่งใหญ่ ผู้สร้างโลก เทวดา มนุษย์ สัตว์ คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมเทพมีรูปร่าง ไม่มีเหงื่อไคล ไม่กระพริบพระเนตร ไม่มีเงา ฝ่าเท้าไม่สัมผัสพื้น รูปร่างเป็นเหมือนหนุ่มอายุ ๒๕ ปี ดอกไม้ที่ทรงไม่เหี่ยว พรหมมีเสียงดัง เป็นผู้มีสี่หน้า มีสี่ปาก แต่ละเศียรทรงพระเวช สามารถมองเห็นทุกทิศ เป็นนปวงสกลิงค์ คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมเป็นนปวงสกลิงค์ มีรูปร่างเด่นชัด พระวรกายแดง มีสี่พักตร์ ได้สัญญาว่าจัตุรมุข มีแปดกรณสีกร กรทั้งสี่ทรงสิ่งของคือธารพระกร ข้อน หม้อน้ำ คัมภีร์ ประคำ มีธนูชื่อว่า ปริวิตะ มีหงส์เป็นพาหนะชื่อว่า หงสวาหน มีที่สถิต เรียกว่า พรหมพณฑา

พรหมในคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นหนึ่งในเทพตรีมูรติ พรหมมีสี่พระพักตร์ มีแปดพระกร พระศอสวมลูกประคำ แต่ละพระหัตถ์ถือดอกบัว หม้อน้ำอมฤต ทรงหงส์เป็นพาหนะ ทรงมีพระชายา คือพระสุรัสวดี คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหม คือเขาพระสุเมรุราช อยู่สูงกว่าดวงอาทิตย์ มีแสงสว่างในตัวเอง เป็นที่อยู่ของเทพทั้งหลาย คัมภีร์มหาภารตะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหม คือเขาพระสุเมรุราช คัมภีร์รามายณะกล่าวว่า ที่อยู่ของพรหม คือเขาอิสระ และเขาคันธมาถ์ คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวว่า ที่อยู่ส่วนตัวของพรหม คือเขาพระสุเมรุราช เป็นภูเขาค้ำโพรง ภายในมีน้ำและมีทะเลศักดิ์สิทธิ์ ล้อมรอบ ยอดของเขาคือเขาพระสุเมรุราชมีเมืองพรหม ถือกำเนิดจากเท้าของวิชฌเทพ เมืองของพรหมกว้าง 1 หมื่น 4 พันโยชน์ เป็นขอบเขตสวรรค์ มีแม่น้ำคงคาตกจากสวรรค์ลงสู่เมืองของพรหม

พรหมเป็นพระเป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือเป็นเทพผู้ลิขิตชะตาชีวิต เรียกว่า พรหมลิขิต ชาวไทยบางส่วนมีความเชื่อเรื่องพรหม ที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือบุคคลใดกราบไหว้บูชาพรหม ด้วยความเคารพศรัทธา บุคคลนั้นย่อมได้รับพรวิเศษจากพรหม และได้รับการคุ้มครองจากพรหม คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พรหมชื่อว่าผู้เป็นสยัมภู หรือผู้เป็นอาตมภู ผู้เป็นจอมเทพของโลก สามคัมภีร์มหาภารตะกล่าวว่า พรหมอยู่สูงส่งกว่าพระคิเวเทพ และพระวิชฌเทพ พระองค์เป็นเทพเจ้าองค์



เดียวที่ทำหน้าที่ทั้งผู้รักษาและผู้ปราบ พระศิวะเทพและพระวิษณุเทพ ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์ อีกด้วย คัมภีร์พรหมปุราณะกล่าวว่า พระศิวะเทพเกิดจากการขมวดหน้าที่สี่ของพระองค์ จึงชื่อว่ารุทรา สำหรับพระวิษณุเทพ พระองค์คือกระตุ เป็นโอรสองค์หนึ่งของพรหม และพรหมได้ส่งพระวิษณุเทพจุติลงมา เกิดในโลก พระวิษณุเทพทรงรับพระบัญชาซึ่งพระอินทร์นำมาให้อีกต่อหนึ่ง

คัมภีร์โหราศาสตร์กล่าวว่า พรหมชาติเป็นตำรามาจากพรหม ตำราพุทธลักษณะที่บรรดาฤษีทั้งหลายแต่งไว้ ล้วนแต่มาจากพรหมทั้งสิ้น สาเหตุที่รู้เห็นถึงพุทธลักษณะ เพราะว่าพรหมพระองค์เป็นผู้มีอายุยืน รู้ได้เห็นเรื่องราวต่าง ๆ พรหมเห็นแก่ความกรุณา พอทราบเรื่องแล้วพระองค์แปลงเพศมาเป็น วรณะพราหมณ์ มาแล้วบอกวิชาการต่าง ๆ รวมถึงเรื่องมนตรา ไสยศาสตร์ มนต์ ไสยเวท ตำรายาการณ์ ศาสตร์ ตำราดุลักษณะต่าง ๆ พราหมณ์ทั้งหลายถือว่าเหล่านี้เป็นของวิเศษ เพราะมาจากพรหมทั้งสิ้น นับถือ กันมานานว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์มาก คัมภีร์โหราศาสตร์กล่าวว่า พรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด เป็นหนึ่งในตรีมูรติผู้ยิ่งใหญ่ บุคคลใดได้บูชาพรหมบุคคลนั้น จะมีแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง โบราณจารย์จึงผูกตำรายันต์ และตำราคาถาขึ้นมาเป็นตำรายันต์ต่าง ๆ ทั้งยันต์สามเหลี่ยม ยันต์สี่เหลี่ยม ยันต์วงกลม ยันต์แปดเหลี่ยม รวมถึงยันต์รูปภาพ เชื่อว่ายันต์ต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิคุณต่างกัน มียันต์รูปเทพเทวดาต่าง ๆ ปรากฏว่ามียันต์รูป พระพรหมด้วย ได้แก่ ยันต์พระพรหม ยันต์ท้าวมหาพรหม ยันต์มหาพรหมธาดา ยันต์พรหมสี่หน้า ยันต์ บารมีพระพรหม ยันต์พระพรหมแปลงรัศมี มีคติความเชื่อว่า ยันต์เหล่านี้เป็นพระยันต์ชั้นสูง เป็นพระยันต์ที่ วิเศษ บุคคลใดที่ได้สักยันต์รูปพระพรหม บุคคลผู้นั้นจะมีอำนาจเหนือศัตรู เป็นมหาอำนาจ มีเมตตามหา นิยมแก่คนทั้งหลาย

ในประเทศอินเดียมีความเชื่อว่า พรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก เป็นผู้ให้กำเนิดวรรณะทั้งสี่ ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร คัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า พรหมปรากฏอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท หมายถึง บทสวด ศักดิ์สิทธิ์ อย่างยิ่งมณฑลที่สิบ มีบทสวดเกี่ยวกับความเป็นมาของจักรวาล ชาวอินเดียสมัยฤคเวทมี ความคิดเรื่องโลกจักรวาลว่า พรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก คัมภีร์พราหมณะและอุปนิษatkกล่าวว่า พรหมที่อยู่ใน พราหมณะที่เก่าที่สุด มีความหมายเพียงเป็นการสวดอ้อนวอน อาจเพียงแค่เป็นความศักดิ์สิทธิ์ ที่เล่า สืบเนื่องมาเท่านั้น ส่วนเทพที่มีหน้าที่เดียวกับพรหมในฐานะผู้สร้าง คือพระประชาบดี และคัมภีร์อุปนิษatk กล่าวว่า พรหมคือสารัตถะของจักรวาล ไม่มีตัวตน ไม่มีเพศ ไม่สามารถอธิบายได้ ทุกอย่างนั้นล้วนมาจาก พรหมทั้งสิ้น

พรหมเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ในความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่าพรหมเป็นเทพแห่งการสร้างสรรค์ เป็น บิดาแห่งโลกตามความเชื่อฮินดู การอัญเชิญเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อมาประทับในศาลหรือในวิมาน เพื่อให้พระองค์คุ้มครองรักษาครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป ให้ช่วยคุ้มครองรักษากันเรือน ตลอดจน คุ้มครองคนในครอบครัวให้มีแต่ความสุข พรหมสื่อถึงความเจริญรุ่งเรือง ความก้าวหน้า พรหมตามความเชื่อ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นผู้ที่มีความเมตตาสูงสุดต่อสาวกผู้ภักดี และอุทิศตนต่อพระองค์ด้วยความ ศรัทธาอย่างแท้จริง การตั้งศาลพรหมถือว่าเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนห้างร้านบริษัท ธุรกิจการงานอีกด้วย การตั้งศาลพรหมเหมาะแก่ร้านค้าที่ทำธุรกิจต่างๆ เพื่อขอพรให้เกิดความ เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน



เอกสารอ้างอิง

- จิระพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2559). อินเดียมหัทศจรรย์. กรุงเทพฯ: โตโยต้าประเทศไทย.
- เทพย์ สาริกบุตร. (2539). พรหมชาติฉบับราชบุรุษ. กรุงเทพฯ: อำนวยสาสน์.
- _____. (2524). โหราศาสตร์ในวรรณคดี. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- _____. (2523). ประชุมมหายันต์. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- ทศพล จังพานิชกุล. (2556). พรหมเทพผู้บันดาลความร่ำรวยและรุ่งเรือง. กรุงเทพฯ: นิยาย.
- ปรีดา ปัญญาจันทร์. (2559). พระพรหม. กรุงเทพฯ: ทองเกษม.
- พระราชครูวามเทพมุนี. (2539). โหราศาสตร์. กรุงเทพฯ: นคร.
- พระยาสังฆาภิรมย์. (2556). เทวกำเนิด. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- _____. (2562). เทวกำเนิดภารตเทพปกรณ์มอันอมตะ. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- พิทักษ์ ใศวินชัย. (2553). ศิวะเวท. กรุงเทพฯ: สยามคณศ.
- _____. (2555). ท้าวมหาพรหม. กรุงเทพฯ: สยามคณศ.
- มาลัย จุฑารัตน์. (2562). กำเนิดเทวดา. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- มานิจ ชูชัยมงคล. (2554). บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: เลียงเชียงเพียรพุทธศาสน์.
- มหาสม พ่วงภักดี. (2509). เทพปกรณ์. กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี.
- มนตรี จันทรศิริ. (2554). ตำนานมหาเทพแห่งสรวงสวรรค์. กรุงเทพฯ: เนชั่นเ็ดดูเทนเมนท์.
- แย้ม ประพัฒน์ทอง. (2517). พรหมลิขิต. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2551). เทียวอินเดีย. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.
- วรพล สุทธินันท์. (2552). ตำราเทวรูปของพราหมณ์. กรุงเทพฯ: ไพลิน.
- วิทยา ศักยาภินันท์. (2549). ศาสนาฮินดู. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- सानติ ภักดีคำ. (2556). พระพรหม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สำนักพิมพ์คณศพร. (2540). เทวาลัย. กรุงเทพฯ: คณศพร.
- สมพงษ์ งามแสงรัตน์. (2550). หริทวารประตูสู่พระเจ้า. กรุงเทพฯ: วงกลม.
- หลวงวิศาลดรุณกร. (2563). คัมภีร์โหราศาสตร์ไทยมาตรฐาน. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- โหรญาณโชติ. (2539). คัมภีร์ไสยศาสตร์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- ห้องโหรศรมหาโพธิ์. (2553). ตำราพรหมชาติฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: อำนวยสาสน์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2524). ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- อดิเทพ เทวินทร์. (2554). เทพแห่งการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สยามคณศ.
- อรุณคินทร์ วิริยะบุรณะ. (2522). พรหมชาติฉบับหลวง. กรุงเทพฯ: ธรรมภักดี.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2562). ตริมูรติอภิมหาเทพของฮินดู. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.



ศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรม

ที่ปรากฏในบทกวีของไพบรินทร์ ขาวงาม

A STUDY OF AESTHETIC CONCEPT AND BUDDHIST PRINCIPLE APPEARED IN THE POEMS OF PAIVARIN KHAO-NGAM

กาญจนพงศ์ สุวรรณ, พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธี (โอทอง)

kanchanapong suwan, PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist College

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, PhraNakhonSiAyutthaya

Corresponding author, e-mail: warawut19952538@G-mail.com,

วันที่รับบทความ (Received) : 5 มิถุนายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 26 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้เขียนเพื่อศึกษา แนวคิดเชิงสุนทรียภาพทั่วไป เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามที่ปรากฏในงานศิลปะและธรรมชาติ คือ แนวคิดเชิงสุนทรียภาพในบทกวีเป็นสุนทรียภาพแห่งชีวิต และมีคุณค่าทางจิตศิลป์ด้านอารมณ์ความรู้สึก ที่เกิดจากสุนทรียะเชิงจินตนาการ บทกวีจะสื่อสารทางความคิด ต่อบรรดาการสร้างสรรค์งานศิลปะ ทำให้สัมผัสถึงรสแห่งศิลปะ ความงดงาม ความไพเราะ สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปีติยินดี อิ่มเอมใจ และชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ แนวคิดเชิงสุนทรียภาพ และหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในบทกวีของไพบรินทร์ ขาวงาม คือพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพบรินทร์ ขาวงาม ได้แก่ ความกตัญญู ความสันโดษ ความเสียสละ ความถ่อมตน ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ รูปแบบแนวคิดเชิงสุนทรียภาพ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพบรินทร์ ขาวงาม คือบทกวีของไพบรินทร์ ขาวงาม ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา และมีแนวคิดส่วนหนึ่งมาจากปรัชญาชีวิต แบบธรรมชาตินิยม ทำให้เห็นถึงหลักพุทธธรรม ที่ซ่อนอยู่ในบทกวี ได้แก่ ความกตัญญู ความสามัคคี ความเพียร ความซื่อสัตย์ และความสันโดษ สุนทรียภาพในบทกวีเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดความงาม ในแง่ของวรรณศิลป์ที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากอารมณ์ความรู้สึก ได้แก่ การเล่นคำ การสรรคำ คำสัมผัส สำนวน โวหาร และการอุปมา อุปไมย

คำสำคัญ: สุนทรียภาพ, พุทธธรรม, บทกวี, ไพบรินทร์ ขาวงาม



Abstract

This article is written for study purposes General aesthetics concept is the science of beauty that appears in art and nature. That is, the aesthetic concept in poetry is the aesthetics of life and has the value of fine art in terms of emotion that comes from imaginative aesthetics. Poetry will communicate through thoughts to all creations of art, allowing the taste of art, beauty, and melodiousness to be perceived by the senses, creating a feeling of joy, satisfaction, and appreciation for various things. The aesthetic concept and Buddhist principles that appear in the poems of Phaiwarin Khao Ngam are the Buddhist principles that appear in the poems of Phaiwarin Khao Ngam, namely, gratitude, solitude, sacrifice, humility, courage, and honesty. The form of aesthetic concepts and Buddhist principles that appear in the poems of Phaiwarin Khao Ngam are the poems of Phaiwarin Khao Ngam that are influenced by the teachings of Buddhism and have some ideas from the philosophy of life, naturalism, showing the principles of Buddhism hidden in the poems, namely, gratitude, unity, perseverance, honesty, and solitude. The aesthetics of poetry is something that supports beauty. In terms of literature that is conveyed through emotions, including word play, alliteration, rhyme, idioms, and metaphors.

Keyword: Aesthetics, Buddhism, Poetry, Phaiwarin Khaongam

บทนำ

แนวคิดเชิงสุนทรียภาพเป็นแนวคิดทางปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยความงาม และสิ่งทีงามทั้งในงานศิลปะ และในธรรมชาติเป็นความเข้าใจของนักปรัชญาทั้งหลาย โดยเฉพาะเรื่องสุนทรียภาพนั้นมีปรากฏอยู่ในทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นปรากฏอยู่ในธรรมชาติที่แสดงถึงความงามในแต่ละสิ่งตามธรรมชาติที่ได้สร้างมา พร้อมกับปรากฏในภาษา อันเป็นภาษาที่แสดงออกทางด้านท่วงทำนองการขับร้องของเสียงเพลงที่เป็นสุนทรียภาพผ่านวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสั้น บทกวี นวนิยาย รวมถึงทำนองในการแสดงออกถึงความงามในด้านการเขียนบทเพลง และเนื้อความต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมซึ่งเนื้อหาจากบทกวีเรื่องม้าก้านกล้วยของไพโรจน์ ขาวงาม และบทกวีเล่มอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยเลือกมานำเสนอ เป็นเนื้อหาที่อุดมด้วยคำสอนที่เป็นการขัดเกลากายใจของมนุษย์ ทำให้เกิดความงามได้ทั้งภายในและภายนอกที่ยั่งยืนและเจริญธรรม จึงนับได้ว่าเป็นบทกวีที่มีเนื้อหาแห่งสุนทรียภาพ ซ่อนอยู่ภายในเรื่องอย่างเต็มเปี่ยม

สุนทรียภาพศึกษาประเด็นที่ว่าด้วยความงามทางศิลปะเกิดจากการรังสรรค์ของมนุษย์ว่า เราจะได้รู้อย่างไรว่า สิ่งไหนจะงามหรือไม่งาม แล้วความงามนั้นเกิดจากอะไร เป็นต้น แล้วประเด็นดังกล่าวก็



มีผู้นิยามความหมายสุนทรียภาพเอาไว้ด้วยกันหลายประเด็น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายสุนทรียภาพว่า เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยความงาม และสิ่งที่ดึงดูดใจจิตใจที่ปรากฏอยู่ในงานศิลปะนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 94) กิริติ บุญเจือ ให้ความหมายสุนทรียภาพมาจากศัพท์ว่า สุนทรียะ+ภาพ สุนทรียะ แปลว่า ดึงดูด สุนทรียภาพมีความหมายตามรากศัพท์ว่า วิชาที่ว่าด้วยความงาม (กิริติ บุญเจือ, 2546: 49)

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์ ให้ความหมายสุนทรียภาพว่าเป็นแหล่งที่มาของการสร้างสรรค์ รูปแบบและคุณค่าของงานศิลปะ โดยศัพท์คำว่า สุนทรียภาพ เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นครั้งแรก อาเล็กซานเดอร์ เบการ์ เสนอสุนทรียภาพเป็นสาขาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าหรือปรัชญาบริสุทธิ์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความงาม สิ่งดึงดูดใจ ทั้งในศิลปะและธรรมชาติ รวมทั้งรสนิยม โดยศึกษาถึงบ่อเกิดของความงาม มาตรฐานแห่งคุณค่าในการตัดสินเกี่ยวกับศิลปะ (สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2542: 86) ชานตายนานา กล่าวถึงความงามไว้ในหนังสือสัมผัสความงามของเขาวา ความงามเป็นความพอใจชนิดหนึ่งศิลปะ คือการสร้างสิ่งสวยงาม ความงดงามจึงเป็นเรื่องของคุณค่าและคุณค่านี้เป็นสิ่งที่เรารู้จักชอบ และต้องการ ดังนั้น สิ่งใดที่เราไม่รู้จักและไม่ชอบ ก็ไม่สามารถเป็นสิ่งสวยงามได้ (วนิดา ขำเขียว, 2543: 54) ทฤษฎีปรัวิสัยมีแนวคิดในการมองว่าความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ ความงามเป็นสิ่งที่มิอยู่ในเนื้อวัตถุและติดมากับวัตถุ ยืนยันว่าวัตถุมีความงามในตัวเอง เป็นบ่อเกิดหรือแหล่งกำเนิดของสุนทรียภาพ บุคคลเป็นเพียงผู้รับรู้เท่านั้น วัตถุจึงมีความงามอยู่ในตัวเองตลอดเวลา แม้จะมีบุคคลให้ความสนใจหรือไม่ก็ตาม ส่วนกรณีที่มีการรับรู้จนบังเกิดความรู้สึกถึงระดับอารมณ์สะท้อนใจได้เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ผัสสะทางประสาทสัมผัสเชิงสุนทรียภาพของแต่ละบุคคล มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หากแต่ต้องมีวัตถุเป็นสื่อที่ไปกระตุ้นเร้าอารมณ์ความรู้สึกนั้น (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2548: 32) การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียภาพ คือเป็นการศึกษาที่เน้นการวิเคราะห์ทำความเข้าใจในความหลากหลาย ของความงามและการอธิบายความในบทกวี อันเป็นการแสดงออกถึงความงามเชิงภาษา ความงามนี้ เรียกอีกอย่างว่า สุนทรียภาพ บทกวีเรื่องม้าก้านกล้วย และเล่มอื่นของไพโรจน์ ขาวงาม เป็นรวมบทกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยที่สะท้อนให้เห็นพลังชีวิตและจิตใจของคนชนบท ที่เข้ามาสู่เมืองด้วยความใฝ่ฝันและความหวังถึงชีวิตที่ดีกว่า กลายเป็นพลังสำคัญอันสร้างสรรค์สังคม แม้คนชนบทจะพบกับชีวิตแปลกแยกในสังคมเมือง แต่ความผูกพันโยหาชีวิตในถิ่นเดิมเป็นพลังเลี้ยงให้คนชนบทยืนหยัดอยู่ได้ (ประเสริฐ ศิลรัตน, 2545: 79)

ไพโรจน์ ขาวงาม สามารถใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์สร้างความกลมกลืนของรูปแบบและเนื้อหา ด้วยการสรรคำกวีโวหาร และลำนํ้าแห่งเสียงถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจให้ผู้อ่านได้ร่วมรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และสารที่สื่ออย่างสมบูรณ์ งดงาม เนื้อหาบทประพันธ์หนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ชุด ม้าก้านกล้วยของไพโรจน์ ขาวงาม เป็นผลงานที่ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2538 ประกอบด้วยบทกวีนิพนธ์ทั้งสิ้น 47 บท เป็นงานซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2532-2538 เมื่อพิจารณาเนื้อหาบทประพันธ์กล่าวได้ว่า เนื้อหาทางอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดล้วนกลั่นกรองมาจากความรู้สึกส่วนลึกของยุคสมัย ในช่วงที่สังคมไทยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่กลับละเลยการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และทอดทิ้งให้ชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศต้องเผชิญกับปัญหาความทุกข์ยากไปตาม



ยถากรรม ไพรวิทรในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคมเกษตรกรรมชนบทก็ต้องประสบกับปัญหาความยากจน ในภาวะล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมเขาต้องกลายเป็นคนพลัดถิ่นเนื่องจากมาทำงานทำในเมืองหลวง พร้อมกับศึกษาหาความรู้อย่างเป็นทางการในสถานศึกษา และต้องเผชิญกับความแปลกแยกกับสังคมเมือง เขาอาศัยกวีนิพนธ์เป็นทั้งการแสวงหาคำตอบและการสื่อสารกับตัวเอง พร้อมบอกกล่าวให้สังคมร่วมรับรู้หลังจากที่เขียนบทกวีนิพนธ์อย่างต่อเนื่อง งานชุดนี้เปรียบเสมือนบันทึกความรู้สึกนึกคิดของกวีที่โยกกับอดีตและปัจจุบันในประสบการณ์ของผู้แต่งเด่นชัดกว่างานชุดอื่นดังที่เขาบอกว่า ม้าก้านกล้วยเปรียบเสมือนเป็นบันทึกของคนไกลบ้านคนหนึ่งที่เกิดถึงที่ที่เขาจากมา คิดถึงที่ที่เขาจะต้องจากไป คิดถึงที่ที่เขาจะต้องพบในวันหน้า (ไพรวิทร ขาวงาม, 2547: 20)

เมื่อได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน เขาได้แถลงว่าข้าพเจ้าเพียงต้องการบอกเล่าเหตุการณ์พบเห็นที่กระทบต่อความรู้สึกนึกคิด บางครั้งด้วยพลังของอารมณ์ฉวีไลหา บางคราด้วยพลังของอารมณ์ไฝฝันทะเยอทะยาน (ไพรวิทร ขาวงาม, 2547: 52) อาจจะกล่าวได้ว่า การที่งานชุดม้าก้านกล้วยมีลักษณะนิราศย้อนขึ้นอยู่กับจุดเด่น คือ การเผยตัวตนของผู้แต่งที่เน้นอารมณ์เศร้า เพราะการพลัดพราก รวมบทกวีนิพนธ์ ม้าก้านกล้วย ของไพรวิทร ขาวงาม มีลักษณะของนิราศสมัยใหม่ โดยได้ใช้ขนบธรรมเนียมของนิราศมาสร้างสรรค์เป็นนิราศรูปแบบใหม่ และได้แสดงทัศนะว่า ในภavn้าของม้าก้านกล้วยมีองค์ประกอบของความเป็นนิราศอยู่ครบถ้วน คือการเดินทาง การพลัดพรากจากถิ่น ความเศร้าโศกโหยหา การพรรณนาความงามของแผ่นดินอีสานอาจเปรียบได้กับการชมโฉมนางอันเป็นที่รักตามขนบนิราศโบราณ ม้าก้านกล้วยจึงมีความก้าวหน้าของพัฒนาการทางขนบธรรมเนียมวรรณศิลป์ให้เหมาะกับการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี ม้าก้านกล้วยเป็นหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ที่สะท้อนให้เห็นพลังชีวิตและจิตใจของคนชนบทที่เข้ามาสู่เมืองหลวงด้วยความไฝฝันทะเยอทะยานและความหวังถึงชีวิตที่ดีกว่า โดยพวกเขาได้กลายเป็นพลังสำคัญในการสร้างสรรค์สังคม เนื้อเรื่องแสดงถึงความผูกพันกับถิ่นบ้านเกิดในต่างจังหวัด เมื่อคนชนบทต้องจากลามาทำงานในเมืองหรือกรุงเทพมหานคร เกิดอารมณ์คิดถึงและฉวีไลหาท้องทุ่งนา บรรยากาศที่คุ้นเคย และคนที่มีน้ำใจไมตรีให้แ่กัน สะท้อนภาพในเมืองที่มีแต่ความวุ่นวายเร่งรีบ ความไม่จริงใจต่อกัน ผู้คนมุ่งแต่ทำงานเพื่อเงิน แม้คนชนบทจะพบกับชีวิตที่แปลกแยกในสังคมเมืองแต่ความผูกพันโหยหาชีวิตในถิ่นเดิมก็เป็นพลังหล่อเลี้ยงให้คนชนบทยืนหยัดอยู่ได้ ผู้เขียนใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ สร้างความกลมกลืนของรูปแบบและเนื้อหาด้วยการสรรคำ ด้วยกวีโวหาร และด้วยลำนนำแห่งเสียง ซึ่งถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจ ให้ผู้อ่านได้รับรู้ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนสารที่สื่อได้อย่างสมบูรณ์งดงาม แบ่งเนื้อหาออกเป็นสี่ภาค คือภาคนำ: ม้าก้านกล้วย ภาคหนึ่ง: แผ่นดินถิ่นทุ่ง ภาคสอง: แผ่นดินถิ่นเมือง และภาคสาม: แผ่นดินถิ่นใด

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง บทกวีจากหนังสือรวมบทกวีม้าก้านกล้วย ภาคหนึ่ง: แผ่นดินถิ่นทุ่งซึ่งมีบทกวีรวมอยู่ในบทนี้ทั้งสิ้น 13 บทด้วยกัน ได้แก่ บนแผ่นดินนอกของแผ่นดิน รอยร่ายรำของข้าวคั่วและผักแว่น เด็กและควายและโลก เจ้าต้นกล้วยไ้โปรบ นกทุ่ง เจ้าสายใบตอง เพลงควายลาทุ่ง ลมพัดรวงข้าวหนาวดอกจาน เพลงกล่อมเด็ก ผู้มาใหม่ ผู้ไปก่อนไหมแท้ที่แม่ทอ บ้านตาย ซึ่งในแต่ละบทก็มีการประพันธ์ที่แตกต่างกันไปมีลีลาการใช้คำการใช้ภาษาที่กวีสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างลงตัว เข้ากับยุค



สมัย แฝงไปด้วยสุนทรียภาพ (ความงามทั้งรสถ้อย และรสคำ) เนื้อหาในบทกวีก็มีอัตลักษณ์อันแฝงอยู่ด้วย ตลอดถึงหนังสือบทกวีเรื่องอื่นที่นำมาศึกษาวิจัยร่วมด้วย เช่น คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ คือแรงใจและไฟฝัน เจ้านกวี ไม่ใช่กวีนิพนธ์จากชายป่าอารยธรรม ฤติกาล ไหมแท้ที่แม่ทอ ดอกพะยอมยามยาก และปรัชญาตะวันตกตลอดถึงแนวคิดของนักปราชญ์ทางปรัชญาและวรรณกรรมทั่วไปรวมทั้งภาพสะท้อนในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนของบทกวีทั้งหมดของไพวรินทร์ ขาวงาม

การศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม เน้นการศึกษาวิเคราะห์รวบรวมข้อมูลจากบทกวีเรื่องม้าก้านกล้วย คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ คือแรงใจและไฟฝัน เจ้านกวี ไม่ใช่กวีนิพนธ์จากชายป่าอารยธรรม ฤติกาล ไหมแท้ที่แม่ทอ ดอกพะยอมยามยาก ของไพวรินทร์ ขาวงาม เพื่อให้ได้แนวคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดเชิงสุนทรียภาพที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม ทำการศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียภาพ และหลักพุทธธรรม ทำการถอดรหัสคำสอนออกมาอย่างลึกซึ้ง และรอบด้านซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาแนวคิด เชิงสุนทรียภาพที่มีปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งเป็นกวีซีไรต์ของไทย สร้างความงามให้เกิดมีขึ้นได้ ในการศึกษาและในการพัฒนาตัวตนของผู้ศึกษา อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาร่วมด้วย

แนวคิดเชิงสุนทรียภาพทั่วไปที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม

บทกวีม้าก้านกล้วยเป็นตัวแทนบทกวีทุกเล่มของไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งสะท้อนความเป็นอีสานเป็นอย่างดี ผู้แต่งได้ถ่ายทอดออกมาผ่านบทกวีที่เนื้อเรื่องแสดงถึงความผูกพันกับถิ่นบ้านเกิดในต่างจังหวัด เมื่อคนชนบทต้องจากลามาทำงานในเมืองหรือกรุงเทพมหานคร เกิดอารมณ์คิดถึงและฉวยหาทองทุ่งนา บรรยากาศที่คุ้นเคย และคนที่มิน้ำใจไมตรีให้แก่กัน สะท้อนภาพในเมืองที่มีแต่ความวุ่นวายเร่งรีบความไม่จริงใจต่อกัน ผู้คนมุ่งแต่ทำงานเพื่อเงิน แม้คนชนบทจะพบกับชีวิตที่แปลกแยกในสังคมเมืองแต่ความผูกพันโยหาชีวิตในถิ่นเดิมก็เป็นพลังหล่อเลี้ยงให้คนชนบทยืนหยัดอยู่ได้ บทกวีม้าก้านกล้วยยังแสดงถึงอัตลักษณ์ถิ่นของคนอีสานในด้านต่าง ๆ อีกทั้งวิถีชีวิต และคุณธรรมจริยธรรมเอาไว้อีกด้วย เช่น (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2547: 14)

ด้วยเกียรติภูมิลูกทุ่ง	แม่ไม่โรจน์รุ่งสูงส่ง
หนึ่งสมองสองมือที่ซื่อตรง	อาจเอื้อมถือธงแห่งชัย
เชื่อว่าคืนนี้หนังหวน	แม่จ๋าอย่าห่วงถึงให้
ขอแต่แม่ส่งแรงใจ	ลูกทนสู้ได้ไม่กลัว
แม้เพียงมือเปล่าใจเปลี่ยว	ขอเทียรวบทำไปทั่ว
กลองศึกศึกเร้าระร่ำ	ระเร่เพลงยั่ววิญญาณ

ประเด็นสุนทรียศาสตร์หรือสุนทรียภาพเกี่ยวเนื่องด้วยทฤษฎีความงามโดยการศึกษาเป็นการอาศัยกรอบแนวคิดสุนทรียภาพของตะวันตกมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ แม้จะเป็นประเด็นในการศึกษาพุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ แนวคิดเชิงสุนทรียศาสตร์และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม ครั้งนี้เป็นการอาศัยกรอบความคิดทางด้านตะวันตกซึ่งยังเป็นการศึกษาที่ยังจำเป็นใน



การวิเคราะห์ในเบื้องต้นแต่ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวเป็นการขยายกรอบแห่งความรู้ทั้งในแง่ของสิ่งเก่า เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดมีสิ่งใหม่เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ต่อไป ยังได้นำเสนอการศึกษาแนวคิดเชิงสุนทรียศาสตร์และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม ซึ่งเป็นสุนทรียภาพตามขนบไทยว่าเป็นไปอย่างไร มีการคลี่คลายอย่างไร เพื่อเป็นการขยายกรอบของการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ยังเป็นการทำความเข้าใจสร้างทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในสังคมไทย ที่เป็นองค์ความรู้ทางด้านปรัชญา และวรรณกรรมที่ซ่อนอยู่อีกด้วย

แนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพวรินทร์ ขาวงาม ผลการประกวดรางวัลซีไรต์เป็นรางวัลใหญ่ซึ่งจัดขึ้นในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจจะเป็นบรรทัดฐานที่เปิดกว้างและหลากหลายว่า คณะกรรมการในการประกวดแต่ละครั้ง มีมุมมองในการสร้างเกณฑ์กันอย่างไร โดยจะนำมาให้พิจารณากันทั้งกวีที่แต่งตามแบบฉันทลักษณ์เดิม คือแบบแผนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง และมีการปรับฉันทลักษณ์เล็กน้อย และการแต่งแบบไร้ฉันทลักษณ์ คือแบบแผนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ด้วยการตัดสินรางวัลเช่นนี้ ถือว่าเป็นการประเมินค่าในองค์รวมโดยคณะกรรมการ ล้วนแต่เป็นคนสันตติ ในวรรณกรรมด้านกวีนิพนธ์ทั้งสิ้น เช่น ความงดงามของสุนทรียภาพในด้านบรรยายโวหาร ได้แก่ (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2547: 50)

ชลออักขระแต้ม	แต่งฝัน
อรรถรสทแบบอัน	อ่านได้
เสพจินตนาการบรร	เจิดบอก
กับสัจธรรมให้	ทุกห้วงแห่งใจ
ในใจใครใครสร้าง	สรรพพา
โดยถนัดโดยศรัทธา	ถูกแท้
ความรักจะถักมา	ลัยใหม่
ชีวิตคงอยู่แม้	มอดร้างร้างสูญ

ในกวีนิพนธ์บทนี้ นอกจากจะพรรณนาถึงความศรัทธาในบทกวีแล้ว ยังมีการสอดแทรกหลักพุทธธรรมเอาไว้ด้วย คือ เรื่องความเพียร ความวิริยะ อุสาหะ และความเสียสละเวลาที่มีคุณค่าในชีวิต กล่าวคือ ในบทกวีนี้ได้กล่าวถึงความพากเพียรของผู้แต่งบทกวีที่พยายามพรรณนาถึงผลงานที่ทรงคุณค่าที่สุดในชีวิต เมื่อสิ้นชีพไปแล้วแต่ว่าผลงานทั้งหลายที่ได้แต่งประพันธ์เอาไว้ยังคงอยู่สืบไป ไม่มีวันดับสูญ สลายไปตามร่างกาย เปรียบเหมือนถึงตัวตาย แต่ว่าผลงานยังคงปรากฏอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป ทรานานเท่านั้นเอง ความงดงามของสุนทรียภาพในด้านพรรณนาโวหาร ได้แก่

กวีต้องขับไล่เผด็จการ
กวีต้องห้าวหาญทุกแห่งหน
กวีต้องเรียนรู้ผู้ยากจน
กวีต้องเคียงคนชาวไร่นา (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2547: 42)



ในกวีนิพนธ์บทนี้ นอกจากจะพรรณนาถึงความกล้าหาญ ความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ยังมีการสอดแทรกเอาหลักพุทธธรรมเอาไว้ด้วย คือความกล้าหาญ ความเสียสละที่ยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการต่อสู้กับความอยุติธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ และมีความถูกต้องที่สุตถุ์นั่นเอง ความงดงามของสุนทรียภาพในด้านอุปมาโวหาร ได้แก่

เขาค้นพบศพดวงดาวได้ราวฟ้า

ดาวแห่งรักและศรัทธาที่สูญหาย

จากแสงแรกจวบถึงแสงสุดท้าย

ซากศพดาวเดียวดายกระจายดิน

เขาสดเพลงปวดร้าที่ราวฝัน

การเดินทางครั้งนั้นถึงพลันสิ้น

กลับจากขอบฟ้าโพ้นหวนยลนิน

อุลลิต์นกล่อมบรรเลงเพลงแสงดาว (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2538: 64)

ในกวีนิพนธ์บทนี้ นอกจากจะพรรณนาถึงความสงบแล้ว ยังมีการสอดแทรกเอาหลักพุทธธรรมเอาไว้ด้วย คือเรื่องความสงบ ความสันโดษ และความไม่ยึดติดในโลกธรรมแปดประการ อันจะทำให้ก่อให้เกิดความทุกข์ใจติดตามมาในภายหลังได้ บทกวีนิพนธ์นี้สอนให้เราทั้งหลายที่อยู่ในโลกจะต้องปลง ปล่อยวาง ตลอดจนถึงการลด เลิก ละสิ่งที่เบียดเบียนอกุศลต่าง ๆ ที่มาครอบงำจิตใจ และต้องทำให้เป็นกลางเสมอ จึงไม่ทุกข์ ความงดงามของสุนทรียภาพในด้านอุปลักษณ์ ได้แก่

เด็กเล่นขายของของวันวาน

โตสู่พนักงานร้านเซเว่น

ป็นหน้ายิ้มพายเป็นวรรคเวร

รับขนมเคี้ยวเล่นเพิ่มไหมคะ

เฝ้าดูผู้คนผู้ร้อนร้อน

เรี่ยวแรงแห่งนครไม่รู้ลับ

ซื้อขายสินค้ายาคณานับ

ร่ำรวยอยู่กับความยากไร้ (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2530: 10)

ในกวีนิพนธ์บทนี้ นอกจากจะพรรณนาถึงความมีสติปัญญาในการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ผ่านเข้ามาในชีวิตแล้ว ยังสื่อถึงความเสมอภาคในด้านความเป็นมนุษย์ ที่จะต้องประสบพบเจอในสิ่งต่าง ๆ การพบเจอผู้คนที่มีความหลากหลายอาชีพ การไม่เอาเปรียบผู้อื่น การมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทั้งคนจนและคนรวยก็ถือว่าเป็นคนเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงไม่ควรปฏิบัติตนอย่างเลือกชนชั้นวรรณะ แต่ว่าควรที่จะต้องหันมาเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน ประดุจว่าคนทั้งโลกล้วนแต่เป็นพี่น้องสายเลือดเดียวกันนั่นเอง ความงดงามของสุนทรียภาพในด้านเทศนาโวหาร ได้แก่

ยิ่งโศคลาภาบเลือดและน้ำตา

เทพธิดาโศคลาภยิ่งอาบฝัน



อดีตสาวชานาผู้จำบัลย์
โชคชะตาพลิกผันให้งานดี
เป็นผู้เที่ยวมอบรางวัลแห่งฝันค้าง
ประชาชนต่างทางต่างวิถี
แม้ต้องสู้ดิ้นรนจนทั้งปี

แต่ผญาลาตารีพรงนี้รวย (ไพโรจน์ทร์ ขาวงาม, 2541: 136)

ในกวีนิพนธ์บทนี้ นอกจากจะพรรณนาถึงความอดทน ความอดกลั้น ความมุมานะพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะต่าง ๆ ที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต ยังมีการสอดแทรกเอาหลักพุทธธรรมเอาไว้ด้วย คือ เรื่องความอดทน อดกลั้น ความลำบากในสิ่งทั้งหลายที่จะต้องพบเจอ ตลอดจนถึงความทำความฝันให้เป็นความจริงด้วย ชีวิตของมนุษย์ทุกคนบนโลกใบนี้ ล้วนต้องพบเจอกับความทุกข์ ความสุข ความพลัดพราก ความลำบากใจด้วยกันทั้งสิ้น แต่ว่าเราทุกคนไม่ควรท้อแท้กับชีวิตของเรา ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาใดทั้งสิ้น แต่ว่าเราควรมุ่งแสวงหาแต่สิ่งที่เป็นความดีให้กับชีวิตของเราเองอย่างไม่มีวันหยุด โชคชะตาชีวิตจะเป็นอย่างไรก็ย่อมที่จะขึ้นอยู่กับการกระทำของตัวเราเป็นสำคัญนั่นเอง

สรุปแล้วจะต้องคัดเลือกให้ได้รับรางวัล กวีได้ถ่ายทอดความรู้สึก หรือจินตภาพของตนผ่านหลักเกณฑ์ทางวรรณศิลป์ ได้อย่างพินิจพิเคราะห์ไตร่ตรอง แม้แต่ครั้งลักษณะการนำเสนอไม่เหมือนกัน ประเภทบทกวีต่างกัน วิธีดำเนินเรื่องแตกต่างกันไป โดยสรุปรวมแล้วอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่มีองค์ประกอบทางสุนทรียภาพครบถ้วน หรือเกือบบริบูรณ์ ดังตัวอย่างการประกาศรางวัลของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ซึ่งเป็นบทกวีที่ได้รับรางวัลซีไรต์ ปีพุทธศักราช 2538 ม้าก้านกล้วยเป็นรวมบทกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ที่สะท้อนให้เห็นพลังชีวิต และจิตใจของคนชนบทที่เข้ามาสู่เมืองด้วยความใฝ่ฝัน และความหวังถึงชีวิตที่ดีกว่า และได้กลายเป็นพลังสำคัญอันสร้างสรรค์สังคม แม้คนชนบทจะพบกับชีวิตแปลกแยกในสังคมเมือง แต่ความผูกพันโหยหาชีวิตในถิ่นเดิม เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้คนชนบทยืนได้ ไพโรจน์ทร์ ขาวงามสามารถใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ สร้างความกลมกลืนของรูปแบบและเนื้อหาด้วยการสรรคำ ถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจให้ผู้อ่านได้ร่วมรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และสารที่สื่ออย่างสมบูรณ์งดงาม ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว ม้าก้านกล้วยของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม จึงมีความดีสมควรยกย่องเป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนของประเทศไทย ตัวอย่างบทกวี

คห. ย่อจาก ความเห็น
ตรงประเด็นหลงประเด็นไม่เห็นหน้า
ชิงสำเร็จความใคร่ในวาจา
เป็นปัญหาโลกแตกกระแทกแซ่ (ไพโรจน์ทร์ ขาวงาม, 2560: 114)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือ สัมมาวาจา และการมองโลกด้วยการใช้โยนิโสมนสิการ ด้วยการใช้อยุทธพิจารณาพินิจถึงคุณและโทษของวาจาที่เราได้กล่าวออกไปโดยคิดและไม่คิดนั่นเอง การประเมินค่าทางบทกวีนั้นมีความละเอียด ต้องดูในหลายปัจจัยประกอบกันไป ไม่ควรเจาะจงไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ความโดดเด่นทางด้านรูปแบบฉันทลักษณ์ เนื้อหา จินตนาการภาพ อาจจะยังไม่



เพียงพอ ต้องถึงการนำเสนอในแง่สร้างสรรค์ ได้ความคิด ความรู้สึกใหม่จนถึงได้รับความฉงน อย่างเช่นในกรณีของบทกวีรูปแบบอย่างศักดิ์สิริ มีสมสืบ คณะกรรมการตัดสินยังชื่นชมว่า ศักดิ์สิริ มีสมสืบ สร้างฉันทลักษณ์อิสระขึ้นมาใหม่จากความรุ่มรวยของฉันทลักษณ์ไทยแต่เดิม มีรูปแบบเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับเนื้อหาที่สรรใช้เป็นคำง่าย เรียงร้อยอย่างมีลีลาจังหวะ สร้างลำน่านทรงพลังให้จินตภาพมาตรฐานดั้งเดิมของบทกวีที่โบราณนิยมแต่งไว้ถือว่า เป็นแบบที่ยึดถือได้เช่นกัน เพราะขึ้นชื่อว่า บทกวีย่อมหนีไม่พ้นไปจากรูปแบบที่เหมาะสม ถ้อยคำที่คัดสรรอย่างเหมาะสมกับจินตภาพเหตุการณ์ เช่น

เจ้าลิมนอนซ่อมพุ่มกระพุ่มต่ำ เด็ดใบบอนชอนน้ำที่ไรฝ้าย
พี่เคี้ยวหมากเจ้าอยากพี่ยังตาย แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหนู

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่ประกอบด้วยความรัก และความห่วงใย ความโยยหาเป็นบ่อเกิดแห่งความโลภ และความยึดติด ความกังวลใจทำให้เกิดความทุกข์คำสัมผัสคล้องจองกันอย่างได้จังหวะมีความไพเราะ การอุปมาอุปไมยที่เห็นภาพลงตัว สะเทือนอารมณ์ คือรูปงาม โวหารดี ลีลาชวนติดตาม และอรรถรส ที่ถือว่าเป็นสุดยอดแห่งการเขียนบทกวีแล้วได้แก่

อยากมีที่ดินสักแปลงหนึ่ง
คิดถึงภูเขาลำเนาป่า
ที่ที่ลำธารไหลผ่านมา
ที่ที่มีนาแถบแควนั้น
ปลูกบ้านสักหลังอย่างใจวาด
ธรรมชาติรอบข้างอย่างใจฝัน
ขุดบ่อเลี้ยงปลาอย่างสามัญ
พืชพันธุ์ข้าวน้ำอย่างทำกิน
อยู่สงบสันโดษโดยวิถี
ชีวิตไม่มีหนี้สิน
ครอบครัวยุติธรรม
ท้องถิ่นทั้งหลายสายกลาง
เขียนหนังสือในบ้านอ่านหนังสือ
ศิลปะสารสื่อสรรค์สร้าง
รถสักคันทันสมัยเดินทาง

เยี่ยมเพื่อนถึงต่างจังหวัดไกล (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2540: 78)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ รวมเรียกว่า ความพหมี พหุใจ และความไม่ยึดติดในสิ่งต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความทุกข์ใจตามมาในภายหลัง ความยึดติดเป็นความทุกข์ ความปล่อยวางเป็นความสุขยิ่ง และความสุขอย่างอื่นนอกจากความสงบ ความสันโดษไม่มีเลย มีคำถามว่าทำไมต้องยึดถือแบบเก่าจึงต้องมีการถามกลับว่านับแต่มีการเขียนบทกวีมา มีบทกวีของใครที่



ไพเราะได้นื้อหา กินใจ สะเทือนอารมณ์เท่าศรีปราชญ์ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สุนทรภู่ ชิต บุรทัต ซึ่งแต่งในรูปแบบฉันทลักษณ์เดิมบ้าง ถ้าแต่งขึ้นมาใหม่ รูปแบบใหม่ดีกว่าต้องเป็นที่ยอมรับกันแล้วเช่นกัน อย่างเช่นบทกวีที่ชื่อร้อยอังกคาร กล่าวถึงการแต่งที่แปลกไปจากฉันทลักษณ์เดิมของอังกคาร กัลยปัญญาพงศ์ ที่แปลกออกไปเพียงบางส่วนเท่านั้น สุนทรียภาพ คือความงามที่จะต้องงามกินใจมีประโยชน์ เสพแล้วชื่นใจเร้าอารมณ์ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใดงานเขียนนั้นจะไม่ล้าสมัยเป็นอมตะ ทนต่อการพิสูจน์ในความงามนั้น และความงามนั้นจะต้องเป็นอกาลิโก คือไม่จำกัดกาลเวลา ตัวอย่าง เช่น

แม่นไม้ตายก่อนวัยอันควร

ย่อมต่างล้วนตามวัยในต่างหวัง

ขอเพียงเฝ้างามตามกำลัง

ตราบฝากฝังถ่านเฝ้าเฒ่าธูลี (ไพโรจน์ทร์ ขาวงาม, 2548: 150)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องประสบพบเจอแน่นอน ไม่ช้าก็เร็วตามอำนาจของบุญและบาปกรรมที่เรานั้นได้กระทำให้มา ตั้งแต่อดีตกาลถึงปัจจุบันนี้นั่นเอง แต่การมีชีวิตอยู่โดยเพื่อสร้างความดีแก่สังคม ศาสนา ประเทศชาติ และบ้านเมืองนั้นย่อมมีเกียรติยิ่งนักหนา บุคคลใดมีชีวิตอยู่เป็นร้อยปีแต่ไม่สร้างความดีก็สูญเปล่า ส่วนบุคคลใดแม้จะมีชีวิตอยู่เพียงไม่นานแต่ได้เพียรสร้างคุณงามความดีทุกอย่างสม่ำเสมอตราบชีวิตแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมเปรียบเสมือนว่าเป็นผู้ไม่ตายนั่นเอง

เป็นความงามที่อมตะตรึงใจ ไม่ว่าจะรับสารนั้นในกาลเทศะใด รายละเอียดทั้งหมด คือตัวอย่างของสุนทรียภาพในบทกวีรางวัลซีไรต์ และบทกวีอื่นของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม เป็นความงามด้านคำความหมายตลอดถึงกลบท แห่งการแต่งบทกวีรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระบบฉันทลักษณ์ ไรฉันทลักษณ์ ซึ่งมีความงดงาม และฉายภาพออกมาให้เห็นพ้องเป็นนิมิตแห่งธรรมในบทกวีซึ่งสามารถอ้างอิง เป็นแบบอย่างในการที่จะรังสรรค์งานบทกวีให้มีคุณภาพต่อไป รวมทั้งซ่อนคำสอนทางคุณธรรมจริยธรรม คือให้สามารถเกิดการนำไปปฏิบัติเพื่อความสะอาดสว่างสงบต่อไป

การนำเสนอแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวี ของไพโรจน์ทร์ เนื้อหาของบทกวีนิพนธ์ทั้งหมดของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม การนำเสนอแนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวี ของไพโรจน์ทร์ เนื้อหาของบทกวีนิพนธ์ทั้งหมดของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ได้แก่ ม้า ก้านกล้วย ดอกพะยอมยามยาก ไม่ใช่กวีนิพนธ์จากชายป่าอารยธรรม ไหมแท้ที่แม่ทอ คำใดจะเอ่ยได้ตั้งใจ คือดวงใจและไฟฝัน และลำนำวเนจร นำมาเรียบเรียงใหม่เพื่อให้เห็นถึงหลักพุทธธรรม ที่เกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทกวีนิพนธ์ คือเพื่อแสดงให้เห็นว่า เป็นบทกวีนิพนธ์แห่งความรู้สึกเป็นนิราศทางจิตวิญญาณที่ผูกพันกับสภาพความเป็นจริงของยุคสมัย แม้ว่าจะเป็นบันทึกการเดินทางอันจะแสนเจ็บปวดของลูกชายชาวนามาสู่กรุงเทพมหานคร แต่ตัวก็เป็นบันทึกความรู้สึกร่วมของชนกลุ่มใหญ่ไม่น้อยในสังคมไทย



บทกวีนิพนธ์เหล่านี้ อาจถือเป็นตัวแทนของความเปราะบางอ่อนโยนของวัฒนธรรมไทยในอดีต กาล ซึ่งกำลังถูกทำลายจากความสำเร็จทางวัตถุในวัฒนธรรมสังคมเมืองกรุง การคร่ำครวญอาลัย การแรม ร้างจากความฝันของกวีจึงแทนเสียงคร่ำครวญอันเจ็บสลับของกลุ่มชนอีกมากมาย ที่ต้องยอมรับความ สูญเสียสิ่งที่มีค่า อันเป็นที่รักไปโดยไม่สามารถที่จะปกป้องไว้ได้ กวีนิพนธ์เป็นนิราศที่สร้างความฝันของ มนุษย์ร่วมสมัย ที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วที่หลากหลาย และมนุษย์ที่ต้องปรับใจรับ กับสภาพความเสื่อมสลายของอุดมคติเดิม เช่น

แม้วันนั้นฉันทพลาดโอกาสใจ

คงทรมนหม่นไหม้ในแสนเศร้า

ใช่แสนสุขวันนี้ที่ตื่นเช้า

ฉันยังเฝ้าอ่านหนังสือคือที่รัก (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2547: 24)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความทุกข์ที่เกิดจากความยึดติด เพราะว่า ความรักนั้นเป็นหนทางมาแห่งความทุกข์ใจ ความตรอมใจ และความเสียใจ ความยึดติดทำให้เกิดทุกข์ ใจ ส่วนความไม่ยึดติด ความปล่อยวาง และความไม่โลภเป็นทางมาแห่งความสุข ความสงบ ความปิติสุข และความสบายใจแต่มนุษย์ย่อมมีปัญหา อันเข้มแข็งพอที่จะผ่านเวลาอันเจ็บปวดเหล่านี้ ใช้ความฝันของ ตนสร้างอุดมคติใหม่อันงดงามกว่าเดิมขึ้น เพื่อให้ความดีงามใหม่ของอุดมคติใหม่ ได้ผลิบานไว้ประดับโลก เพื่อความสุขร่วมกันของมนุษยชาติ ดังกวีให้ภาพไว้ในตอนสุดท้ายว่า ดอกไม้ใหม่สะพรั่งทั้งสวนมนุษย์ ส่วนในกวีเล่มอื่นของไพวรินทร์ขาวงาม ผู้วิจัยแสดงให้เห็นตลอดทั้งสี่บทที่ผ่านมา เป็นการตั้งคำถามเชิง การมีอยู่ เช่น อุดมการณ์ที่แสวงหา ความดี ความงาม ความสุข การดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย ตั้งแต่ การก่อเกิดจนกระทั่งการตายจากโลกนี้ ผ่านความงามหรือสุนทรียะ คือรสคำ ได้แก่ กลบทวรรณศิลป์ใน การแต่งตามขนบธรรมเนียมแห่งการแต่ประเพณีนั้นรส คือความหมาย สัจธรรม อุดมคติในการใช้ชีวิตที่ ช่อน้อยอย่างเต็มรูปแบบ สามารถให้แนวทางในการประพันธ์ได้อย่างดี ในขณะเดียวกันความหมายที่ช่อน อยู่ได้ทำหน้าที่ในการจรรโลงโลก และขัดเกลาตนเองของผู้เขียน ผู้เสพงานบทกวีให้เข้าถึงความงดงาม และความสุขได้ตามประสบการณ์ของบุคคล เช่น

สนามหลวงอบอุ่นค้ำ คนจร

ดึกตื่นอาศัยนอน นุ่มหญ้า

พิศเดือนเพ่งดาวตอน ดิ่งตก

หลังแนบดินแต่หน้า แนบฟ้าในฝัน (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2548: 62)

สำหรับม้าก้านกล้วย กวีนิพนธ์ซีไรต์ และบทกวีเล่มอื่นที่แต่งโดยไพวรินทร์ ขาวงาม คือ การได้ อาศัยจินตนาการจากวัยเยาว์ เชื่อมโยงเข้ากับโลกปัจจุบันที่เติบโตวัย และเติบโตเชิงความคิด เป็นความ ผูกพันของนักเขียนที่ยังไม่ลืมถิ่นเก่าบ้านเกิด แม้จะมาใช้ชีวิตเพื่อหน้าที่การงานในกรุงเทพฯ แต่อารมณ์ ถวิลหาต่อทุ่งนา และน้ำใสใจจริงของคนชนบทยังคงมีอยู่ไม่เสื่อมคลาย และเป็นจุดเริ่มให้กวีอาสาเป็น สารคดี ชีวม้าก้านกล้วยหนีโลกแห่งความแออัดแบบวิถีเมือง ทะยานสู่โลกแห่งความงามธรรมชาติแบบวิถี ชนบท เพื่อนำมาสู่การตรึงตรองและแสวงหาถิ่นใดที่ควรค่าแก่การรอนแรมมาพักพิง และชื่นชมความงาม



ในระดับจิตวิญญาณ ม้าก้านกล้วย เมื่อวิเคราะห์แล้วอารมณ์ที่ปรากฏชัดที่สุด คืออารมณ์โหยหาอาลัยของกวี

เป็นความโหยหาความรักและความฝันความรักนี้ คือความรักในมาตุภูมิของกวี คือแผ่นดินอีสาน ความทรงจำแห่งอดีตอันงดงามของอีสานและความรักในคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมอันกำลังสูญสลายอย่างไม่มีวันหวนคืนความฝัน คืออุดมคติอันงามของการดำรงชีวิตอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์ และความใฝ่ฝันที่จะนำพามนุษย์ไปสู่สิ่งที่สูงส่ง ในภavnาน่าจะประกอบไปด้วยบทประพันธ์ชื่อม้าก้านกล้วยจำนวน 4 บท เป็นความอธิบายความหมายของม้าก้านกล้วย และเกริ่นนำให้อ่านได้เข้าใจสารที่กวีต้องการจะสื่อ ม้าก้านกล้วยเป็นภาพพจน์ตัวแทนตัวตนของกวี ในฐานะชาวนาชนบทที่มุ่งสู่เมืองเพื่อกันหาชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นสัญลักษณ์ของความสมถะเรียบง่ายของชีวิตชนบทเดิม เช่น

ปลงป่าปลูกเมืองสร้าง สุขุทัย

จารึกวีรกรรมไพ เศษพัน

ใครสร้างและเหล่าใคร คุมครอบ

อดีตลึกลับลึกคั่น ขุดถ้อยถามหา (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2538: 79)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความดีเป็นสิ่งที่สำคัญ ความดีเป็นที่ปรารถนาของมวลมนุษยทุกคน และความดีนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ตายไปตามร่างกายและวิญญาณ แต่ความดีที่เราได้กระทำนั้นจะมีผลต่อการทำงานทุกอย่างของมนุษย์ทั้งทางกายและทางใจ คุณงามความดีย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมเจริญขึ้นไป

ภาค 1 แผ่นดินถิ่นทุ่ง

เป็นเนื้อหาพรรณนารักความงาม ความผูกพันต่อแผ่นดินอีสาน และในบทกวีสามารถถ่ายทอดความงามความละเมียดละไมของแผ่นดิน ธรรมชาติและวิถีชีวิตของมาตุภูมิอย่างประณีตงดงามในกวีนิพนธ์หลายบท เช่น เจ้าสาวใบตอง เธอเจ้าสาวใบตองในร่องสวน เคยชวนลมมาพ้อห่อข้าวขาวจะออกทุ่งออกทางทุกครั้งคราว ต้องห่อข้าวห่อของแล้วท่องไป ถึงยามหิวแกะห่อก็ข้ามหอม ถึงกลางแดดแผดดมก็หอมได้ ละคำเคยอ้อมหอมถึงหัวใจ หอมแต่น้อยคุ้มใหญ่หอมไม่จาง ไพวรินทร์รำพันถึงมาตุภูมิอีสานอันงดงามอบอุ่นของตนอย่างอาลัยอาวรณ์เพียงนั้น เนื่องจากการพลัดพรากจากมาตุภูมิที่รักนี้ มีเหตุผลอันเจ็บปวด เพราะเป็นความจำเป็นแห่งการอยู่รอด บังคับผลักดันให้ลูกชาวนาทั้งถิ่นไปสร้างตนในเมืองหลวงซึ่งเป็นภาระหนักหนาและดูแทบที่จะไม่มีความหวังเลย อีกทั้งความหวังที่จะกลับไปสู่แผ่นดินอีสาน ไม่อาจที่จะหวังว่าจะกลับไปสู่แผ่นดินที่รักที่เหมือนเดิมได้อีกด้วย เช่น

แดดบ่มลมโอบดั่งบ้า

ลูกชายชาวนาผิวก้าน

ตราตรำทำนาช้านาน

จำต้องจากบ้านไปไกล

จากแม่ไปรบในเมืองหลวง

ศึกนี้หนักหน่วงกว่าศึกไหน

เพลงศึกก็ก้องหัวใจ

สมรภูมิเมืองใหญ่ภัยสงคราม

วันทระทมลมทุ่ง

สังเวยแล้วมุ่งเดินข้าม



ลาก่อนแผ่นดินถิ่นคาม อย่าเลยอย่าปรัมพำกัน
 ไม่รบไม่อาจสุขสงบ แม้รบแล้วพ่ายพับผืน
 ขอสู้อวยชัยวัน สักชาติหนึ่งอันอาจจง (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2538: 125)

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือความอดทน ความพยายาม ความมุมานะและความซื่อสัตย์ต่อตนเองและสังคม เข้าทำนองสุภาษิตไทยที่ว่า อดเปรี้ยวไว้กินหวาน เป็นต้น เพราะฉะนั้นความอดทน ความพยายามในวันนี้ย่อมเป็นบารมีที่ยิ่งใหญ่ จะตามติดตัวเราไปตลอดชีวิตอย่างแน่นอน ประมาณมิได้เพราะว่าอีสานแสนงานนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว ไพวรินทร์พรรณนาถึงความล่มสลายของสังคมชนบทในอีสาน ความล่มสลายของชาวนาและความล่มสลายของค่านิยมเดิม ชาวนาต้องทิ้งบ้านเกิดทิ้งความสมถะเรียบง่าย ความเป็นอิสระของชนบท มาเป็นแรงงานในเมืองหลวง มุ่งแสวงหาเงินทองและความมั่งคั่ง เพื่อนำวัตถุและความมั่งคั่งกลับบ้านเกิด เป็นการสร้างค่านิยมแห่งการบูชาวัตถุให้เพิ่มพูนขึ้นในชนบทด้วย ความเปลี่ยนแปลงและความสูญสลายของคนอีสานในอดีต ยิ่งทำให้ความโหยหาอาลัยของกวีมีความเจ็บปวดรันทดยิ่งขึ้น ดูความหวังไม่ได้ที่จะให้อดีต อันงดงามนั้นกลับคืนมาอีกด้วย

ภาค 2 แผ่นดินถิ่นเมือง

ในมำก้านกล้วยเป็นการพรรณนาถึงชีวิตในกรุงเทพมหานครที่ลูกชาวนาต้องมาอาศัยอยู่ เป็นสภาพของปัญหาอันซับซ้อนของกรุงเทพมหานครปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และปัญหาอันบีบคั้นต่าง ๆ ของสังคมเมือง ภาพของกรุงเทพมหานครที่กวีพรรณนาถึงเป็นภาพที่หมองหม่น เป็นเมืองในม่านหมอกของความเศร้าโดยเฉพาะในใจผู้แปลกถิ่น กวีจำใจต้องมาเผชิญกับชีวิตอันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ทั้งต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหา ความรันทดลึกซึ้งด้วยตระหนักว่า ไม่สามารถกลับไปหาอดีตได้แต่ก็ไม่สามารถไปสู่ความสำเร็จอันมุ่งหวังได้เช่นกัน กวีพรรณนาถึงความเจ็บปวดที่ได้รับในฐานะลูกอีสานคนหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากวีกำลังพูดแทนกลุ่มชนที่ร่วมชะตากรรมเดียวกันอีกจำนวนมหาศาล มีทั้งกลุ่มกรรมกรในโรงงานคนเฝ้ายามในเมือง หญิงบริการ และหนุ่มนักร้อง เช่น (ไพวรินทร์ ขาวงาม, 2539: 80)

ขึ้นชื่อเจ้าต้นกล้า เลือดเนื้อชาวนาต้องกล้าหาญ
 คราเคียวสนิมกร่อนรอนราน คราจำจากบ้านไปรบ
 ไปกับกองทัพเศรษฐกิจ หน้าที่มีคิดเลี้ยวหลบ
 พรคพวกเคลื่อนไหวพลสมทบ ถนนฝุ่นฟุ้งตรลบกลบตา

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือการไม่เอาเปรียบคนอื่น การมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานของตนเอง และการเอาใจใส่กับงานให้เต็มกำลังความสามารถ ให้สมกับการได้รับมอบหมายดังนั้น ในภาคสอง แผ่นดินถิ่นเมืองจึงเป็นการพรรณนาให้เห็นสภาพอันรันทดของกรุงเทพมหานคร หรือนครใต้แสงดาว ซึ่งเป็นที่รวมแห่งความทุกข์อันหลากหลาย มีอาจหลบลิ้นหนีไปได้หากต้องเผชิญอยู่ทุกคำเข้าอย่างอดทนอย่างรันทด และอย่างเจ็บปวดสิ้นหวัง นครใต้แสงดาวจึงเป็นมหานครผ่านความทุกข์ ซึ่งคนตกทุกข์ทั่วเขตประเทศไทยต่างมุ่งหวังหลีกหนีเข้ามา แม้แต่รุกเทวดายังจำต้องทิ้งป่าดงพงไพรมาอยู่เมืองเพื่อหวังการอยู่รอดจากเครื่องเช่นไหหัว



ภาค 3 แผ่นดินถิ่นใด

ในบทนี้กวีได้พยายามปลงใจ ยอมรับสภาพแห่งการพลัดพรากจากถิ่นเดิมและความโหยหาอันลึกซึ้งที่ไม่อาจเลื่อนหายไปได้ หรือมิเช่นนั้นกวีจะสร้างทำใจขึ้นชม ประชดความทุกข์ ความเจ็บปวดของตนเอง ดังเช่นบทนรทของเรา ซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงประชดตนเองว่าอยู่ในรกรานั้นสบายดี สร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านพอกับการประกาศอย่างเจ็บปวดของกวีเองว่า ความฝันนั้นตายเสียแล้ว แม้กวีจะพยายามฝันเพียงไรก็ตามในความเจ็บปวดนี้เองกวี ต้องใคร่ครวญถามใจตนเองแทนมนุษย์ร่วมสมัยอีกจำนวนไม่น้อยว่า ชีวิตนี้มุ่งหน้าไปทางไหน ตัวอย่างบทกวี เช่น (ไพโรธินทร์ ขาวงาม, 2547: 82)

พรรคพวกเคลื่อนพลสมทบ	ถนนฝุ่นฟุ้งตรลบกลบตา
ลมทุ่งดูแลแม่ด้วย	ไม่มีวัยจะกลับมาหา
พร้อมด้วยเกียรติยศเหรียญตรา	เชิดหน้าชูตาแผ่นดิน
จึงเจ้าตันกล้าหาญ	เจ็บไปเหมือนตายตราบสิ้น
หรือเชี่ยวชาญโคราโทดหมิพ	ฉีกชิ้นเนื้อลูกของแม่แล้ว

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์บทนี้ คือการไม่คอร์ปชั่น การไม่เป็นคนคดโกง การไม่เอาเปรียบกับคนอื่นที่ดีกว่าตนเอง แต่จะต้องมีความสามัคคี ความจงรัก ความภักดี ความซื่อสัตย์ ความสุจริต การปรองดองสมานฉันท์ ตลอดจนการไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง และการไม่ทำธุรกิจที่ผิดกฎหมายอีกด้วยนัยนเองในท้ายที่สุดของความหม่นหมองสิ้นหวังกวี จบบทด้วยบทคร่ำครวญซึ่งเป็นการรำให้กับอดีตเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะกล้าหาญพอจะวาดหวังอนาคตทั้งมงาม ท่ามกลางหยาดน้ำตา และความอาลัยเสียดายอดีตที่ผ่านมา

บทสรุป

แนวคิดเชิงสุนทรียภาพทั่วไป เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามที่ปรากฏในงานศิลปะและธรรมชาติ ได้แก่ แนวคิดเชิงสุนทรียภาพในบทกวี เป็นสุนทรียภาพแห่งชีวิต และมีคุณค่าทางจิตศิลป์ ด้านอารมณ์ความรู้สึก ที่เกิดจากสุนทรียะในเชิงจินตนาการ บทกวีนี้มักจะสื่อสารทางความคิด ต่อบรรดาการสร้างสรรค์งานศิลปะ ทำให้สัมผัสถึงรสแห่งศิลปะ ความงดงาม ความไพเราะ เสนาะหูและสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปิติยินดี อิ่มเอมจิตใจ และชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ บทกวีนิพนธ์นี้สามารถทำให้ผู้ที่เสพรสชาติบทกวีนิพนธ์ของไพโรธินทร์ ขาวงาม ได้รับรู้ถึงรสชาติของความพิสดาร ซึ่งเกิดจากสำนวน และถ้อยคำแห่งการประพันธ์ที่ผู้ประพันธ์ได้ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านตัวบทกวีนิพนธ์ ได้แก่ รสแห่งความรัก รสแห่งความขบขัน รสแห่งความเมตตากรุณาที่เกิดภายหลังความเศร้าโศก รสแห่งความโกรธเคือง รสแห่งความกล้าหาญ รสแห่งความกลัว ตื่นเต้นตกใจ รสแห่งความขัง ความรังเกียจ รสแห่งความพิศวงประหลาดใจ และรสแห่งความสงบ



แนวคิดเชิงสุนทรียภาพและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏ ในบทกวีของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ประกอบด้วย 2 อย่าง คือ (1) สุนทรียภาพ หรือสุนทรียศาสตร์ ได้แก่ การเล่นคำ การสรรคำ คำสัมผัสทั้งในและนอก สำนวนในการประพันธ์ โวหารลีลาในการแต่ง และคำที่ใช้อุปมาอุปไมยในเชิงเปรียบเทียบ และ (2) ธรรมะ หรือหลักพุทธธรรม ได้แก่ ความกตัญญู ความสงบ ความสันโดษ ความเสียสละ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ ความเพียร และความรู้สึกลึกซึ้งในการบริหารงานส่วนรวม ตลอดจนจนถึงการมีความคิดที่ตีงมด้วยส่วนคุณค่าความสำคัญของสุนทรียภาพ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทกวีนิพนธ์ของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม คือ (1) สุนทรียภาพในบทกวีเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้เกิดความงดงาม ในแง่ของวรรณศิลป์ที่ถูกถ่ายทอดออกมาจากอารมณ์ความรู้สึก ความนึกคิด และจินตนาการ ได้แก่ การเล่นคำ การสรรคำ คำสัมผัส สำนวน โวหาร และการอุปมาอุปไมย จึงทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงรสชาติที่งดงามของบทกวีนิพนธ์ผ่านการสัมผัส และ (2) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทกวีของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ได้แก่ ความกตัญญูทุกเวที ความสันโดษ ความเสียสละ ความถ่อมตน ความกล้าหาญ และความซื่อสัตย์

ส่วนรูปแบบแนวคิดเชิงสุนทรียภาพ และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในบทกวีของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม คือบทกวีของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวคิดส่วนหนึ่งมาจากปรัชญาชีวิตแบบธรรมชาตินิยม จากการพบปะผู้คน การเดินทางไกล การศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาการเข้าใจในสังคมเมือง และสังคมชนบท ตลอดจนจนถึงการเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตการปล่อยวางซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในช่วงเวลาหนึ่งของชีวิตไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของคำประพันธ์ที่ถูกเรียกว่า บทกวีนิพนธ์ ที่ผู้ประพันธ์ต้องการให้ผู้อ่าน ได้รับรู้เรื่องราวบางอย่างที่แฝงไปด้วยข้อคิดและจินตนาการอันล้ำเลิศ ที่ถูกระบายออกมาเป็นบทกวีนิพนธ์จำนวนหลายเล่ม

ผู้แต่งบทกวีจะต้องใช้ระยะเวลาอยู่หลายปีจนกว่าจะสามารถคิดค้นคำประพันธ์ออกมาได้อย่างชาญฉลาด และนับว่าเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ผู้ประพันธ์บทกวีทำจนสำเร็จ จนกลายมาเป็นผลงานเพชรน้ำเอกที่ยิ่งใหญ่ออกสู่สังคมไทย ที่สะท้อนเรื่องราวสำคัญบางอย่างจากอดีตสู่ปัจจุบัน บทกวีทุกบทล้วนมีแนวคิดที่เป็นเหมือนปรัชญาในการดำเนินชีวิต ทำให้เป็นสิ่งที่เรียกว่า บทกวีนิพนธ์ที่เป็นอมตะไปตลอดกาล เพราะว่าประกอบด้วย หลักสุนทรียภาพที่มีความงดงามสอดแทรกด้วยหลักพุทธธรรมที่ล้ำค่า กล่าวคือบทกวีนิพนธ์ของไพโรจน์ทร์ จึงเป็นบทกวีนิพนธ์ที่ทรงคุณค่ายิ่งนัก

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2546). ปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.
- กิริติกันต์ บุญฤทธิ์. (2551). โลกทัศน์ในรวมบทกวีนิพนธ์ของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม. กรุงเทพฯ: สยาม.
- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2548). สุนทรียศาสตร์และหลักปรัชญาศิลปะ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ: สยาม.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2551). กวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม. กรุงเทพฯ: สยาม.



- นพวรรณ งามรุ่งโรจน์. (2559). บทคร่ำครวญในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: คำนำ.
- นฤมล อินทรลักษณ์. (2545). วิจารณ์ลีลาในการเสนอภาพลักษณ์สังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2550). เพียงความเคลื่อนไหว. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- ประเสริฐ ศีลรัตน. (2545). สุนทรียศาสตร์ทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพวรินทร์ ขาวงาม. (2547). ม้าก้านกล้วย. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- ไพวรินทร์ ขาวงาม. (2547). เจ้านกแก้ว. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- ไพฑูรย์ ธีธัญญา. (2554). วรรณคดีสี่เขียว. กรุงเทพฯ: นาคร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.
- วนิดา ขำเขียว. (2543). สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- วรรณนะ หนูหมื่น. (2545). จินตภาพในรวมบทกวีนิพนธ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. (2542). สุนทรียภาพของชีวิต. กรุงเทพฯ: มหาวิ



ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

LEGEND OF THE OCCURRENCE OF THE VISHNU

FOOTPRINT'S IN BRAHMANISM-HINDUISM

พระวรวุฒิ วิสุทธิเมธิ (โอทอง)

PhraWorawut Wisutthimethi (Othong)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

e-mail: warawut19952538@G-mail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 23 พฤษภาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 26 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

รอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทของพระวิษณุเทพ ที่พระองค์ทรงเสด็จมาประทับเอาไว้ยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง เป็นนิมิตหมายแห่งความเจริญรุ่งเรืองของนิกายไวษณพ และเป็นสัญลักษณ์แทนพระวิษณุเทพ ในการปราบอธรรมให้หมดไปจากไตรโลก ซึ่งรอยพระวิษณุบาทมักจะปรากฏบนแผ่นหินสีดำมีทั้งรอยพระบาทคู่ และพระบาทเดี่ยว ตามตำนานเล่าว่ามีอยู่ 5 แห่ง ได้แก่ 1) รอยพระวิษณุบาทที่เมืองหริทวาร 2) รอยพระวิษณุบาทที่เมืองพัทรีนาถ 3) รอยพระวิษณุบาทที่เมืองคยาสี่สะ 4) รอยพระวิษณุบาทที่เมืองรามศวร และ 5) รอยพระวิษณุบาทที่เมืองวารณสี การเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดขึ้นจากการอันเชิญของเหล่าเทพยดาบนสรวงสวรรค์ อ้อนวอนเพื่อให้พระวิษณุเทพทรงอวตารลงมาปราบอสูร ที่เที่ยวทำความเดือดร้อนไปทั่วสามโลก อีกประการหนึ่ง พระวิษณุเทพจะทรงประทานรอยพระวิษณุบาท ให้กับสาวกผู้รักดี และอุทิศตนต่อพระองค์ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ระลึกถึงพระองค์ และเพื่อเป็นสิ่งเคารพสักการะบูชา ให้เกิดความเป็นอุดมมงคล รอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นรอยพระบาทขนาดกลาง ไม่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนา รอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดขึ้นจากการอวตาร ของพระวิษณุเทพลงมาปราบอสูร และพระองค์ทรงได้ประทับรอยพระบาทเอาไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการปราบอธรรม

คำสำคัญ: ตำนาน, รอยพระวิษณุบาท, ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, คัมภีร์วิษณุปุราณะ



Abstract

The Vishnu's footprint is the footprint of the Lord Vishnu who had stamped in many holy places, it was the symbol of prosperity of Vaishnavism, and as the symbol of Vishnu to defeat the injustice of the worlds. The Vishnu's footprint often appears on the dark stone or rock, there are footprints in both of the pair and single. There are five places in the legend,1) the Vishnu's footprint at the Haridwar,2) the Vishnu's footprint at Padrinath,3) the Vishnu's footprint at Gayasisa,4) the Vishnu's footprint at Ramesh, and 5) the Vishnu's footprint at Varanasi. The occurrence of the Vishnu's footprint is not accident but it arose from the invitation of the deities in the heaven to request him to come down for defeating the demon who was suffered trouble all around the worlds. By the way, Vishnu has stamped the footprint to followers who are disciplined and dedicated to him as the spiritual anchor to remind him and for worship to be the highest good fortune.

Keywords: Legend, Vishnu's footprints, Brahmanism-Hinduism, Vishnu Purana

บทนำ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีตำนานที่เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระวิष्ณูบาท ซึ่งเป็นรอยเท้าขององค์พระวิष्ณู ชาวฮินดูเชื่อกันว่าเป็นสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ เป็นของอันล้ำค่าสูงส่ง เป็นเหมือนสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานให้มวลมนุษยได้กราบไหว้บูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล ตำนานการบังเกิดขึ้นของรอยพระบาทนั้น ล้วนแต่มีแง่คติธรรมคำสอน และเรื่องราวต่าง ๆ แอบแฝงไว้อย่างมากมาย จึงเป็นสิ่งที่ชวนให้บรรดาศาสนิกชนทั้งหลาย อยากค้นหาอยู่เสมอในเรื่องราวนั้นอย่างไม่มีวันจบสิ้น และในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็มีตำนานที่เกี่ยวข้องกับการบังเกิดขึ้นของรอยพระวิष्ณูบาท ซึ่งมีความเชื่อว่า รอยพระวิष्ณูบาท คือรอยพระบาทของพระวิष्ณู ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งการปราบอธรรม ตามความเชื่อของนิกายไวษณพ พระวิष्ณูเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ในการปกป้องไตรภพ ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์ และบาดาล เมื่อโลกมนุษย์เกิดความวุ่นวาย เป็นเหตุมาจากอสูรที่มาเบียดเบียน พระองค์จะทรงอวตารแบ่งภาคลงมาปราบอสูร และนำความสงบสุขกลับมาสู่โลกอีกครั้ง รอยพระวิष्ณูบาทนั้น ฝ่ายลัทธินิกายไวษณพ เชื่อกันว่าเป็นของมงคล และศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ประดุจดั่งตัวแทนแห่งองค์มหาเทพวิष्ณู เป็นสิ่งที่องค์มหาเทพวิष्ณูได้มอบประทาน มาเพื่อให้เหล่ามนุษย์บนโลกได้กราบไหว้บูชาขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคล ตามตำนานที่เกี่ยวข้องกับรอยพระวิष्ณูบาท ที่มหาฤๅษีวาลมิกิได้รจนาเอาไว้ความตอนหนึ่งว่า รอยพระบาทแห่งองค์พระวิष्ณูเทพ

พระองค์ทรงอวตารมาปราบอสูรในภาคต่าง ๆ พระองค์ทรงใช้พระบาทเหยียบอสูรเอาไว้ ปรากฏเป็นรอยพระบาทของพระองค์บนแผ่นหินสีดำมีอยู่ 5 แห่ง ได้แก่ เมืองหริทวาร เมืองพัทริณาก เมืองคยาสิสะ เมืองรามศวร และเมืองวารณสี การอวตารลงมาขององค์พระวิष्ณูเทพ จะเป็นมูลเหตุให้เกิดรอยพระวิष्ณูบาท ในปางรามาวตาร เพื่อปราบเหล่าอสูร และเพื่อนำความสงบสันติสุขมาสู่โลกมนุษย์อีกครั้ง การเสด็จอวตารขององค์พระวิष्ณูเทพ ในแต่ละครั้งนั้นหมายถึง การกอบกู้โลก และจักรวาลให้รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้ง



ปวงที่จะบังเกิดขึ้น เมื่อองค์พระวิษณุเทพเสด็จอวตารลงมาครั้งใด จะบังเกิดขึ้นซึ่งรอยพระวิษณุบาท รอยพระวิษณุบาทจึงเป็นเหมือนตัวแทน ของพระวิษณุเทพ ที่คอยให้แสงสว่างกลางใจแก่สาวกผู้ภักดี และอุทิศตนต่อพระองค์ ศาสนิกชนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีตำนานเรื่องเล่า และมีคติความเชื่อกันว่า หากได้ไปกราบสักการบูชารอยพระวิษณุบาททั้ง 5 แห่ง จะนำความสุขความเจริญรุ่งเรือง และความมีอำนาจมาสู่ชีวิต และครอบครัว บุคคลนั้นจะได้รับการคุ้มครองจากองค์มหาเทพวิษณุ ประดุจดั่งได้รับพรจากพระองค์ การบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยจิตศรัทธานั้น แสดงการได้เป็นสาวกผู้ภักดีต่อองค์มหาเทพวิษณุ

ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

รอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทแห่งองค์พระวิษณุเทพ ที่ได้ใช้ปราบเหล่ายักษ์และเหล่าอสูร และได้ประทานให้แก่สาวกผู้ศรัทธาต่อพระองค์ รอยพระวิษณุบาทนั้นตามความเชื่อของลัทธิไวษณพนิกาย คือนิกายที่นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่ ถือว่าเป็นของมงคลสูงสุด และเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่องค์มหาเทพที่ได้มอบประทานให้ไว้แก่เหล่าสาวกผู้ศรัทธา รอยพระวิษณุบาทมักจะปรากฏอยู่บนหินสีดำ ตามคัมภีร์ทางศาสนาว่ามีอยู่ 5 แห่ง คือที่หริทวาร พัทรีนาถ คยา ราเมศวร และวารณสี การบูชาพระวิษณุบาทนั้น มักจะบูชาด้วยดอกไม้มงคลของหอม รอยพระวิษณุบาทที่มีระบุตามตำนานกล่าวว่า มีอยู่สองประเภท คือรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทคู่ และรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทเดี่ยว ได้แก่ รอยพระวิษณุบาทคู่ คือรอยพระวิษณุบาทปางโมहिณี ปางฤษีนาถ ปางหทัยวราตาร ปางฤษีภิล ปางพระพลเทพ ปางฤษีวยาส ปางฤษีสุกะเทพ ปางฤษีกุมารทั้งสี่ ปางเทวฤษีนาถ ปางธวันตรี ปางปฤตุ ปางฤษกะ ปางพระหัตตเตระและปางยัญญเทพ ส่วนรอยพระวิษณุบาทเดี่ยว คือรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร ปางฤษณาวตาร ปางวามนาวตาร และปางปรศุรามาวตาร

รอยพระวิษณุบาทที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิษณุปุราณะ และปรากฏอยู่ในคัมภีร์รามายณะ เป็นความเชื่อที่ยิ่งใหญ่ของชาวอินเดีย ที่เคารพนับถือพระวิษณุเป็นหลัก เนื้อหาในคัมภีร์กล่าวเล่าเอาไว้ว่า รอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทแห่งองค์วิษณุเทพ อันเป็นของมงคลสูงสุด มีปรากฏอยู่ในสถานที่อันเป็นมงคล คือที่เมืองหริทวาร เมืองคยาสีสะ เมืองพัทรีนาถ เมืองราเมศวรและที่เมืองวารณสี รอยพระวิษณุบาทนี้เป็นที่เล่าขานว่า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง หากเมืองใดมีรอยพระวิษณุบาทแล้ว เมืองนั้นจะมีแต่ความเป็นมงคลอุดมสมบูรณ์ที่สุด ประดุจดั่งได้รับพรจากมหาเทพวิษณุ บุคคลใดได้มากราบสักการบูชา ชีวิตก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

รอยพระวิษณุบาทอันศักดิ์สิทธิ์

รอยพระวิษณุบาทนั้น เป็นรอยพระบาทของพระวิษณุเทพ พระองค์ทรงเสด็จมาประทับเอาไว้ยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นนิมิตแห่งความเจริญรุ่งเรืองของนิกายไวษณพ เป็นสัญลักษณ์แทนพระวิษณุเทพ ในการปราบอธรรมให้หมดไปจากไตรโลก รอยพระวิษณุบาท มักจะปรากฏบนแผ่นหินสีดำ มีทั้งรอยพระบาทคู่ และพระบาทเดี่ยว ตามตำนานเล่าว่ามีอยู่ 5 แห่ง คือรอยพระวิษณุบาท ที่เมืองหริทวาร รอยพระวิษณุบาท ที่เมืองพัทรีนาถ รอยพระวิษณุบาท ที่เมืองคยาสีสะ รอยพระวิษณุบาท ที่เมืองราเมศวร และรอยพระวิษณุ



บาทที่เมืองวารณสี การเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เกิดขึ้นจากการอันเชิญของเหล่าเทพดาบนสวรรค์ ได้อ้อนวอนเพื่อให้พระวิษณุเทพ ทรงอวตารลงมาปราบอสูร ที่เที่ยวทำความเดือดร้อนไปทั่วสามโลก อีกประการหนึ่ง พระวิษณุเทพจะทรงประทานรอยพระวิษณุบาท ให้กับสาวกผู้ภักดีต่อพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ระลึกถึงพระองค์สืบไป รอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ 1) เป็นรอยพระบาทของพระวิษณุเทพ 2) เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 3) เป็นสัญลักษณ์ของการมาถึง 4) เป็นรอยแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และ 5) เป็นสัญลักษณ์ของการปราบอธรรม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม มองว่ารอยพระวิษณุบาท เป็นรอยพระบาทของพระวิษณุเทพผู้ยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลทุกอย่าง ตามที่วิงวอนร้องขอได้ จึงเป็นต้นเหตุของความเชื่อที่ขาดปัญญา ส่วนประเภทรอยพระบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ 1) พระบาทเดี่ยวและพระบาทคู่ รอยพระวิษณุบาทมีความแตกต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูยึดถือเอาตามตำนานทางศาสนา คือรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะมีแค่รอยพระบาทคู่ และรอยพระบาทเดี่ยวเท่านั้น ตำนานรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่

- 1) รอยพระบาท ณ หริทวาร เป็นรอยพระบาทเบื้องซ้ายในปางกรมาวตาร
- 2) รอยพระบาท ณ พัทรีนาถ เป็นรอยพระบาทเบื้องขวาในปางวามนาวตาร
- 3) รอยพระบาท ณ คยาสีสะ เป็นรอยพระบาทเบื้องขวาเทพดาอันเชิญลงมาปราบอสูร
- 4) รอยพระบาท ณ ราเมศวร เป็นรอยพระบาทเบื้องซ้ายในปางรามาวตาร
- 5) รอยพระบาท ณ วารณสี เป็นรอยพระบาทเบื้องซ้ายในปางรามาวตาร

รอยพระบาททั้ง 5 แห่งนั้น ที่ได้ปรากฏให้เห็นนั้นเป็นของจริง มีตำนานเล่าขานอย่างชัดเจน ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอาศัยความเชื่อในรอยพระบาทดังกล่าว จากคัมภีร์ในทางศาสนาของตนเช่นกัน ที่มีความเชื่อกันว่ารอยพระวิษณุบาท เป็นรอยพระบาทของพระนารายณ์อวตารมียู่ 5 แห่ง ได้แก่ รอยพระวิษณุบาท ณ เมืองหริทวาร เป็นรอยพระวิษณุบาทข้างซ้าย รอยพระวิษณุบาท ณ เมืองพัทรีนาถ เป็นรอยพระวิษณุบาทข้างขวา รอยพระวิษณุบาท ณ เมืองคยาสีสะ เป็นรอยพระวิษณุบาทข้างขวา รอยพระวิษณุบาท ณ เมืองราเมศวร เป็นรอยพระวิษณุบาทข้างซ้าย และรอยพระวิษณุบาท ณ เมืองวารณสี เป็นรอยพระวิษณุบาทข้างซ้าย อ้างอิงอาศัยข้อมูลในทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนาของตนน่าเชื่อถือมากขึ้น ตำนานของรอยพระวิษณุบาทนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดคติความเชื่อ ศรัทธา วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม ชักชวนให้บรรดานักแสวงบุญทั้งหลาย ต้องเดินทางมาแสวงบุญยังสถานที่แห่งนี้ ในปัจจุบันนี้ รอยพระวิษณุบาททั้ง 5 แห่ง ก็ได้กลายเป็นตำนานอันยิ่งใหญ่ ที่มีการกล่าวขานอย่างไม่รู้จบสิ้น

รอยพระวิษณุบาทในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

รอยพระวิษณุบาท หมายถึง รอยพระบาทแห่งองค์พระวิษณุเทพ ถือว่าเป็นของอันเป็นมงคลและศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระวิษณุเทพ พระวิษณุบาทนั้นเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงประทานให้แก่มนุษย์ ยักษ์ อสูร เทพดา บรรดาพระฤๅษีทั้งหลายที่จงรักภักดีและเคารพศรัทธาบูชาพระองค์ ในทางศาสนาพราหมณ์ถือว่า เป็นสุดยอดแห่งสิ่งวิเศษที่มหาเทพได้ประทานมาให้ รอยพระวิษณุบาทนั้นใน



คัมภีร์วิษณุปุราณะ กล่าวว่า มีปรากฏอยู่ 12 แห่ง ได้แก่ เมืองหริทวาร พัทรีนาถ คยา ราเมศวร และวารณสี รอยพระวิษณุบาทจึงถือว่าเป็นสิ่งแทนตัวของมหาเทพ ในฐานะที่องค์พระวิษณุเทพเป็นหนึ่งในมหาเทพตรี มูรติ พระวิษณุเทพเป็นตัวแทนของการปกป้องรักษาโลกจักรวาลให้สงบสุข และทรงกำจัดคนชั่วทรงปกป้อง รักษาคนดี ประทานพรอันวิเศษแก่สาวกผู้จงรักภักดีต่อพระองค์ ส่วนอานุภาพของการบูชารอยพระวิษณุ บาทนั้น ให้ผลไม่เหมือนกัน เพราะชาวอินเดียแต่โบราณมานั้น มีความเชื่อว่า รอยพระวิษณุบาทอาจจะ ประกอบขึ้นจากอะไรก็ได้ แต่ให้ผลในการบูชาต่างกัน คัมภีร์วิษณุปุราณะถือว่า เป็นคัมภีร์เล่มเอกของ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ และเก่าแก่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คัมภีร์ปุราณะนั้นได้ กล่าวถึงรอยพระวิษณุบาทขององค์พระวิษณุเทพว่ามีปรากฏอยู่ ณ สถานที่อันเป็นมงคลถึง 12 แห่งด้วยกัน มีดังนี้

- 1) โสมนาถ คือปรากฏอยู่ที่เมืองโสมนาถปัตกัน เป็นรอยพระวิษณุบาทปางวามนาถาร เกิดขึ้นใน สมัยกลางของกฤตายุค
- 2) มัลลิการชุน คือปรากฏอยู่ที่ภูเขาที่อยู่ใกล้แม่น้ำกฤษณา เป็นรอยพระวิษณุบาทปางกฤษณาว ตาร เกิดขึ้นในสมัยของเตรตายุค
- 3) กาเลศวร คือปรากฏอยู่ที่อุชเชนี ถูกกษัตริย์อัลตัมซ်ทำลายเสีย เป็นรอยพระวิษณุบาทปางปรศุ รามาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของทวาปรยุค
- 4) โองการา คือปรากฏอยู่ที่ตำบลโองการมานาตตา ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำนัมมา เป็นรอยพระวิษณุ บาทปางนรสิงหาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของทวาปรยุค
- 5) อมเรศวร คือปรากฏอยู่ที่แคว้นอุชเชนี เป็นรอยพระวิษณุบาทปางปรศุรามาวตาร เกิดขึ้นใน สมัยของเตรตายุค
- 6) ไวทยนาถ คือปรากฏอยู่ที่วิหารใหญ่อยู่ที่เบงกอล เป็นรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของกฤตายุค
- 7) ราเมศวร คือปรากฏอยู่ที่เกาะรามีสเซรัมระหว่างอินเดียกับเกาะลังกา พระราม ได้สร้างไว้เมื่อ ครั้งจองถนนไปกรุงลงกา เป็นรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของทวาปรยุค
- 8) ภิมาศังกร คือปรากฏอยู่ที่ทากินี เป็นรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร เกิดในสมัยของทวาปร ยุค
- 9) วิศเวศวร คือปรากฏอยู่ที่นครวารณสี เป็นรอยพระวิษณุบาทปางวามนาถาร เกิดขึ้นในสมัย ของกฤตายุค
- 10) ตรัยัมพะกะ คือปรากฏอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำโคตมิ เป็นรอยพระวิษณุบาทปางกฤษณาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของกฤตายุค
- 11) เคาตเมศวร คือไม่ปรากฏแจ้งชัดว่าอยู่ที่ใดระบุแต่เพียงว่า เป็นรอยพระวิษณุบาทของ พระราม เมื่อครั้งออกเดินทาง



12) เกชาเรศวร คือปรากฏอยู่ที่ภูเขาหิมาลัย เป็นรอยพระวิษณุบาทปางกฤษณาวตาร เกิดขึ้นในสมัยของทวาปยุค

อาจจะเห็นได้ว่า รอยพระวิษณุบาทนั้นมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งแบบธรรมดา และแบบที่มีร่วมกันถึงสองรอย คือมีทั้งพระบาทเดี่ยว และพระบาทคู่ ส่วนลัทธิการบูชาพระวิษณุบาท คือลัทธิไวษณพซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่ รอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือรอยพระบาทของพระวิษณุเทพที่พระองค์ทรงอวตารลงมาปราบเหล่ายักษ์ และอสูร ทรงใช้พระบาทของพระองค์เหยียบบอสูรเอาไว้ ณ ที่แห่งนั้น คัมภีร์รามายณะแสดงเอาไว้ว่า รอยพระวิษณุบาทเกิดจากการที่พระวิษณุใช้พระบาทของพระองค์เหยียบบอสูร อีกประการหนึ่ง เป็นการประทานรอยพระบาทของพระองค์ ให้แก่สาวกผู้เลื่อมใสศรัทธาที่กระทำความดีความชอบแก่พระองค์

ความสำคัญของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

รอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทแห่งองค์วิษณุเทพ ถือว่าเป็นของอันเป็นมงคล และศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระวิษณุเทพ พระวิษณุบาทนั้นเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงประทานให้แก่มนุษย์ ยักษ์ อสูร เทพยดา และบรรดาเหล่าฤๅษีทั้งหลาย ที่จงรักภักดี และเคารพศรัทธาบูชาพระองค์ในทางศาสนาพราหมณ์ถือว่า เป็นสุดยอดแห่งสิ่งวิเศษที่มหาเทพได้ประทานมาให้ รอยพระวิษณุบาทนั้นในคัมภีร์วิษณุปุราณะ กล่าวว่ามีปรากฏอยู่ 5 แห่ง คือเมืองหริทวาร พัทรีนาถ คยา ราเมศวร และวารณสี พระวิษณุบาทจึงถือว่าเป็นสิ่งแทนตัวของมหาเทพ ในฐานะที่องค์พระวิษณุเทพ เป็นหนึ่งในมหาเทพตรีมูรติ พระวิษณุเทพเป็นตัวแทนของการปกป้องรักษาโลก และจักรวาลให้สงบสุข และทรงกำจัดคนชั่วทรงปกป้องรักษาคนดี ประทานพรอันวิเศษแก่สาวกผู้จงรักภักดีต่อพระองค์ ส่วนอานุภาพของการบูชารอยพระวิษณุบาทนั้น ให้ผลไม่เหมือนกัน เพราะชาวอินเดียแต่โบราณมานั้นมีความเชื่อว่า รอยพระวิษณุบาทอาจจะประกอบขึ้นจากอะไรก็ได้ แต่ให้ผลในการบูชาต่างกันเป็นคุณสมบัติเฉพาะด้าน ดังความเชื่อของการสร้างบูชาให้ผลที่ต่างกัน มีดังนี้

- 1) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยทอง ก็จะสร้างความมั่งมี ซึ่งทศกัณฐ์ในรามายณะมักจะพกติดอยู่เสมอเพื่อกราบไหว้บูชาและขอพรจากองค์พระวิษณุเทพ
- 2) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยข้าวสารหรือข้าวสุก ก็จะสร้างอานุภาพในแง่ของอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์
- 3) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยดินจากริมแม่น้ำ ก็จะมีที่ดินมากและเป็นราชาที่ดิน
- 4) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยมูลโค ก็จะเป็นคนที่ไร้ซึ่งโรคภัยไข้เจ็บ
- 5) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยเนยเหลว ก็จะมีความสุขสำราญอยู่เป็นสุข
- 6) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยเมสครุทราวสี ก็จะเป็นคนมีความรู้มาก
- 7) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยไม้จันทร์หอม ก็จะเป็นคนที่มีผิวพรรณงดงาม
- 8) ถ้าบูชารอยพระวิษณุบาทด้วยดอกไม้ ก็จะทำให้ผู้กราบไหว้บูชา มีอายุที่ยืนยาว



ประเภทของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ประเภทของรอยพระวิษณุบาทนั้น อาจจะเห็นได้ว่า รอยพระวิษณุบาทนั้นมีหลากหลายลักษณะ มีทั้งแบบธรรมดา และแบบที่มีร่วมกันถึงสองรอย คือมีทั้งพระบาทเดี่ยวและพระบาทคู่ และลัทธิการบูชาพระวิษณุบาท คือลัทธิไวษณพซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่ รอยพระวิษณุบาทที่มีระบุตามตำนานกล่าวว่ามียู่ 2 ประเภท คือรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทคู่ และรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทเดี่ยว มีดังนี้

1) รอยพระวิษณุบาทคู่ ได้แก่ รอยพระวิษณุบาท ปางโมहिณี ปางฤๅษีระ ปางหทัยครีวาวตาร ปางฤๅษีกบิล ปางพระพลเทพ ปางฤๅษีवास ปางฤๅษีศุกกะเทพ ปางฤๅษีกุมารทั้งสี่ ปางเทวฤๅษีนารทะ ปางอินวันตรี ปางปฤตุ ปางฤๅษกะ ปางพระทัตตาเตรยะ และปางยัชฌูเทพ

2) รอยพระวิษณุบาทเดี่ยว ได้แก่ รอยพระวิษณุบาท ปางรามาวตาร ปางกฤษณาวตาร ปางวามนาวตาร และปางปรศุรามาวตาร

ส่วนเทวสถานที่ยกสร้างขึ้น เพื่อประดิษฐานรอยพระวิษณุบาทอันศักดิ์สิทธิ์ อันยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงที่สุดของอินเดีย คือกลุ่มถ้ำวิหารที่ถ้ำเอลลอร่าเอลเฟินตะ หน้าเมืองบอมเบย์ ทางอินเดียตะวันตก นอกจากนี้ทางด้านตะวันออกของอินเดีย ในแถบเบงกอล รัฐอัสสัมพิหาร ก็มีเทวาลัยเช่นกัน ส่วนอินเดียใต้ บริเวณที่ราบสูงแดคข่านทมิฬนาฑู โอริสสา พูบานะสวาร์ บุรี และมีทราสก็มีเทวสถานบูชาพระวิษณุบาทอยู่เป็นอันมากเช่นกันประเภทของรอยพระวิษณุบาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทคู่ และรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทเดี่ยว ได้แก่ รอยพระวิษณุบาทคู่ คือรอยพระวิษณุบาทปางโมहिณี ปางฤๅษีระ ปางหทัยครีวาวตาร ปางฤๅษีกบิล ปางพระพลเทพ ปางฤๅษีवास ส่วนรอยพระวิษณุบาทเดี่ยว คือรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร ปางกฤษณาวตาร ปางวามนาวตาร และปางปรศุรามาวตาร การเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่ยากมากเพราะว่า ถ้าไม่เกิดเรื่องเดือดร้อนในสามโลก พระวิษณุเทพจะไม่เสด็จอวตารลงมา

ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทปางวามนาวตาร

การอวตารของพระนารายณ์ในแต่ละปาง ล้วนเป็นไปเพื่อความสงบสุขของโลกทั้งสิ้น และในอวตารขององค์พระศรีหรินารายณ์ คือปางวามนาวตาร ล้วนแล้วแต่มีแง่คิดหลักธรรมคำสอนเป็นเสมือนหลักปรัชญาแอบแฝงเอาไว้เสมอ เช่น ประการแรก คือองค์พระนารายณ์นั้นท่านไม่เคยทรงลำเอียงกับผู้ใดเลยสักครั้ง พระองค์ทรงยังมีพระเมตตาที่มากมายมหาศาล กว่ารูปลักษณะภายนอกที่เราเห็นในความจริงแล้วท่านยังสามารถบันดาลให้เราเป็นพระอินทร์ได้อีกด้วย ส่วนประการที่สอง คือคนเราจะต้องไม่เพิกเฉยต่อคำสั่งสอนของอาจารย์ ที่ท่านได้เตือนเราหากว่าท่านอาจารย์ทำอะไรผิดพลาดไป อาจเหมือนกับท่านพระศุกรจารย์ในเรื่องนี้ คือจะต้องได้รับโทษเช่นเดียวกัน เหมือนอย่างที่ท่านครูเทพศุกรจารย์ ที่ท่านได้เสียลูกตาไปข้างหนึ่ง ประการสุดท้าย คือคนที่ตั้งใจบริจาคทาน แม้จะต้องเสียทุกอย่างทุกอย่าง แต่ก็ได้รับกลับคืนมามากกว่าเดิมอย่างเช่นราชันอสุรราชพาลี ยอมสละบัลลังก์ของเขาทั้งสามโลก แต่กลับได้รับการดูแลปกป้องจาก



องค์พระนารายณ์ ผู้เป็นเทพแห่งสามโลกแทนในทางเดียวกันเขาได้ค้นพบหนทางแห่งความดี ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่าสิ่งที่เขาได้รับในตอนนี้นี้เลย

ในปัจจุบันเมืองพัทรีนาถ คือเมืองที่มีความสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ทางภาคเหนือตั้งอยู่ในรัฐอุตตรขัณฑ์ ประเทศอินเดีย มีวัดพัทรีนาถถือว่าเป็นวัดที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทของพระวิษณุซึ่งรอยพระวิษณุบาทรอยนี้ เป็นรอยพระบาทข้างซ้ายของพระวิษณุปางวามนาถาร เป็นปางที่พระวิษณุได้ทรงอวตารมาเป็นภิกษุที่แสนจะสงบประพฤติดุธรรม ดำรงตนอยู่ในคุณธรรมตลอดมา ทุกวันมีชาวฮินดูเดินทางมาบูชาได้มานมัสการพระวิษณุบาทรอยนี้อย่างมิขาดสาย โดยชาวฮินดูเชื่อกันว่า พระบาทแห่งองค์พระวิษณุนี้เป็นสิ่งที่ถือว่าเป็นของมงคลที่องค์มหาเทพวิษณุพระองค์ทรงประทานมาให้ชาวฮินดู ได้กราบไหว้สักการบูชาเพื่อความเป็นมงคล การที่ได้มากราบสักการะพระวิษณุบาทรอยนี้ เปรียบเสมือนว่าได้ไปกราบแทบพระบาทของพระองค์ ซึ่งจะทำให้ผู้ที่เดินทางไปกราบไหว้บูชาพระวิษณุบาท ที่เมืองพัทรีนาถแห่งนี้ พบเจอแต่ความสุขความเจริญความรุ่งเรืองในชีวิตเปรียบดังได้รับพร อันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ประสิทธิ์จากองค์พระผู้เป็นเจ้า ความเชื่อความเคารพศรัทธาในรอยแห่งพระวิษณุบาทที่เมืองพัทรีนาถแห่งนี้ ยังเป็นความเชื่ออันแนบแน่นมั่นคง ที่ได้ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของชาวฮินดูทุกคนมาตั้งแต่อดีต จวบจนถึงปัจจุบันนี้

ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร

รอยพระวิษณุบาทในปางรามาวตาร เป็นรอยพระบาทของพระราม ตามตำนานพระรามไปบูชาศิวะลึงค์พระศิวะ มีตำนานเล่ากันว่า สมัยตอนที่พระรามทรงออกตามหาพระเทวีสีดา ที่โดยทศกัณฐ์ได้ลักพาตัวไปไว้ยังเมืองลงกา ซึ่งหลังจากที่หนุมาน ไปสืบข่าวจนรู้ว่าเกาะลังกาอยู่ในมหาสมุทรทางทิศทักษิณ พระรามจึงทรงยกพลวานรไปยังทิศใต้ แต่ด้วยความที่เกาะลังกา อยู่ไกลจากชายฝั่งมหาสมุทรค่อนข้างมาก พระรามจึงทรงกระทำพิธีบูชาพระศิวะ โดยทรงสร้างศิวะลึงค์ขึ้นมาจากทรายริมทะเลนั่นเอง แล้วกระทำพิธีบูชาจนกระทั่ง พระศิวะทรงปรากฏพระองค์ และทรงประทานคำแนะนำว่าให้วานรทั้งสองในกองทัพ คืออินลนลซึ่งชำนาญในการสร้างถนน สร้างถนนข้ามไปยังเกาะลังกา โดยให้สลักบนหินด้วยอักษรว่าราม อันเป็นพระนามของพระราม ซึ่งหินนั้นจะลอยน้ำ และจะสามารถสร้างถนนข้ามไปยังเกาะลังกาได้ ทรงประทานพรอีกด้วยว่า ต่อไปในภายหน้าที่แห่งนี้ศิวะลึงค์ ที่พระรามทรงสร้างขึ้นนั้น ก็จะถูกเรียกขานตามนามของพระรามว่า ศรีรามศวร ใครก็ตามที่มาสักการะบูชา ก็จะได้พรสมปรารถนาทุกประการ

ตำนานการเกิดขึ้นของรอยพระวิษณุบาทปางกฤษณาวตาร

ตามตำนานเล่าว่า รอยพระวิษณุบาทในปางกฤษณาวตารนี้ เป็นรอยพระบาทที่พระวิษณุอวตารลงมาเป็นสารถี คือคนขับรถม้าในศึกมหาภารตะ ให้แก่อรชุนซึ่งเป็นเรื่องราวการทำสงครามที่ยิ่งใหญ่ระหว่างพี่น้องสองตระกูลและสุดท้ายกษัตริย์อรชุน ก็เป็นผู้ชนะได้รับชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ เพราะได้รับการช่วยเหลือและได้รับคำแนะนำจากท่านพระกฤษณะ ผู้ซึ่งเป็นสารถีจนสามารถมีชัยชนะที่ยิ่งใหญ่เหนือศัตรูคู่อริได้ ตามตำนานข้างต้นระบุที่มาแห่งรอยพระวิษณุบาทเอาไว้ว่า



หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจที่ทุ่งครุเกษตรองค์พระวิษณุเทพ ก็ได้เสด็จกลับยังไวภูมย์อันเป็นที่อยู่ของพระองค์ แต่ก่อนที่องค์พระวิษณุเทพท่านจะเสด็จกลับนั้น กษัตริย์อรชุนได้กราบทูลขอสิ่งของอันเป็นที่ระลึกคือเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ต่อองค์พระวิษณุเทพว่าขอพระองค์ทรงมอบสิ่งของ อันเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระองค์ด้วยเถิด องค์พระวิษณุเทพจึงทรงมีพระเมตตา และพระองค์ได้ทรงมอบพรประทานในรูปแบบแห่งรอยพระวิษณุบาท เพื่อประทานแก่กษัตริย์อรชุน เพื่อเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระองค์ตลอดเวลา และยังประทานพรซ้ำอีกว่าเมื่อใดที่อรชุนสวมนต์อันวนถึงพระองค์ พระองค์ก็จะเสด็จมาปรากฏอยู่ต่อหน้าจะทรงให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอตลอดเวลา นับว่าเป็นความโชคดีของสาวกผู้ศรัทธาต่อพระองค์ การได้บูชารอยพระวิษณุบาทนั้นเปรียบเสมือนว่า ได้กราบทูลขอพรขององค์พระวิษณุเทพ ในการบูชารอยพระวิษณุบาทนั้นระบุว่า อรชุน ได้ทำการบูชารอยพระวิษณุบาท ขององค์พระวิษณุจนสิ้นอายุขัยเมื่อสิ้นชีพก็ได้ไปบังเกิดเป็นพญานันตนาคราช ที่เกษียรสมุทรอันเป็นที่ประทับ ขององค์พระวิษณุเทพกับพระแม่ลักษมี ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการบูชาสักการะ รอยพระวิษณุบาทด้วยความเคารพนั่นเอง

ตำนานรอยพระวิษณุบาทเมืองหริทวาร

ตามทีศัมภีร์วิษณุปุราณะ ได้กล่าวเอาไว้เมืองหริทวารเป็นเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์เมืองหนึ่งมีน้ำอมฤตได้หยดลงมายังสถานที่แห่งนี้ จึงทำให้เมืองหริทวารแห่งนี้ กลายเป็นหนึ่งในสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของอินเดีย แม่น้ำคงคาจึงเป็นเหมือนแม่น้ำที่เปรียบเสมือนสายน้ำแห่งชีวิตของชาวอินเดีย ในทางตอนเหนือของเมืองหริทวารมีกำแพงหินซึ่งมีรอยเท้าของพระวิษณุคือรอยพระวิษณุบาทปรากฏอยู่ด้วย สาวกนิกายไวษณพมักจะมาทำพิธีนมัสการรอยพระวิษณุบาท ณ สถานที่แห่งนี้อยู่เป็นประจำพอทำพิธีบูชาพระวิษณุบาทเสร็จแล้ว ก็จะลงไปอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเพื่อเป็นการล้างบาป

พระวิษณุบาท คือรอยเท้าขององค์พระวิษณุ ที่พระองค์ทรงได้ประทับเอาไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการมาถึงของพระองค์ พระวิษณุบาทที่เมืองหริทวารแห่งนี้ปรากฏหลักฐานตามตำนานเล่าว่า พระบาทรอยนี้เกิดจากตำนานการกวนเกษียรสมุทร เรื่องมีอยู่ว่ามีพระฤๅษีตนหนึ่งนามว่าทุรวาส ซึ่งเป็นปางหนึ่งในการอวตารขององค์พระศิวะ อยู่มาวันหนึ่งพระอินทร์ได้ทรงช้างเอราวัณผ่านมาเมื่อฤๅษีทุรวาสเห็นก็ได้นำพวงมาลัยมาถวายแก่พระอินทร์ แต่เมื่อช้างเอราวัณของพระอินทร์ ครั้นได้กลิ่นของดอกไม้ ก็เกิดอาการมีเมมาขึ้นมาทันทีและได้กระตือรือร้นพวงมาลัยจนหมด ฝ่ายพระอินทร์เมื่อเห็นเหตุการณ์ ไม่ได้กล่าวคำขอโทษเลยทำให้ฤๅษีทุรวาสโกรธมาก และสาปให้เทวดาต้องพ่ายแพ้ทุกครั้งที่รบกับยักษ์ และทำให้เมื่อเหล่าเทวดารบกับยักษ์ในคราวใด ก็จะต้องพ่ายแพ้ไปในทุกครั้ง จึงทำให้เหล่าเทวดาจึงไปปรึกษากับพระนารายณ์ และพระนารายณ์ก็แนะนำว่าควรทำพิธีกวนเกษียรสมุทร หรือทะเลน้ำมัน อันเป็นที่ประทับของพระองค์เอง ให้เกิดเป็นน้ำอมฤตขึ้นมา เมื่อได้ดื่มน้ำอมฤตแล้ว ก็จะมีกำลังแข็งแรง และมีชีวิตเป็นอมตะไม่เจ็บไม่มีความตายจากคติความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมานี้ชาวอินเดียจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าเรื่องราวนี้ได้เกี่ยวข้องกับองค์พระวิษณุ ที่ตนได้ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ในฝ่ายของนิกายไวษณพ ซึ่งเป็นนิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นใหญ่ ได้อาศัยตามความเชื่อที่มีปรากฏ ในศัมภีร์วิษณุปุราณะว่า รอยพระวิษณุบาทที่ปรากฏขึ้นที่เมืองหริทวารนั้น เป็นรอยพระบาทแห่งองค์พระวิษณุ เรียกว่า พระวิษณุบาท หมายถึง รอยเท้าของ



องค์พระวิฆณุเทพ ซึ่งเป็นพระบาทข้างซ้ายของพระองค์ ที่พระองค์ทรงเคยเสด็จมา ณ เมืองหริทวารแห่งนี้ พระองค์ทรงมอบรอยพระบาทแห่งพระองค์ ให้ไว้แก่ผู้ที่เคารพศรัทธาต่อพระองค์ เป็นการตอบแทนในการกราบไหว้สักการบูชา เพราะเหตุที่พระองค์ทรงเลือกประทับรอยพระบาทข้างซ้ายเอาไว้ ณ เมืองหริทวารแห่งนี้ พระองค์ทรงถือว่า เมืองหริทวารเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นประตูสู่สวรรค์ และเป็นหนทางสู่พระองค์ พระองค์จึงทรงได้ประทับรอยพระบาท ของพระองค์เอาไว้ยังสถานที่แห่งนี้ เป็นเครื่องให้รำลึกนึกถึงพระองค์ อยู่ตลอดเวลา เมืองหริทวารแห่งนี้ยังเป็นที่พักแรมของเหล่าผู้ศรัทธาต่อพระองค์ เมื่อได้มาสักการบูชารอยพระวิฆณุบาทขององค์พระวิฆณุเทพ ยังสถานที่แห่งนี้แล้ว จะทำให้เกิดความเป็นมงคลต่อชีวิตและบุคคลนั้น จะมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าสถาพร พระองค์ทรงให้พรต่อผู้ที่เคารพศรัทธาต่อพระองค์อีกว่าบุคคลใด ได้มาสักการบูชาต่อรอยพระวิฆณุบาท ณ เมืองหริทวารแห่งนี้ บุคคลนั้นจะมีความสุขสำราญในชีวิตจะได้รับ ความคุ้มครองจากพระองค์ จะไม่มีศัตรูหมุ่มาทำอันตรายได้ พระองค์ทรงกล่าวอีกว่าพรของพระองค์ จะอยู่กับผู้ศรัทธาต่อพระองค์เสมอ และเมื่อสิ้นชีพไปแล้วบุคคลที่ได้มาสักการบูชารอยพระวิฆณุบาทนี้จะได้ ไปบังเกิดอยู่บนสวรรค์ เนื่องด้วยสาเหตุนี้เอง จึงทำให้บรรดานักแสวงบุญทั้งหลาย ได้พากันเดินทางมากราบ ไหว้สักการบูชารอยพระวิฆณุบาทที่เมืองหริทวารแห่งนี้ อยู่เป็นประจำอย่างไม่ขาดสาย เพราะเนื่องด้วย อาศัยเหตุปัจจัยที่ว่าเมื่อบุคคลใดก็ตาม มาสักการบูชารอยพระบาทแห่งองค์พระวิฆณุ ณ เมืองหริทวารนี้แล้ว ประกอบด้วยจิตที่เคารพศรัทธา ต่อพระวิฆณุบุคคลนั้นเมื่อสิ้นชีพจากอัตภาพนี้ไปแล้วย่อมจะเข้าสู่สุคติโลก ดำเนินรอยพระวิฆณุบาทเมืองคยาสี่สะ

ต้นกำเนิดของพระวิฆณุบาทนั้น มาจากเรื่องราวของคยาสุร ต้นกำเนิดของอสูรตนนี้คือมีบางตำนานเล่าว่า พระพรหมสร้างอสูรตนนี้ขึ้นมาเมื่อคราวสร้างโลก ในบางตำนานเล่าว่า เป็นบุตรของอสูรตรีบุรุษ หลังจากที่ได้เรียนพระเวทแล้ว คยาสุรได้บำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าจนพระวิฆณุได้เสด็จลงมาประทานพรให้ คยาสุรได้ขอพรว่าถ้าผู้ใดก็ตามที่ได้มาสัมผัสร่างกายของตน ขอให้ผู้นั้นบรรลุโมกษะเข้าถึงไภวภูมิโดยฉับพลัน เมื่อมีผู้บรรลุโมกษะ เนื่องจากการสัมผัสร่างกายของคยาสุรจำนวนมาก จึงทำให้สัตว์นรกในยมโลกลดลงพระยม พร้อมด้วยเทพจำนวนมากจึงเข้าไปเฝ้าพระวิฆณุเกี่ยวกับปัญหานี้ พระวิฆณุจึงทูลพระพรหมให้ออกอุบายโดยการทำพิธีชัณฐ์ บนร่างกายของคยาสุร เมื่อพระพรหมได้ขอทำพิธีชัณฐ์บนร่างกายของคยาสุรแล้วคยาสุรจึงนอนลงกับพื้น พระพรหมได้ทำพิธีชัณฐ์บนร่างกายของคยาสุรตนนั้น เมื่อประกอบพิธีชัณฐ์เสร็จแล้ว คยาสุรจะลุกขึ้นแต่ทว่าเทวดาทั้งหลาย พยายามจะทำไมให้อสูรตนนี้ลุกขึ้น พระพรหมจึงให้พระยมนำก้อนหินมาวางไว้บนศีรษะของคยาสุร แต่คยาสุรก็ยังคงเคลื่อนไหวได้อีก เทวดาทั้งหลายจึงพากันไปเข้าเฝ้าพระวิฆณุ พระวิฆณุจึงทรงเสด็จมาประทับบนร่างของคยาสุร ทำให้คยาสุรไม่สามารถเคลื่อนไหวได้อีกคยาสุรจึงได้ขอพรจากพระวิฆณุว่า แม้ข้าพระองค์จะสิ้นชีพลงไปขอให้รอยพระบาทของพระองค์ จงสถิตอยู่บนร่างกายของข้าพระองค์ตลอดไป トラบเท่าที่โลกพระอาทิตย์ และพระจันทร์ยังคงมีอยู่ผู้ใดก็ตามที่มายังที่คยาเกษตร และได้ถวายข้าวบิณฑบาตรร่างกายของข้าพระองค์ขอให้บรรพบุรุษของเขาเหล่านั้นจงพ้นจากบาปทั้งปวง จากนั้นร่างของคยาสุรก็ได้กลายเป็นหินสีดำและรอยบาทแห่งองค์พระวิฆณุจึงยังคงประทับอยู่บนรอยหินสีดำนั้น สถานที่แห่งนี้จึงได้กลายเป็นสถานที่แสวงบุญของชาวฮินดูทั้งหลายโดยเฉพาะผู้ที่ญาติพี่น้องจะเสียชีวิต



ยังมีเรื่องเล่าแทรกเกี่ยวกับหินที่พระยมนำมาวางไว้บนตัวของคยาสุรว่า เดิมทีหินก้อนนี้เป็นธิดาของพระพรหมเมื่อธิดาของพระพรหมได้เจริญวัยขึ้น พระพรหมจึงได้ประทานให้กับฤๅษีตนหนึ่งวันหนึ่งฤๅษีได้กลับมายังอาศรมนอนลง สั่งให้ธิดาพระพรหมนวดเท้าให้ หลังจากนั้นเพียงชั่วคราว ฤๅษีก็หลับไปและธิดาของพระพรหมก็ได้ไปเข้าเฝ้าพระพรหม หลังจากที่ฤๅษีได้ตื่นขึ้นมาไม่เห็นภรรยาของตนจึงได้สาปให้ภรรยาของตนกลายเป็นหินไป ธิดาของพระพรหมหลังจากที่ได้กลายเป็นหินไปแล้ว ก็ได้บำเพ็ญตบะต่อองค์พระวิษณุ พระวิษณุจึงได้เสด็จลงมาต่อหน้าของนางและพระวิษณุให้สัญญาว่าจะประทานพรให้กับนางหนึ่งประการ นางก็ได้ขอพรว่า ให้ตนเองได้กลับไปเป็นเหมือนเดิมแต่ว่าพระวิษณุได้ปฏิเสธเนื่องจากคำสาปของฤๅษีไม่อาจลบล้างได้ นางจึงขอพรว่าให้หินก้อนนี้เป็นหินที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประทับของเทพเจ้าทั้งหลายตลอดไป ผู้ใดที่สัมผัสหินก้อนนี้แล้วขอให้ได้พ้นจากสังสารวัฏพระวิษณุจึงประทานพรตามความปรารถนาของนาง เมื่อเกิดเรื่องของคยาสุรหินก้อนนี้จึงได้ถูกนำมาวางเอาไว้ บนร่างกายของคยาสุร กลายเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไปการกระทำพิธีศราทคือพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับเทวาลัยวิษณุบาท แห่งนี้อย่างยิ่งก็คือพิธีศราท โดยการถวายข้าวบิณฑะเพื่ออุทิศให้กับผู้ตาย พิธีกรรมนี้จะถูกจัดขึ้นที่ฆาฏริมฝั่งแม่น้ำฟลกูด้านหน้าเทวาลัย พิธีศราทจะกล่าวโดยสังเขป มีดังนี้ ก่อนพิธีพราหมณ์จะนำแป้งสำหรับทำก้อนข้าวบิณฑะ ๖ ผงสามสีและธูป หลังจากนั้นพราหมณ์จะให้ผู้ที่จะทำพิธีลงไปตักน้ำจากแม่น้ำฟลกู เมื่อนำน้ำมาพราหมณ์จะผสมกับแป้ง แล้วปั้นเป็นก้อนกลม 3 ก้อน กลายเป็นก้อนข้าวบิณฑะ ต่อมาจะนำก้อนข้าวบิณฑะ เหล่านี้จุ่มลงกับผงสีและงา ในระหว่างพิธีพราหมณ์จะจุดธูปจะสวดเป็นภาษาสันสกฤตตลอดเวลา บางครั้งพราหมณ์จะให้ผู้ที่ทำพิธีกล่าวถึงชื่อผู้ที่ตายด้วย หลังจากนั้นผู้ทำพิธีก็จะนำก้อนข้าวบิณฑะนั้นไปเลี้ยงวัวเป็นอันเสร็จพิธี อนึ่งน่าสังเกตว่า ผู้ร่วมพิธีหลายคนยังคงโกนผมซึ่งแสดงให้เห็นว่าญาติพี่น้องจะเสียชีวิต

บทสรุป

รอยพระวิษณุบาท คือรอยพระบาทแห่งองค์พระวิษณุเทพ ที่ได้ใช้ปราบเหล่ายักษ์และเหล่าอสูร และได้ประทานให้แก่สาวกผู้ศรัทธาต่อพระองค์ รอยพระวิษณุบาทนั้น ตามความเชื่อของลัทธิไวษณพนิกาย คือนิยายที่นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่ ถือว่าเป็นของมงคลสูงสุดและเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่องค์มหาเทพที่ได้มอบประทานให้ไว้แก่เหล่าสาวกผู้ศรัทธา รอยพระวิษณุบาทมักจะปรากฏอยู่บนหินสีดำ ยืนยันตามคัมภีร์ทางศาสนาว่ามีอยู่ 5 แห่ง คือที่ทริทวาร พัทรีนาถ คยา ราเมศวร และวารณสี การบูชาพระวิษณุบาทนั้นมักจะบูชาด้วยดอกไม้มณฑลและของหอม รอยพระวิษณุบาทที่มีระบุตามตำนานกล่าวว่ามียู่สองประเภท คือรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทคู่ และรอยพระวิษณุบาทที่เป็นรอยพระบาทเดี่ยว ได้แก่ รอยพระวิษณุบาทคู่ คือรอยพระวิษณุบาทปางโมहिณี ปางฤๅษีระ ปางหัยครีวาวตาร ปางฤๅษีกบิล ปางพระพลเทพ ปางฤๅษียาส ปางฤๅษีศุกกะเทพ ปางฤๅษีกุมารทั้งสี่ ปางเทวฤๅษีนาถะ ปางธันวันตรี ปางปฤตุ ปางฤๅษะ ปางพระหัตตเตตระและปางยัญญเทพ ส่วนรอยพระวิษณุบาทเดี่ยว คือรอยพระวิษณุบาทปางรามาวตาร ปางฤๅษณาวตาร ปางวามนาวตาร และปางปรศุรามาวตาร มีเทวสถานที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานรอยพระวิษณุบาทอันศักดิ์สิทธิ์ที่ยิ่งใหญ่มีชื่อเสียงที่สุดของอินเดีย กลุ่มถ้ำวิหารที่ถ้ำเอลูราเอเลฟันตะ หน้าเมืองบอมเบย์ทางอินเดียตะวันตก ทางด้านตะวันออกของอินเดียในแถบเบงกอลรัฐอัสสัมพิหารมีเทวาลัย



เช่นกันส่วนอินเดียใต้ บริเวณที่ราบสูงแดคข่านทมิฬนาดู โอริสสา พูบาเนสวาร์ ปูรี มัทราสมีเทวสถานบูชา รอยพระวิษณุบาทอยู่เป็นอันมากเช่นกัน รอยพระวิษณุบาทที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิษณุปุราณะ และปรากฏ อยู่ในคัมภีร์รามายณะ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ยิ่งใหญ่ของชาวอินเดียที่เคารพนับถือพระวิษณุเป็นหลัก เนื้อหาใน คัมภีร์กล่าวเล่าเอาไว้ว่า รอยพระวิษณุบาทคือรอยพระบาทแห่งองค์วิษณุเทพ อันเป็นของมงคลสูงสุดมี ปรากฏอยู่ ณ สถานที่อันเป็นมงคล คือที่เมืองหริทวาร เมืองคยาสีสะ เมืองพัทรีนาถ เมืองรามศวรและที่ เมืองวารณสี รอยพระวิษณุบาทนี้เป็นที่เล่าขานว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง หากเมืองใดมีรอยพระวิษณุ บาทแล้วเมืองนั้น ก็จะมีแต่ความเป็นมงคล และอุดมสมบูรณ์ที่สุด ประดุจดั่งได้รับพรจากองค์มหาเทพวิษณุ และบุคคลใดได้มากราบสักการะบูชา ก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2514). ลิลิตนารายณ์ ๑๐ ปาง. กรุงเทพมหานคร: มิตรสยาม.
- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. (2532). ปุราณะ. กรุงเทพมหานคร: นิตยสารไทย.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2546). นิทานโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.
- พระมหाराชาครูพิธิศรีวิสุทธิคุณ. (2509). ตำนานพระภูมิ. กรุงเทพมหานคร: พระนคร.
- อุระคินทร์ วิริยะบูรณะ. (2509). ตำนานเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพมหานคร: พระนคร.
- พระราชครูวามเทพมุนี. (2509). ตำนานมหาเทพ. กรุงเทพมหานคร: พระนคร.
- สมพงษ์ งามแสงรัตน์. (2550). หริทวารประตูลู่พระเจ้า. กรุงเทพมหานคร: วงกลม.
- ศานติ ภักดีคำ. (2556). พระนารายณ์ผู้ปราบยุคเข็ญ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- อติเทพ เทวินทร์. (2550). ตำนานพิธิกวนเกษียรสมุทร. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน.
- มนตรี จันทร์ศิริ. (2553). ตำนานมหาเทพแห่งสรวงสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: เสาชิงช้า.
- มาลินี ฝิโลประการ. (2547). รามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร: สยามการพิมพ์.
- พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. (2553). คนกับพระเป็นเจ้า. กรุงเทพมหานคร: สยาม



Editorial Board

Wat Angkan Khok Banleng

129 Moo 10 Ban Khok Banleng, Bu Rusi Subdistrict,

Mueang Surin District, Surin Province

E-mail: mongkhokkan1977@gmail.com

Tel. 082 996 7963, 064 442 4598

<https://so15.tci-thaijo.org/index.php/AJNP>